

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

Szczecin, dnia 12 maja 2014 r.

Poz. 2010

UCHWAŁA NR XLI/609/2014 RADY MIEJSKIEJ W KOSZALINIE

z dnia 27 marca 2014 r.

w sprawie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2014 - 2018.

Na podstawie art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568; z 2004 r. Nr 96, poz. 959, Nr 238, poz. 2390; z 2006 r. Nr 50, poz. 362, Nr 126, poz. 875; z 2007 r. Nr 192, poz. 1394; z 2009 r. Nr 31, poz. 206, Nr 97, poz. 804; z 2010 r. Nr 75, poz. 474 i Nr 130, poz. 871), w związku z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r. poz. 594, poz. 645 i poz. 1318), Rada Miejska w Koszalinie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje „Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2014 - 2018”, sporządzony dla Gminy Miasto Koszalin, zaopiniowany pozytywnie przez Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza Prezydentowi Miasta Koszalina.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

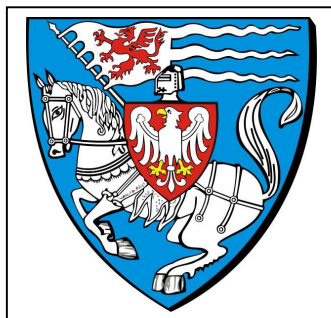
Przewodniczący Rady Miejskiej w Koszalinie

Stefan Turowski

Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr XLI/609/2014
Rady Miejskiej w Koszalinie
z dnia 27 marca 2014 r.

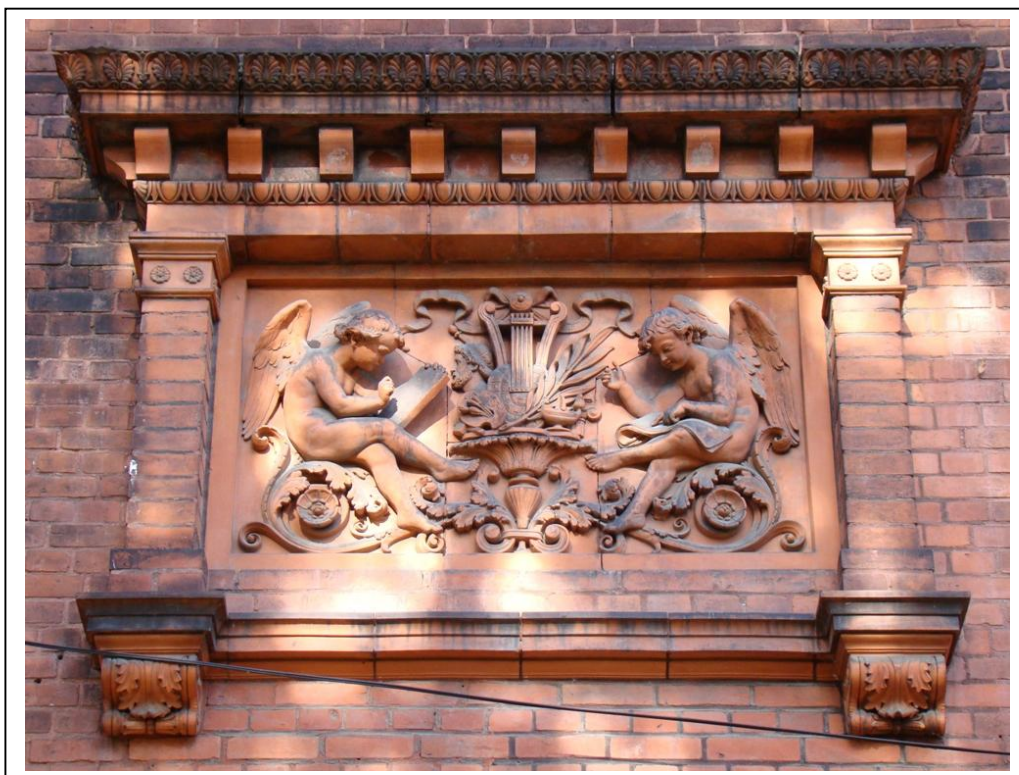
MIASTO KOSZALIN

WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

na lata 2014 - 2018

Koszalin 2013

WSTĘP

Podstawowym zadaniem gminnych programów opieki nad zabytkami jest określenie kierunków działań i zadań służących poprawie kondycji dziedzictwa kulturowego - zarówno stanu zachowania zabytków, jak i udziału zabytków w kształtowaniu rozwoju i wizerunku gminy.

Programy opieki nad zabytkami służyć mogą rozwojowi gminy poprzez określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystanie zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych. Głównym celem sformułowania dokumentu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego Gminy Miasta Koszalin poprzez określenie podstawowych uwarunkowań oraz rozwiązań, które temu służą.

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców.

Dokument pn. Program Opieki nad Zabytkami Miasta Koszalina na lata 2014 – 2018 opracowano w oparciu o odpowiednie przepisy, akty prawa miejscowego przyjęte przez Radę Miejską w Koszalinie, krajowe, wojewódzkie i powiatowe dokumenty typu strategicznego, materiały i dokumentacje z zasobu Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie Delegatura w Koszalinie oraz wiedzę i doświadczenie autorów.

Na wstępie opracowania przedstawiono obszerną informację nt. aktów prawa polskiego oraz europejskiego ustanawiających i regulujących zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. Odrębną część poświęcono charakterystyce krajobrazu i dziedzictwa kulturowego miasta, które są przedmiotem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

Gminna polityka w zakresie opieki nad zabytkami powinna być spójna ze strategiami rozwoju województwa i powiatu. Z tego względu omówiono (w zarysie) strategiczne dokumenty wojewódzkie, powiatowe i gminne, zwracając uwagę na założenia programowe dotyczące ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego rewitalizacji i rewaloryzacji, służące procesom rozwojowym. Szczególnie istotnym dokumentem w tym zakresie jest Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2017 dla Województwa Zachodniopomorskiego¹.

W przygotowaniu niniejszego opracowania - programu korzystano z: *Poradnika metodycznego - gminny program opieki nad zabytkami*, opracowanego przez Zespół powołany przez Dyrektora Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie w 2008 roku².

W województwie zachodniopomorskim, na dn. 31.12.2012 roku, uchwalonych było 31 GPOnZ, co stanowi 27,2 % w skali całego województwa.

¹ Uchwała Nr XXIII/ 310/13 z dnia 26 marca 2013 r. Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego.

² Od 2010 r. Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków nosi nazwę Narodowy Instytut Dziedzictwa.

1. PODSTAWA PRAWNA I CELE OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Przygotowanie i realizacja programu opieki nad zabytkami, będącego istotnym instrumentem opieki nad zabytkami i ochrony zabytków, należy do ustawowych obowiązków samorządu gminnego, nałożonych ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 84 - 87, Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568 z późn. zm.), w której określono tryb sporządzenia oraz cele gminnego programu opieki nad zabytkami.

- Gminny program sporządza Wójt / Burmistrz / Prezydent Gminy.
- Gminny program opieki nad zabytkami sporządza się na okres 4 lat.
- Programy gminne przyjmowane są uchwałą Rady Gminy / Rady Miasta.
- Przed uchwaleniem Program przedstawia się Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków do zaopiniowania.
- Burmistrz / Prezydent obowiązany jest do sporządzania, co 2 lata sprawozdania z realizacji Programu³.
- Uchwalony program podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

• Cele gminnego programu opieki nad zabytkami zdefiniowano w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w której stwierdza się, że programy opieki mają na celu w szczególności:

- *włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych (wojewódzkich, powiatowych, gminnych) wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;*
- *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania;*
- *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;*
- *wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków;*
- *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

Podsumowując - podstawowym celem sporządzania i realizacji gminnych programów opieki nad zabytkami jest utrzymanie walorów krajobrazu kulturowego i zabytków na terenie władania samorządu, poprzez różnorodne działania służące utrzymaniu i poprawie stanu materialnej substancji zabytków, ich zagospodarowaniu w sposób odpowiadający wartościom zabytkowym oraz działania zmierzające do podniesienia wiedzy o zabytkach i świadomości potrzeby utrzymania dziedzictwa kulturowego.

³ Np. w formie uchwały podejmowanej przez Radę Miasta/Radę Gminy, tak jak ma to miejsce w przypadku Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami, gdzie sprawozdanie dotyczyło dwóch cykli: na lata 2008-2010 i 2010-2012 uchwalanych przez Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego.

2. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek Państwa i każdego obywatela (*art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP*).

Podstawowym aktem prawa regulującym ochronę i opiekę nad zabytkami jest ustawa z 23 lipca 2003 r. - o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zwana dalej „ustawa 2003” (*Dz.U. 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.*) wraz z aktami wykonawczymi⁴, w której określono przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi.

Przedmiotem ochrony i opieki jest zabytek, którego definicja według art. 3 „ustawy 2003” brzmi:

- *zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związana z jego działalnością i stanowiąca świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;*
- *zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, posiadających cechy j.w.;*

4

1. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. u. z 2005 r. Nr 112 poz. 940*)
2. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 28 stycznia 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (*Dz.U. z 2005 r. Nr 24 poz. 200*)
3. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (*Dz.U. z 2004 r. Nr 212 poz. 2153*)
4. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (*Dz.U. Nr 165, poz. 987*)
5. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz.U. z 2004 r. Nr 124 poz. 1305*)
6. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (*Dz.U. z 2004 r. Nr 124 poz. 1302*)
7. Rozporządzenie ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (*Dz.U. z 2004 r. Nr 84 poz. 798*)
8. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (*Dz.U. z 2004 r. Nr 75 poz. 706*)
9. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (*Dz.U. z 2004 r. Nr 71 poz. 650*)
10. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (*Dz.U. z 2004 r. Nr 30 poz. 259*)
11. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z (lipca) 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich (...), badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (*Dz.U. Nr 165, poz. 987*)
12. Rozporządzenie MKiDN z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz.U. Nr 113 poz. 661*)

- *zabytek ruchomy* – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, posiadających cechy j.w.;
- *zabytek archeologiczny* - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- *historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny* - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- *historyczny zespół budowlany* - powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- *krajobraz kulturowy* - przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- *otoczenie zabytku* - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Przedmiot ochrony doprecyzowany został w art. 6, ust. 1 „ustawy 2003”, który wskazuje że opiece i ochronie podlegają bez względu na stan zachowania:

§ zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

§ zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,

- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

§ zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także zabytki niematerialne - nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej (art. 6, ust. 2 ustawy).

Formami ochrony zabytków są (art. 7 „ustawy 2003”)⁵:

- 1) wpis do rejestru zabytków⁶;
- 2) uznanie za pomnik historii⁷;
- 3) utworzenie parku kulturowego⁸;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego⁹.

Wpis do rejestru zabytków należy do kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków (decyzje o wpisie podejmowana są z urzędu lub na wniosek posiadacza zabytku).

Art. 15 „ustawy 2003”:

Ust.1 - określa, iż Prezydent RP, na wniosek ministra właściwego ds. kultury (...), w drodze rozporządzenia, może uznać za Pomnik Historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru (...).

Ust. 2 - precyzuje, iż wniosek może zostać złożony po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków.

Ust. 3 - przewiduje możliwość cofnięcia uznania za Pomnik Historii, w trybie przewidzianym dla jego uznania.

Ust. 4 - przewiduje możliwość przedstawienia Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosku o wpis Pomnika Historii na „Listę dziedzictwa światowego” w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego

⁵ Ustawa z dn. 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Niniejszą ustawą zmienia się następujące ustawy: ustawę z dnia 17 czerwca 1966 r. - o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. - prawo budowlane, ustawę z dnia 27 marca 2003 r. - o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

⁶ Rejestr zabytków prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

⁷ Art. 15 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - na mocy rozporządzenia Prezydenta RP.

⁸ Art. 17 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

⁹ Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

dziedzictwa kulturowego i naturalnego, przyjętej w Paryżu w dniu 16.11.1972 r. (Dz. U. z 1976 r., Nr 32, poz. 190 i 191).

W kompetencjach samorządu gminy jest stanowienie prawnej ochrony poprzez utworzenie parku kulturowego oraz sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania z odpowiednimi zapisami dotyczącymi ochrony dziedzictwa kulturowego (obowiązek wynikający też z ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z późniejszymi zmianami).

Zgodnie z nowelizacją (z 18 marca 2010 r.) ustawy o opiece nad zabytkami art. 3 mówi: ”W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków”.

Zasady ochrony zabytku określa art. 4 „ustawy 2003”

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę¹⁰;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie działań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza wg art. 5 „ustawy 2003” polega, w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Według art. 18 „ustawy 2003”, ust. 1 (po nowelizacji ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, z dnia 18 marca 2010 r.) ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy:

¹⁰ Zgodnie z nowelizacją ustawy o ochronie zabytków (...), z 18 marca 2010 r.: nie skreśla się z rejestru zabytku wywiezionego zgodnie z przepisami w/w ustawy (...).

- sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw;
- planowaniu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych; morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej;
- analizie i studium z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy;
- decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W dokumentach strategicznych i planistycznych, województwa, powiatu, gminy:

- uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami¹¹;
- ustala przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- określa rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków;
- zapewnia ochronę zabytków przy realizacji inwestycji;
- ustala rozwiązania mające na celu przywracanie zabytków do jak najlepszego stanu.

Art. 19.1. „ustawy 2003”

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w m.p.z.p. uwzględnia się w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- parków kulturowych;

oraz ochronę wynikającą z:

- ustaleń gminnego programu opieki nad zabytkami;
- strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy, nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Po ust. 1 dodano ustęę 1a (nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami 18 marca 2010 r.)

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy (...) uwzględnia się w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

¹¹ Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami nie został dotychczas opracowany.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami należy do zadań własnych gminy. Art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy określa zadania własne gminy: „*zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy*”. W szczególności zadania własne obejmują m.in. zagadnienia:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych; wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz;
- gminnego budownictwa mieszkaniowego,
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych,
- targowisk i hal targowych;
- zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy.

Nie bez powodu wymieniono wyżej zadania gminy. Kolejne z nich mogą być związane bezpośrednio lub pośrednio z dziedzictwem kulturowym. W gminnych planach bowiem nie sposób pominąć zabytków w sprawach dotyczących budownictwa mieszkaniowego (np. pierzeje z kamienicami o wartościach zabytkowych), przy rozwiązywaniu problemów dotyczących utrzymania dróg i mostów oraz organizacji ruchu czy też zieleni gminnej i zadrzewień (obsadzenia traktów, zieleni cmentarzy, parków) lub promocji gminy.

Uregulowania prawne dotyczące zabytków znajdują się także w:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012 r., poz. 647 z późn. zm.) oraz aktami wykonawczymi;
- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2010 r., Nr 243, poz. 1623 z późn. zm.);
- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. z 2008 r., Nr 25, poz. 150) z aktami wykonawczymi, z której wynika obowiązek wykonania opracowania ekofizjograficznego do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (art. 72 ust. 4 i 5) z uwzględnieniem walorów zabytkowych;
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U., Nr 92, poz. 880), uwzględnia się w niej ochronę krajobrazów (zachowanie cech charakterystycznych danego krajobrazu), a wśród walorów chronionych wymienia się wartości kulturowe. Jedną z form ochrony wg tejże ustawy są

parki krajobrazowe - obszary chronione ze względu na wartości przyrodnicze, ale także walory historyczne i kulturowe;

- ü ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz. U. z 2010 r., Nr 102, poz. 651 z późn. zm.);
- ü ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2012 r., poz. 406);
- ü ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U., Nr 96, poz. 873 z późn. zm.);
- ü ustawie z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199, poz. 1227 z późn. zm.). Na mocy w/w ustawy ochrona „obszarów o krajobrazie mającym znaczenie historyczne, kulturowe lub archeologiczne, zabytków i krajobrazu kulturowego, objęte istniejącą dokumentacją, w szczególności rejestrem lub ewidencją zabytków” otrzymuje dodatkowe umocowanie prawne.

3. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA KOSZALIN

3.1. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W USTALENIACH MIĘDZYNARODOWYCH

Najistotniejsze dla dziedzictwa kulturowego ustalenia międzynarodowe, przyjęte przez Polskę to:

- Konwencja w sprawie ochrony **światowego** dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu (Dz.U. z 1976 r. nr 32, poz. 190, załącznik)

Konwencja zobowiązuje do: ustanowienia „*skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości, zorganizowanego w sposób stały i zgodny z metodami współczesnej nauki*”; uprawiania polityki zmierzającej do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączenia ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego; podejmowania środków prawnych, naukowych, technicznych, administracyjnych i finansowych w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, waloryzacji i reanimacji tego dziedzictwa.

- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) – 16 stycznia 1992 r. - La Valetta (Dz.U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564)

Konwencja dotycząca dziedzictwa archeologicznego, które stanowi źródło „*zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych*”. Zobowiązuje do wprowadzenia systemu prawnej ochrony dziedzictwa archeologicznego, zapewniającego prowadzenie ewidencji archeologicznego dziedzictwa, łączenia potrzeb archeologii z wymaganiami planów zagospodarowania, zapewnienia finansowego wsparcia dla badań archeologicznych od władz państwowych, regionalnych i gminnych.

- Europejska konwencja krajobrazowa – 22 **października** 2000 r. – Florencja (Dz.U. z 2006 r., Nr 14, poz. 98)

Konwencja zobowiązuje do: ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu (który przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych i jest podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego) ukierunkowanej na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu. W konwencji tej zwrócono uwagę na współpracę transgraniczną (na szczeblu regionalnym i lokalnym) służącą przygotowaniu i wdrażaniu wspólnych programów dotyczących krajobrazu (krajobrazy transgraniczne). Ustanowiono Nagrodę Krajobrazową Rady Europy - wyróżnienie przyznawane organom lokalnym i regionalnym, które wykażą się skutecznymi i znaczącymi osiągnięciami w dziedzinie ochrony, gospodarki lub planowania krajobrazu.

- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585).

Celami konwencji są m.in.: ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego; tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i swobodnie na siebie oddziaływać w sposób przynoszący im wzajemne korzyści; promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na płaszczyźnie lokalnej, krajowej i międzynarodowej; potwierdzenie znaczenia związku między kulturą i rozwojem dla wszystkich krajów. Za zasady uznano: komplementarność ekonomicznych i kulturowych aspektów rozwoju - z uwagi na fakt, że kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, kulturowe aspekty rozwoju są równie istotne jak jego aspekty ekonomiczne. Ochrona, promowanie i zachowanie różnorodności kulturowej są podstawowym warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń.

3.2. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

- Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015 (uchwała RM z 29.XI.2006 r.)

W dokumencie tym, pomimo zrozumiałego znacznego stopnia uogólnienia, środowisko kulturowe (jego ochrona i właściwe użytkowanie) znajduje miejsce zarówno w uwarunkowaniach i przesłankach rozwoju kraju, jak i przy określaniu priorytetów. Podkreślono, że „walory środowiska naturalnego w połączeniu ze znacznym potencjałem kulturowym oraz korzystnym położeniem w centrum kontynentu, na skrzyżowaniu ważnych dróg europejskich, czynią z naszego kraju atrakcyjne miejsce do zwiedzania i wypoczynku. Dla wielu słabiej uprzemysłowionych, atrakcyjnych środowiskowo regionów Polski, turystyka stanowi podstawową szansę rozwoju.”

W priorytecie 1. Wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, zakłada się podejmowanie działań na rzecz znaczącego ograniczenia przestrzeni trwale zagospodarowanej, zwłaszcza w obszarach cennych przyrodniczo i kulturowo.

W priorytecie 2. Poprawa stanu infrastruktury technicznej i społecznej – „równolegle z budową nowych obiektów kultury będą rozwijane działania nakierowane na zachowanie, ochronę i rewitalizację materialnego dziedzictwa kulturowego, poprzez renowację, konserwację, adaptację obiektów zabytkowych dla celów kulturowych i turystycznych, a także wdrożenie systemu monitoringu i zabezpieczenia tych obiektów”.

Także w zadaniach służących realizacji innych priorytetów wskazuje się na zabytki, jako potencjał i jednocześnie dobro wymagające nakładów na właściwe jego utrzymanie.

- Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 z Uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 (przyjęta przez RM w 2005 r.)

Ochrona i rewaloryzacja zabytków została uznana za jeden z podstawowych celów strategicznych, a za cele cząstkowe uznano m.in.:

- kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na funkcje kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych produktów turystycznych;
- podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

W uzupełnieniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020 wprowadzono programy wdrożeniowe jako system realizacyjny NSRK, powiązane z finansowaniem działalności kulturalnej ze środkami znajdującymi się w dyspozycji Ministra Kultury. Dla działań związanych z opieką nad zabytkami powołano program wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013” z priorytetami :

- 1) rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych;
- 2) rozwój instytucji muzealnych;
- 3) ochrona dziedzictwa narodowego poza granicami kraju;
- 4) ochrona zabytków archeologicznych;
- 5) tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego;
- 6) ochrona zabytkowych cmentarzy.

Celem programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych, gdzie celami cząstkowymi są:

- a) poprawa stanu zachowania zabytków;
- b) zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym dziedzictwa archeologicznego);
- c) kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne;
- d) zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- e) poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;
- f) zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego.

- Ochrona Dziedzictwa Niematerialnego – 16.08.2011 roku w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Polska ratyfikowała Konwencję 22.10.2010 r.

Jest ona jedynym aktem prawa międzynarodowego na jakim można oprzeć budowę systemu ochrony dziedzictwa niematerialnego w naszym kraju. Celem Konwencji jest objęcie ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot,

grup i jednostek rozumianego wg UNESCO jako: „praktyki, wyobrażenie, przekazy, wiedza i umiejętności jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową, które wspólnoty, grupy i w niektórych przypadkach jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego”.

Dziedzictwo niematerialne poprzez stałe odtwarzanie jest przekazywane z pokolenia na pokolenie, przyczyniając się do wzrostu poczucia własnej tożsamości oraz poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dlatego utrwalenie i przekazanie przyszłym pokoleniom dorobku naszych kultur jest priorytetem Konwencji.

3.3. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W DOKUMENTACH SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

- Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020, zwana dalej „SRWZ 2020”
(przyjęta przez Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego uchwałą Nr XXVI/303/05 z dnia 19 grudnia 2005 r.)

W „SRWZ 2020”, w diagnozie stanu województwa przedstawiono charakterystykę krajobrazu kulturowego ze wskazaniem najcenniejszych zespołów zabytków oraz identyfikację kluczowych problemów, do których zaliczono:

- zły stan zabytków,
- zbyt małe nakłady na rewitalizację i renowację zasobów środowiska kulturowego,
- słabo rozwinięte produkty turystyczne związane z wykorzystaniem zasobów środowiska kulturowego,
- problemy rozwojowe na obszarach założeń staromiejskich,
- brak środków i mechanizmów wsparcia rewitalizacji starej zabudowy mieszkaniowej, zabudowy przemysłowej i powojennej.

Charakteryzując w „SRWZ 2020” stan i możliwości rozwoju turystyki stwierdzono duże potencjalne możliwości turystyki, której sprzyjają m.in. zabytki architektury i obiekty świadczące o bogatym dziedzictwie kulturowym regionu. Jednak w analizie SWOT zwrócono uwagę na niski poziom mechanizmów wsparcia rozwoju kultury i dziedzictwa kulturowego, małe wydatki jednostek samorządu terytorialnego na ochronę dziedzictwa kulturowego, słabo rozwinięte produkty turystyczne związane z wykorzystaniem zasobów środowiska naturalnego i kulturowego.

Wśród sześciu zdefiniowanych w SRWZ celów strategicznych problematyka ochrony zabytków i opieki nad zabytkami została wskazana w:

- ü celu nr 1
Wzrost innowacyjności i efektywności gospodarowania (w zadaniu – rozwój i promocja produktów turystycznych).
- ü celu nr 3
Zwiększenie przestrzennej konkurencyjności regionu (w zadaniu – Rozwój małych miast, rewitalizacja i rozwój obszarów wiejskich).

- celu nr 4
Zachowanie i ochrona wartości przyrodniczych, racjonalna gospodarka rolna (w zadaniu nr 4- Rewitalizacja obszarów zurbanizowanych).
- celu nr 6
Wzrost tożsamości i spójności społecznej regionu (w działaniu – Wzmacnianie tożsamości społeczności lokalnej i Wspieranie działań aktywizujących rynek pracy)¹².

W dokumencie uzupełniającym „SRWZ 2020” p.t. „Priorytety Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego” wysoko oceniono rozwój kulturalny i znaczenie sztuki w kondycji społeczności lokalnej oraz znaczenie dziedzictwa historycznego w budowie tożsamości społecznej. Także w priorytecie dotyczącym kształtowania i utrzymania ładu przestrzennego wspomniano o zachowaniu wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego. Problematyka została rozwinięta w celach operacyjnych:

- Przeciwdziałanie degradacji przestrzeni przez nieskoordynowaną działalność inwestycyjną.
- Ochrona krajobrazu naturalnego i kulturowego (priorytet 3).
- Dbłość o utrzymanie historycznego kształtu wartościowych zespołów urbanistycznych i architektonicznych (priorytet 5)¹³.

Podobnie w celu operacyjnym *Racjonalizacja wykorzystania przestrzeni zagospodarowanej i przekształcanej* jako pierwszy znalazł się priorytet: Rewaloryzacja i rewitalizacja centrów miejskich. W celu operacyjnym *Integracja społeczności regionu* jako priorytet nr 2 zapisano „Badanie i dokumentowanie historii oraz teraźniejszości regionu”¹⁴.

- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego, zwany dalej „PZPWZ 2010”
(uchwałą Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego Nr XLV z dnia 19 października 2010 roku – został przyjęty projekt zmiany Planu zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego, a obowiązujący dotąd dokument z 2002 r. został uchylony)

Jest to opracowanie o charakterze regionalnym, stanowi integralny element szeroko pojętego planowania strategicznego w zakresie przestrzennej koordynacji działań; formułuje cele gospodarowania przestrzenią województwa i zasady jej kształtowania oraz określa kierunki polityki przestrzennej w długiej perspektywie.

Strategicznym celem zagospodarowania przestrzennego województwa jest zrównoważony rozwój służący integracji przestrzeni regionalnej z przestrzenią europejską i krajową; spójności wewnętrznej województwa; zwiększeniu jego konkurencyjności oraz podniesieniu poziomu i jakości życia mieszkańców do średniego poziomu w Unii Europejskiej.

¹² Porównaj *Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020*, s. 86.

¹³ *Priorytety Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego*, s. 39-41.

¹⁴ Tamże, s. 52.

Przez właściwe wykorzystanie przestrzeni należy rozumieć m.in.:

- ochronę i zachowanie jej niezbywalnych wartości jakimi są bioróżnorodność, walory przyrodnicze, krajobrazowe i dziedzictwo kulturowe;
- harmonizację działań wpływających lub mogących mieć wpływ na przekształcenia przestrzeni (w tym eliminacja konfliktów i zagrożeń).

Ustalenia „PZPWZ 2010” nie stanowią prawa miejscowego i tym samym nie naruszają autonomii gmin w zakresie gospodarki przestrzennej, umożliwiają jednak ubieganie się o środki finansowe regionalne, krajowe i unijne na realizację zadania celu publicznego.

Jednym z ważniejszych elementów planu jest część poświęcona stanowi zachowania dziedzictwa kulturowego opracowana przez Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie¹⁵, pn. „Aktualizacja Studium i stanu zachowania oraz kształtowania krajobrazu kulturowego województwa zachodniopomorskiego” do zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego”. Opracowanie to wskazało (przyjęte w Planie...) Parki Kulturowe (PK) i Obszary Kulturowo-Krajobrazowe (OKK).

Plan zawiera w pkt. 3.3.6 „Ochrona dziedzictwa kulturowego i krajobrazu”, w ustaleniach „*uwzględnienie wskazanych do utworzenia parków kulturowych (PK) w polityce przestrzennej jednostek samorządu terytorialnego*”¹⁶. Takich jednostek wskazano 44 na obszarze województwa. W granicach administracyjnych Koszalina nie wskazano parku kulturowego.

Jak wyżej wspomniano (s. 9) do kompetencji samorządu gminy należy stanowienie prawnej ochrony poprzez utworzenie parku kulturowego (...) ¹⁷. Samorząd może powołać na swoim obszarze Park Kulturowy inny niż zaleca Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego.

Założenia do aktualizacji Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego:

1. Kontynuacja założeń z 2002 r. - tworzenie spójnego programu ochrony obszarowej kulturowo - przyrodniczej i kulturowo - krajobrazowej, będącego konsekwentną realizacją przepisów o ochronie przyrody i ochronie zabytków, budowania przestrzennego systemu obszarów chronionych, w którym różne formy ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego będą się wzajemnie uzupełniać. System ten ma stworzyć podstawy do integracji działań służb ochrony zabytków i przyrody.

Założenie takie jest także realizacją przyjętych w 2008 roku w Programie opieki nad zabytkami celów i zadań, w tym: integracja ochrony zabytków i przyrody, opracowanie i realizacja wojewódzkiego programu zintegrowanej ochrony krajobrazu.

2. Utrwalenie i uzupełnienie przedmiotu (zakresu) ochrony obszarowej krajobrazu kulturowego zaproponowanej w planie wojewódzkim z 2002. Zmiany w systemie ochrony ustalonej w planie w 2002 r. wynikają z degradacji walorów kulturowych

¹⁵ Biuro Dokumentacji Zabytków to instytucja kultury samorządu województwa zachodniopomorskiego, wyspecjalizowana w ochronie i dokumentacji dziedzictwa kulturowego; wspomniane opracowanie powstało w 2010 r.

¹⁶ *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego*, oprac. RBGP Szczecin 2010, s. 207-208.

¹⁷ Na terenie woj. zachodniopomorskiego obecnie nie ma żadnego parku kulturowego, stanowiącego formę ochrony wymienioną w ustawie o *ochronie zabytków* (...) z 2003 r.

części obszarów, i wprowadzenia dodatkowych, uzupełniających systemu ochrony krajobrazowo-kulturowej. Zmiany w zakresie ochrony są po części pozorne i są skutkiem nowych form ochrony i definicji przedmiotu ochrony przyjętych w ustawie o ochronie zabytków z 23 lipca 2003 r., w wyniku czego zaszła konieczność odpowiedniego dostosowania określenia przedmiotu ochrony oraz formy ochrony (np. rezerwat kulturowy i obszar kulturowy, zespół stref ochrony konserwatorskiej stały się nieaktualne).

3. Urealnienie obszarów projektowanych parków kulturowych z planu z 2002 r. do powierzchni, dla której sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jest możliwe do przeprowadzenia przez gminę, ponieważ zgodnie z przepisami, dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (uopizp)¹⁸. Jednocześnie pozostawienie wielkoobszarowych parków kulturowych - które nazwano kulturowo-krajobrazowymi (celem wyróżnienia od „małych” parków parkami), które uznaje się za niezbędne w budowie systemu ochrony tożsamości kulturowej obszaru zachodniopomorskiego.

4. Odstąpiono od postulowania dodatkowej ochrony (m.in. w formie parków kulturowych) stosunkowo jednorodnie zidentyfikowanych obszarów (założenia staromiejskie, stanowiska archeologiczne) wpisanych do rejestru zabytków, jako posiadających formę ochrony (rejestr) pozwalającą na realizację zadań ochronnych i opiekuńczych.

Zwrócono uwagę, iż atrakcyjność turystyczną województwa podnoszą interesujące zabytki architektury i obiekty świadczące o bogatym dziedzictwie kulturowym regionu. Nie są one jednak należycie eksponowane, eksploatowane i promowane. Na terenach wiejskich duże znaczenie powinna mieć agroturystyka, traktowana nie tylko jako możliwość aktywizacji gospodarczej wsi, ale również jako jedna z popularnych form turystyki.

W „PZPWZ 2010” wskazano kategorię obszarów kulturowo-krajobrazowych (OKK) z zaleceniem uwzględniania ich w polityce przestrzennej jednostek samorządu terytorialnego¹⁹. Na obszarze woj. zachodniopomorskiego wyodrębniono 30 OKK.

MIASTO KOSZALIN ujęte zostało w następujących OKK:

OKK 24 „Święte Góry”

Obszar w płn.-wschodniej części woj. zachodniopomorskiego, w granicach miasta Koszalina oraz gminy Sianów i Polanów. Jest to obszar szlaku pielgrzymkowego, od Góry Chełmskiej w Koszalinie do Góry Polanowskiej (wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 206); trzecia góra znajduje się w Rowokole k/ Smołdzina, w woj. pomorskim.

¹⁸ Art. 10, ust. 2, pkt. 8 *ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* - w studium określa się obszary, dla których obowiązkowe jest sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na podstawie przepisów odrębnych. Obowiązek przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w przypadku, o którym mowa w ust. 2 pkt. 8, powstaje po upływie 3 miesięcy od dnia ustanowienia tego obowiązku.

¹⁹ *Plan zagospodarowania...*, dz. cyt., s. 209-210.

Walory kulturowe

Archeologia: w Koszalinie od pradziejów ważną rolę religijną pełniła Góra Chełmska – od pogańskiego miejsca kultu do chrześcijańskiego cmentarza w średniowieczu. Polanów – na terenie obecnego i w jego okolicach zlokalizowanych było we wczesnym średniowieczu kilka osiedli, na terenie jednego z nich w centrum miasta powstał później zamek.

Od XIII do XVI wieku były to znane w Europie pielgrzymkowe miejsca kultu Maryjnego, z kaplicami na Chełmskiej Górze (1 poł. XIII w.), Świętej Górze Polanowskiej (XIV w.) oraz Górze Rowokół (XIV/XV). W okresie średniowiecza miejsca te odegrały ważną rolę w kontekście życia duchowego (pątniczego), a także pełniły rolę czynnika miastotwórczego i żeglugowego.

Największą sławą cieszyła się kaplica na Chełmskiej Górze, pod patronatem cysterek koszalińskich (1278 – XVI w.), otoczona szczególną czcią. Kaplica na Świętej Górze k/ Polanowa słynęła z cudownego obrazu Matki Bożej, bogatego wyposażenia oraz zawsze otwartych drzwi. Po wprowadzeniu reformacji świątynie zostały opuszczone, a z czasem rozebrane; na Górze Chełmskiej koło Koszalina w XIX w. wprowadzono funkcję rekreacyjną (wieża widokowa). Po 1989 r. przekazane Kościołowi Rzymskokatolickiemu, stały się (po 450 latach „uśpienia”) miejscami żywego kultu Maryjnego. Na Górze Chełmskiej zamieszkały siostry z Szentszackiego Instytutu Sióstr Maryi, wybudowano Kaplicę Matki Bożej Trzykroć Przedziwnej. Na Świętej Górze k/Polanowa powstała Pustelnia Franciszkańska z kaplicą Matki Bożej Bramy Niebios. Fenomen tych miejsc świętych polega na tym, że człowiek ich nie wybiera, lecz jedynie odkrywa, niekiedy po długich latach przerwy.

Walory krajobrazowo-przyrodnicze

Obszar o wybitnych walorach estetyczno-krajobrazowych i nieprzekształconym środowisku przyrodniczym. W bezpośrednim sąsiedztwie i otoczeniu obszaru „Święte Góry” znajdują się rezerваты przyrody „Jodły Karnieszewickie”, florystyczny rezerwat „Wieleń”, faunistyczny „Rezerwat na rzece Grabowej”, obszary chronionego krajobrazu „Koszaliński Pas Nadmorski”, „Okolice Polanowa”, „Okolice Żydowo-Białą Bór”.

Na uwagę zasługują zwarte kompleksy leśne Puszczy Koszalińskiej, otwarte przestrzenie Wysoczyzny Polanowskiej” oraz pomnikowe aleje przydrożne (np. bukowa, Kościernica - Jacinki).

Elementy charakterystyczne

Szlak pielgrzymkowy o tradycji średniowiecznej i znaczeniu ponad-regionalnym. Teren nasycony zabudową ryglową, kościołami o średniowiecznej proveniencji oraz zespołami dworsko-folwarcznymi. Trasa między dwiema górami, z miejscami kultu religijnego (kaplice i stacje drogi krzyżowej) oraz elementami krajobrazu naturalnego i komponowanego (aleje).

Obszar łączy wybitne walory krajobrazu naturalnego, elementy dziedzictwa kulturowego oraz wartości niematerialne – kultu religijnego.

Zalecenia do ochrony i kształtowania krajobrazu obszaru OKK 24 „Święte Góry”:
Ochrona krajobrazu

- zachowanie i ekspozycja obszarów wokół Góry Chełmskiej i Świętej Góry Polanowskiej, ukazujących harmonijne współistnienie elementów kulturowych i środowiska naturalnego, o wartościach poznawczych i estetycznych;
- zachowanie i wyeksponowanie zasadniczych elementów krajobrazu kulturowego obrazujących historię procesów osadniczych;
- utrzymanie zabudowy w granicach historycznych układów przestrzennych, z kontynuacją zasad lokalizacji zabudowy i zagospodarowania terenu, dopuszczalna rozbudowa na zasadzie kontynuacji historycznej kompozycji;
- utrzymanie historycznie ukształtowanej sieci dróg wraz z obsadzeniami (uzupełnianie nasadzeń z utrzymaniem składu gatunkowego) z zaleceniem urządzania historycznych tras krajobrazowo-widokowych;
- zakaz lokalizacji inwestycji wielokubaturowych (np. hal przemysłowych, magazynów), wieloprzestrzennych (np. budowa nowych zespołów mieszkalnych), dominant wysokościowych (np. maszty, wieże elektrowni wiatrowych);
- usunięcie/neutralizacja lub rewitalizacja obszarów/obiektów zakłócających harmonię krajobrazu;
- opracowanie i realizacja ekologicznych ścieżek tematycznych między Górą Chełmską i Świętą Górą Polanowską;
- tworzenie rezerwatów przyrody i ścieżek edukacyjnych, poprzedzone wykonaniem rozpoznania i badań zasobów przyrodniczych i ornitologicznych.

Ochrona układów przestrzennych

- zachowanie i rewaloryzacja historycznych układów wiejskich poprzez regulacje w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zasad: utrzymania lub uczytelnienia historycznego układu komunikacyjnego, ulic i placów, ich przekrojów, nawierzchni, historycznych linii rozgraniczających i linii zabudowy, utrzymanie historycznych podziałów parcelacyjnych, zasad lokalizacji zabudowy w obrębie działki, skali i architektury zabudowy;
- opracowanie projektów rewaloryzacji krajobrazu kulturowego dla miejscowości położonych w obrębie obszaru kulturowego;
- zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych kształtujących sylwetę układu (z dominantami – średniowieczne kościoły), zachowanie osi kompozycyjnych i powiązań widokowych;
- zachowanie historycznych granic zabytkowych założeń dworsko-parkowych i folwarków, zakaz parcelacji parków i lokalizacji na ich terenie zabudowy w ahistorycznej lokalizacji.

Ochrona zabytkowych obiektów

- utrzymanie w dobrym stanie zabudowy o walorach zabytkowych (lokalnych i ponadlokalnych) – zgodnie z zapisami w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;

- utrzymanie kompozycji architektonicznej, kolorystyki i tradycyjnych materiałów budowlanych zabytkowej zabudowy mieszkalnej, gospodarczej i in.;
- w zabudowie istniejącej, remontowanej i odtwarzanej winna obowiązywać adaptacja (w całości lub części) przy zastosowaniu tradycyjnych materiałów budowlanych;
- nowa zabudowa mieszkalna i gospodarcza winna być realizowana w typie „zabudowy regionalnej”, z poszanowaniem tradycji i nawiązaniem do form historycznych;
- ustalenie w planach zagospodarowania przestrzennego rozwiązań w zakresie lokalnego wzoru architektury, stosowanych tradycyjnych materiałów budowlanych i form wykończenia budynku;
- porządkowanie i utrzymywanie historycznych nekropolii (przykościelnych oraz wiejskich), np. w formie lapidariów;
- konserwacja pomnikowych alei wzdłuż dróg: Kościernica – Jacinki i Rosocha – Dadzewo;
- ochrona reliktywów osadnictwa pradziejowego z dopuszczeniem inwestycji na określonych warunkach;
- zachowanie układu topograficznego zabytków archeologicznych posiadających formę przestrzenną (grodzisk, cmentarzysk) i ich otoczenia, zapewnienie ich ekspozycji.

Potencjał turystyczny (istniejące trasy turystyczne, polecane trasy i punkty do turystycznego zagospodarowania)

Jest obszar o wysokich walorach turystycznych, kulturowych i kultowych (pątniczych). Opracowano studia uwarunkowań i możliwości wykorzystania walorów krajobrazowych tras pielgrzymkowych, dokumentacje techniczne, ustawiono kaplice i stacje drogi krzyżowej, oznakowano trasę; od 2001 r. odbywają się cykliczne pielgrzymki między górami. Pieszy szlak pielgrzymkowy nosi nazwę Jana Pawła II oznakowany kolorem żółto-białym.

Należy wytyczyć ścieżki tematyczne (np. śladami zabytkowych, zespołów dworsko-parkowych, ryglowej zabudowy regionalnej), z oznakowaniem najcenniejszych wsi i obiektów, opracowaniem folderów i przewodników.

OKK 29 „Kolejką do elektrowni”

Obszar w póln.-wschodniej części woj. zachodniopomorskiego, w granicach gminy Manowo i Świeszyno oraz miasto Koszalin. Obszar z przyległym terenem wytyczony w osi kolei wąskotorowej i drogi (Koszalin – Rosnowo) oraz doliny rzeki Radew (od Mostowa do Niedalina) z przyległymi jeziorami. Całość wkomponowana w kompleks Puszczy Koszalińskiej.

Walory kulturowe

Archeologia: *Kretomino* - w pobliżu nasypu kolejki wąskotorowej, na podmokłych łąkach nad rz. Dzierżęcinką znajduje się nizinne grodzisko pierścieniowate datowane na wczesne średniowiecze i średniowiecze; *Bonin* – na półwyspie jez.

Lubiatowskiego znajduje się nieco już zniwelowane nizinne grodzisko pierścieniowate z wczesnego średniowiecza.

Obszar kulturowo-krajobrazowy związany tematycznie z dziedzictwem techniki, zakomponowany – w większości – w wyniku świadomej działalności człowieka.

Osie tego parku wyznaczają:

linia kolejki wąskotorowej z Koszalina do Rosnowa (i dalej w kierunku Bobolic) oraz rzeka Radew ze sztucznymi jeziorami oraz elektrowniami.

W 1898 r. uruchomiono koszalińską (powiatową) kolej wąskotorową na trasie Koszalin – Manowo - Naclaw; w 1905 r. otwarto odcinek Manowo - Świelino - Bobolice. W 1948 r. przejechał pierwszy pociąg na trasie Koszalin – Świelino - Bobolice (46 km); powstała duża stacja w Kurozwęczu i bocznica na lotnisko. Linia została częściowo zamknięta w l. 90. XX wieku. Rewitalizowana od 2005 r. przez Towarzystwo Miłośników Kolejki Wąskotorowej z Koszalina²⁰.

Rzeka Radew, w swym środkowym biegu (od Mostowa do Niedalina), została uregulowana w pierwszych dekadach XX w., z dwoma jeziorami zaporowymi (Hajka i Rosnowskie). W dwóch miejscowościach zbudowano elektrownie wodne: Rosnowo (1922 r.), Niedalino (1912 r.); obie działają w historycznych obiektach, przy wykorzystaniu pierwotnych urządzeń. Teren wokół jezior pełnił pierwotnie i obecnie miejsce rekreacji i wypoczynku.

W Niedalinie znajduje się XIX-wieczny park dworski oraz młyn wodny z pocz. XX w. (ob. nieużytkowany).

Walory krajobrazowo-przyrodnicze

Obszar znajduje się na Równinie Białogardzkiej, o krajobrazie rolniczym w części północnej (okolice Koszalina) i zalesionej (Puszcza Koszalińska) na południe od Manowa z dwoma jeziorami Hajka i Rosnowskie (190 ha). Dolina Radwi wchodzi w skład chronionego krajobrazu Natura 2000: (PLH 320022).

Elementy charakterystyczne

We wsiach pozostały całościowo zachowane i czynne elementy dziedzictwa techniki o wysokich wartościach kulturowych i zabytkowych, wkomponowane w historyczną strukturę przestrzenną (w tym o metryce średniowiecznej) oraz naturalny krajobraz o wysokich wartościach estetycznych. Wsie o wartościach zabytkowych: Bonin, Manowo, Rosnowo, Niedalino.

Zalecenia do ochrony i kształtowania krajobrazu obszaru OKK 29 „Kolejką do elektrowni”:

Ochrona krajobrazu

- zachowanie specyficznych wartości kompozycyjnych zespołu krajobrazu otwartego w osi linii kolejki wąskotorowej;

²⁰ Towarzystwo Miłośników Kolejki Wąskotorowej z Koszalina otrzymało w 2009 r., podczas krajowej inauguracji Europejskich Dni Dziedzictwa „Zabytkom na odsiecz” w Kołobrzegu dyplom honorowy Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego „Swojskie Zabytki” za działania na rzecz ratowania cennego zabytku techniki jakim jest historyczna linia wąskotorowa.

- zachowanie historycznej kompozycji i funkcji nadrzecznego (na rzece Radwi) krajobrazu kulturowego, harmonijnie wkomponowanego obszary leśne i strukturę osadniczą wsi Rosnowo i Niedalino;
- utrzymanie zrównoważonej formy zagospodarowania krajobrazu nadrzecznego w oparciu o historyczne urządzenia techniczne i zagospodarowanie na cele rekreacyjno-wypoczynkowe;
- w obrębie rzeki Radwi winien obowiązywać priorytet ochrony krajobrazowej;
- utrzymanie podstawowej funkcji terenu, zdeteminowanego przez fizjonomię krajobrazu poszczególnych miejscowości;
- zachowanie krawędzi leśnych zamykających obszary otwarte jako otoczenia miejscowości.

Ochrona układów przestrzennych

- zachowanie i rewaloryzacja historycznych układów wiejskich poprzez regulacje w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zasad: utrzymania lub uczytelnienia historycznego układu komunikacyjnego, ulic i placów, ich przekrojów, nawierzchni, historycznych linii rozgraniczających i linii zabudowy, utrzymanie historycznych podziałów parcelacyjnych, zasad lokalizacji zabudowy w obrębie działki, skali i architektury zabudowy;
- utrzymanie historycznie ukształtowanej sieci dróg wraz z obsadzeniami (uzupełnianie nasadzeń z utrzymaniem składu gatunkowego), z ekspozycją w obrębie otwartego krajobrazu (od Manowa w kierunku Koszalina);
- utrzymanie zabudowy w granicach historycznych układów przestrzennych, z kontynuacją zasad lokalizacji zabudowy i zagospodarowania terenu, dopuszczalna rozbudowa na zasadzie kontynuacji historycznej kompozycji;
- zachowanie historycznych granic zabytkowych założeń dworsko-parkowych (Bonin, Manowo).

Ochrona zabytkowych obiektów

- ochrona i utrzymanie w dobrym stanie zabudowy o walorach zabytkowych (lokalnych i ponadlokalnych) - zgodnie z zapisami w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- ochrona i rewitalizacja linii kolei wąskotorowej, z infrastrukturą techniczną i stacyjno-mieszkalną;
- zachowanie elementów historycznego urządzenia rzeki Radwi, ze szczególnym uwzględnieniem form zabudowy, zespołu kanałów z mostami oraz ekspozycji w osi doliny rzeki, szczególnie w obrębie wsi Rosnowo i Niedalino;
- utrzymanie kompozycji architektonicznej, kolorystyki i tradycyjnych materiałów budowlanych historycznej zabudowy mieszkalnej, gospodarczej we wsiach położonych w obrębie obszaru kulturowo-krajobrazowego;
- w zabudowie istniejącej, remontowanej i odtwarzanej winna obowiązywać adaptacja (w całości lub części) przy zastosowaniu tradycyjnych materiałów budowlanych;
- porządkowanie i utrzymywanie historycznych nekropolii (przykościelnych oraz wiejskich), np. w formie lapidariów;

- ochrona reliktywów osadnictwa pradziejowego z dopuszczeniem inwestycji na określonych warunkach;
- zachowanie układu topograficznego zabytków archeologicznych posiadających formę przestrzenną (grodzisk, cmentarzysk) i ich otoczenia, zapewnienie ich ekspozycji.

Potencjał turystyczny (istniejące trasy turystyczne, polecane trasy i punkty do turystycznego zagospodarowania)

Obszar o wysokich walorach turystycznych, miejsce wypoczynku weekendowego mieszkańców Koszalina i okolic. Potencjał turystyczny może być wzmocniony przez pełną rewitalizację linii kolei wąskotorowej (od Koszalina do Rosnowa), z oznaczeniem miejscowości ze stacjami oraz wsi na szlaku od Mostowa do Niedalina.

Na tym obszarze wytyczone są szlaki:

§ rowerowe:

1. Szlak Pałaców (przez Mostowo, Rosnowo, Niedalino i dalej),
2. Trasa Słoneczna (przez Manowo, Niedalino, Zacisze), prowadząca przez tereny leśne;

§ piesze:

1. Szlak Doliny Radwi im. Tadeusza Brzezińskiego (przez Mostowo i dalej do kamiennych kręgów),
2. Szlak im. Józefa Chrzęszczyńskiego (od Góry Chełmskiej przez Rosnowo do Tychowa);

§ kajakowy: Szlak rzeki Radwi.

OKK 30 „Zachodniopomorski Pas Nadmorski”

Obszar wzdłuż wybrzeża Bałtyku, w obrębie gmin: Świnoujście, Międzyzdroje, Wolin, Dziwnów, Rewal, Trzebiatów, Kołobrzeg, Ustronie Morskie, Mielno, Koszalin, Darłowo, Postomino, w granicach geograficznego Pobrzeża Bałtyku (wyspy Uznam i Wolin, Wybrzeże Trzebiatowskie, Wybrzeże Słowińskie).

Walory kulturowe

Archeologia: Na wyspie Wolin oraz na wschodnim brzegu rzeki Dziwny szereg grodzisk wczesnośredniowiecznych i średniowiecznych strzegło dróg wodnych wzdłuż koryt Świny i Dziwny od zalewu do otwartego morza (*Lubin* – na terenie grodu odnaleziono fundamenty najstarszego kościoła na południowym brzegu Bałtyku, zbudowanego podczas misji chrystianizacyjnej Św. Ottona w XII w., osady w *Wolinie*, *grodziska w Darzowicach, Jarzębowie*, w *Sibinie i Kukułowie* na wschodnim brzegu Dziwny oraz na wysepce *Gardzka Kępa*); ponadto okazało grodzisko wczesnośredniowieczne zlokalizowane jest na półwyspie jez. Czajcze w okolicy miejscowości *Warnowo*. W *Kamieniu Pomorskim* na miejscu wczesnośredniowiecznego grodu i podgrodzia powstało miasto. W *Budziszowie* znajdują się ślady wczesnośredniowiecznych początków miasta Kołobrzeg – zespół grodzisk wraz z częściowo już zabudowanym podgrodziem. W *Mielnie* znajduje się wczesnośredniowieczne grodzisko stożkowate. W *Koszalinie* od pradziejów **ważną rolę**

religijną pełniła Góra Chełmska – od pogańskiego miejsca kultu do chrześcijańskiego cmentarza w średniowieczu.

Walory krajobrazowo-przyrodnicze

Pas Nadmorski o zróżnicowanej geomorfologii: brzegi klifowe, wydmy, mierzeje, płytkie ujścia rzek, jeziora przymorskie (np. Jamno) i tzw. lagunowe (np. Resko Przymorskie i Liwia Łuża - ostoje ptaków, z cenną florą.), tereny leśne (buczyny, grądy,) oraz łąki i bagna.

Na tym obszarze działa (od 1960 r.) Woliński Park Narodowy, obejmujący klifowy odcinek wybrzeża, dobrze zachowane lasy bukowe, deltę Świny, przybrzeżny pas wód Bałtyku.

Inne obszary chronione w ramach: rezerwat przyrody Liwia Łuża, użytek ekologiczny Ekopark Wschodni, część Obszaru Chronionego Krajobrazu Koszaliński Pas Nadmorski, Trzebiatowsko-Kołobrzeski Pas Nadmorski.

Elementy charakterystyczne

Miejscowości z portami i stoczniami (Świnoujście, Mrzeżyno, Kołobrzeg), uzdrowiskami (Świnoujście, Międzyzdroje, Kamień Pomorski, Kołobrzeg, Darłowo), latarniami morskimi (Świnoujście, Niechorze, Kołobrzeg, Gąski, Darłowo, Jarosławiec), o funkcjach wypoczynkowych. W bezpośrednim otoczeniu Pasa Nadmorskiego występują zabytkowe układy urbanistyczne (Wolin, Kamień Pomorski, Trzebiatów) oraz wsie o historycznych układach ruralistycznych (okolice Kamienia, Trzebiatowa, Koszalina, Darłowa).

Zalecenia do ochrony i kształtowania krajobrazu obszaru OKK 30

„Zachodniopomorski Pas Nadmorski”

Ochrona krajobrazu

- § zachowanie i wyeksponowanie zasadniczych elementów krajobrazu kulturowego obrazujących historię procesów osadniczych w przymorskim krajobrazie naturalnym;
- § utrzymanie historycznie ukształtowanej sieci dróg wraz z obsadzeniami (uzupełnianie nasadzeń z utrzymaniem składu gatunkowego) z zaleceniem urządzania historycznych tras krajobrazowo-widokowych;
- § zahamowanie niekorzystnych procesów degradujących krajobraz, powstałych w wyniku „przeinwestowania” w strefie nadmorskiej i dążenie do zrównoważonego rozwoju tego obszaru, który może zapewnić długotrwałą atrakcyjność turystyczno-wypoczynkową.

Ochrona układów przestrzennych

- § ochrona i rewaloryzacja kompozycji architektoniczno-przestrzennej historycznych układów miejskich i ruralistycznych poprzez regulacje w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zasad: utrzymania i ucytelnienia historycznego układu komunikacyjnego, ulic i placów, ich przekrojów, historycznych linii rozgraniczających i linii zabudowy, utrzymanie historycznych podziałów parcelacyjnych, zasad lokalizacji zabudowy w obrębie parceli, skali i architektury zabudowy;

- § zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych kształtujących sylwetę układu (z dominantami - kościołami), zachowanie osi kompozycyjnych i powiązań widokowych;
- § utrzymanie ekspozycji z wody i lądu historycznych dominant zespołów staromiejskich, m.in. Wolina, Kamienia Pomorskiego;
- § utrzymanie skali i charakteru zabudowy uzdrowskiej w miejscowościach nadmorskich;
- § utrzymanie funkcji portów i przystani rybackich z właściwymi im atrybutami.

Ochrona zabytkowych obiektów

- zachowanie, konserwacja i zagospodarowanie zabytków przymorskiego dziedzictwa kulturowego;
- utrzymanie w dobrym stanie innej zabudowy o zabytkowych walorach lokalnych i ponadlokalnych (zasób powinien być określony w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i gminnej ewidencji zabytków);
- zachowanie układu topograficznego zabytków archeologicznych posiadających formę przestrzenną (grodzisk, cmentarzysk) i ich otoczenia, zapewnienie ich ekspozycji.

Potencjał turystyczny (istniejące trasy turystyczne, polecane trasy i punkty do turystycznego zagospodarowania)

Obszar pasa nadmorskiego (185 km) o wysokich walorach krajobrazowo – kulturowych, zagospodarowany na potrzeby ruchu turystyczno-wypoczynkowego oraz leczenia uzdrowskiego. Na tym obszarze funkcjonują różne formy turystycznego wypoczynku i promocji regionu (w tym w oparciu o dziedzictwo kulturowe), które stanowią jeden z ważnych elementów działalności gospodarczej i aktywności samorządów lokalnych.

Należy wzmacniać i promować spuściznę przymorskiego dziedzictwa kulturowego, także w formie turystyki kwalifikowanej, które może być atrakcyjną i alternatywną formą wypoczynku nadmorskiego.

Przytoczone powyżej (w szerszej formie) zapisy dotyczące OKK pozwalają dostrzec szczególne (nierzadko unikatowe) walory uzasadniające ich utworzenie.

„Święte Góry” to Góra Chełmska, Polanowska i Rowokół (w woj. pomorskim). Koszalin to ponadstutysięczne miasto z tak unikatowym miejscem, w którym łączy się dziedzictwo materialne (archeologiczne), niematerialne (religijne) i przyrodnicze. Kolej wąskotorowa – zabytek techniki prawem chroniony – łączy główny ośrodek miejski z sąsiednimi gminami. Pas nadmorski podkreśla znaczenie zabytkowych ośrodków urbanistycznych i ruralistycznych, wzmacnia potencjał turystyczny (ekonomiczny). Od 2010 r. w granicach administracyjnych Koszalina znajdują się Jamno i Łabusz, wsie słowiańskie, tworzące „jamieńską wyspę kulturową”. W takim przypadku gdy aglomeracja miejska rozwija się dynamicznie, wkraczając na teren sąsiednich gmin konieczne jest szersze spojrzenie pozwalające dostrzec i chronić dawne układy ruralistyczne²¹, zespoły architektoniczne, zabytkową zieleni.

²¹ W wojewódzkiej ewidencji zabytków zostały ujęte układy ruralistyczne Jamno i Łabusz (2010 r.).

- Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2013 – 2017 dla Województwa Zachodniopomorskiego, zwany dalej „WPOnZ 2013-2017” (przyjęty uchwałą Nr XXIII/310/13 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 26 marca 2013 roku).

„WPOnZ 2013-2017” stanowi kontynuację polityki opieki nad zabytkami, zapoczątkowanej Programem Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2008-2012, zwany dalej „WPOnZ 2008-2012”, przyjętym Uchwałą Nr XX/197/08 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 17 czerwca 2008 roku.

Główne cele programów opieki nad zabytkami określone w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku to:

- § włączenie problematyki ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych;
- § uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody;
- § zahamowanie procesów degradacji zabytków i poprawa stanu ich zachowania
- § wyeksponowanie zabytków i walorów krajobrazu kulturowego;
- § zwiększenie atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie zwiększania finansowania opieki nad zabytkami;
- § dobra współpraca z właścicielami zabytków;
- § tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

„WPOnZ 2008-2012” był pierwszym dokumentem odnoszącym się do polityki Samorządu Województwa Zachodniopomorskiego w dziedzinie opieki nad dziedzictwem kulturowym województwa, powstałym jako realizacja wymogu ustawowego i jego zapisy pozostają kluczowe dla programu na kolejne 4-lata. Opierał się on na wnikliwym rozpoznaniu zasobu i stanu zachowania dziedzictwa kulturowego województwa, złożonej problematyki opieki i ochrony nad zabytkami oraz wyznaczył cele perspektywiczne i operacyjne stanowiące punkt odniesienia dla programów konstruowanych na kolejne okresy.

Za najistotniejsze cele perspektywiczne uznano:

- utrzymanie zabytków budujących krajobraz regionu,
- funkcjonowanie zabytków w procesie aktywizacji ekonomicznej i społecznej województwa,
- kształtowanie świadomości regionalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i potrzebę jego zachowania dla przyszłych pokoleń.

Jako cele operacyjne wskazano:

- ochronę i opiekę nad zabytkami w strategiach rozwoju i planach zagospodarowania przestrzennego,
- integrację opieki nad zabytkami z ochroną przyrody,
- stworzenie warunków finansowych i organizacyjnych do opieki nad dziedzictwem kulturowym regionu,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- edukację regionalną,
- promocję walorów kulturowych regionu.

Ocena realizacji zadań „WPOnZ 2008-2012” wykazała, że tylko część zadań priorytetowych ustalonych na ten okres została zrealizowana, co można tłumaczyć m.in. wielością tych zadań i nieadekwatnymi środkami. Dlatego w obecnej edycji „WPOnZ 2013-2017” dokonano bardziej selektywnego wyboru zadań, kierując się stanem zachowania dziedzictwa kulturowego oraz potencjałem realizacyjnym (organizacyjnym i finansowym).

„WPOnZ 2013-2017” zakłada, że Samorząd Województwa sprawując opiekę nad zabytkami będącymi jego własnością lub przez niego administrowanymi, poprzez swoje działania przyczynia się do ochrony zabytków leżących w granicach województwa zachodniopomorskiego. Posiadając ku temu instrumenty (finansowe i organizacyjne – Wydział Kultury, Nauki i Dziedzictwa Narodowego, Biuro Dokumentacji Zabytków) inicjuje, wspiera i koordynuje działania na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego województwa, a wobec właścicieli zabytków może pełnić także funkcję wspomagającą, doradczą, opiniodawczą.

Samorząd Województwa może tworzyć warunki w zakresie bieżących możliwości finansowych i organizacyjnych stymulowania i wspierania wybranych działań, uznanych za istotne dla zachowania dziedzictwa kulturowego i tym samym dla realizacji zadań Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa określa politykę zagospodarowania przestrzennego województwa (m.in. poprzez Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego) i strategię rozwoju województwa w poszczególnych dziedzinach (m.in. poprzez Strategię Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego, Regionalny Program Operacyjny), w tym w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zdefiniowaną w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami. Ponieważ dziedzictwo kulturowe jest przedmiotem ustaleń wielu wojewódzkich dokumentów planistyczno-strategicznych naturalnym jest dążenie do kompatybilności i komplementarności kierunków i zadań obejmujących dziedzictwo kulturowe we wszystkich dokumentach.

„WPOnZ 2013-2017” uwzględnia:

- § cele perspektywiczne i operacyjne ustalone w pierwszym Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2008-2012 dla Województwa Zachodniopomorskiego;
- § weryfikację i kwalifikację zadań do realizacji w latach 2013-2017 na podstawie:
 - oceny realizacji zadań „WPOnZ 2008-2012”, w tym Sprawozdania z realizacji programu na lata 2008-2010 i 2010-2012,
 - aktualnego stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, jego percepcji i popularyzacji,
 - obowiązujących przepisów, dokumentów strategicznych i planistycznych krajowych i wojewódzkich,
 - możliwości realizacji zadań w okresie 2013-2017,
 - wzajemnej komplementarności zadań Programu oraz ich związku z zadaniami przyjętymi w innych dokumentach strategicznych województwa.

Stąd też „WPOnZ 2013-2017”, w rozdziale III: „Waloryzacja i ochrona dziedzictwa kulturowego województwa” zawarto Obszary Kulturowo-Krajobrazowe (OKK) wpisane do Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego²².

W osiągnięciu celów „WPOnZ 2013-2017” fundamentalną kwestią jest wypracowanie programu finansowania długofalowych działań, ukierunkowanych na osiągnięcie określonego celu, np. poprawa materialnego stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez ustalenie pierwszeństwa w przyznawaniu środków na rzecz określonej grupy zabytków, na określony okres, czy poprzez uwzględnienie w priorytetach Regionalnych Programów Operacyjnych Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa nie ma kompetencji do stanowienia ochrony zabytków, a jedynie do opieki nad zabytkami. Jego kompetencje i działania mają charakter wspierający zarówno ochronę (poprzez plan zagospodarowania przestrzennego województwa), jak i opiekę (poprzez uchwalanie Regionalnego Programu Operacyjnego, przy pomocy którego otwierają się przed właścicielami zabytków możliwości uzyskania środków finansowych). Opracowany - zgodnie z dokumentami strategicznymi - Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, przyjmuje uchwałą Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego. Programy opieki nad zabytkami uchwała się na okres 4 lat, a organa samorządów obowiązane są do sporządzania co 2 lata sprawozdań z realizacji programu, które przekazywane są Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków i Generalnemu Konserwatorowi Zabytków, celem wykorzystania wniosków z realizacji programu przy opracowaniu aktualizacji Krajowego Programu Ochrony i Opieki nad Zabytkami.

Uchwalone programy podlegają publikacji w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

W kompetencjach samorządu gminy jest stanowienie prawnej ochrony poprzez utworzenie parku kulturowego oraz sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania z odpowiednimi zapisami dotyczącym ochrony dziedzictwa kulturowego (obowiązek wynikający też z ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, z późn. zm.).

W „WPOnZ 2013-2017” przytoczono zapisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku (z późn. zmianami) precyzujące znaczenie terminów „ochrona” i „opieka” nad zabytkami.

Diagnoza stanu zachowania dziedzictwa kulturowego województwa zachodniopomorskiego została przedstawiona przy zastosowaniu analizy SWOT²³.

Wśród „Mocnych Stron” wymieniono m.in.:

- § dość dobre rozpoznanie i zgromadzenie podstawowej dokumentacji zasobu dziedzictwa kulturowego regionu przez instytucje zajmujące się ochroną zabytków;

²² Patrz s. 19-27 niniejszego opracowania.

²³ **SWOT** – jedna z najpopularniejszych, heurystycznych technik analitycznych, służąca do porządkowania informacji. W polskim tłumaczeniu jest to skrót od angielskich sformułowań: **S** (*Strengths*) – mocne strony, **W** (*Weaknesses*) – słabe strony, **O** (*Opportunities*) – szanse, **T** (*Threats*) – zagrożenia.

- § dużą różnorodność typologiczną i stylową oraz wysoką wartość zachowanego dziedzictwa kulturowego, w tym zespołów i obiektów o walorach europejskich lub ponadregionalnych;
- § ustalony stan własnościowy większości obiektów zabytkowych;
- § ustalenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego uchwalonego w 2010 roku dotyczące ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego;
- § określenie zabytkowych wartości krajobrazu kulturowego i zasad jego ochrony w opracowanych dla większości gmin i miast studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego;
- § sukcesywne opracowywanie gminnych ewidencji zabytków;
- § sukcesywne opracowywanie i uchwalanie przez lokalne (powiatowe, gminne) samorządy programów opieki nad zabytkami.

„Słabe Strony” to m.in.:

- § brak zintegrowanej, systemowej opieki nad krajobrazem kulturowym i naturalnym;
- § niedostateczny poziom kompetencji samorządów lokalnych w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- § niski poziom budowy samorządowych służb ochrony zabytków (powiatowych, miejskich konserwatorów zabytków, inspektorów d.s. ochrony zabytków);
- § prymat inwestycji nad ochroną krajobrazu i dziedzictwa kulturowego w działaniach planistycznych, projektowych - inwestycje ingerujące w historyczne układy miast i wsi;
- § zawłaszczanie inwestycyjne obszarów niezabudowanych bez poszanowania ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju;
- § komercyjne modernizacje zabytkowych budowli powodujące zatarcie cech zabytkowych, wynikające m.in. z braku wiedzy o zabytkach i ich znaczenia;
- § brak poszanowania dla wartości autentyczności zabytków, oryginalnej substancji, kolorystyki, technologii wykonania i materiałów budowlanych;
- § zły stan techniczny znaczącej części zasobu kulturowego;
- § niedostateczna liczba muzeów lokalnych i regionalnych placówek kulturalnych prezentujących dziedzictwo kulturowe Pomorza Zachodniego, szczególnie dotkliwy jest brak skansenu etnograficznego, tj. placówki poświęconej tradycyjnemu budownictwu wiejskiemu²⁴ i gromadzącej dorobek materialny ludności, także przybyłej po 1945 roku;
- § niedostateczna popularyzacja wiedzy o wartościach dziedzictwa kulturowego, jego historii i wielokulturowości, szczególnie na poziomie podstawowego i średniego nauczania;
- § niedostateczne wykorzystanie potencjału dziedzictwa w promocji Pomorza Zachodniego oraz w tworzeniu jego marki – produktu turystycznego.

Jako „Szanse” wskazano m.in.:

- § uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w programach, strategiach i planach wojewódzkich, powiatowych i gminnych;

²⁴ Na tym tle korzystnie wyróżnia się miasto Koszalin ze stałą ekspozycją etnograficzną w ramach Muzeum.

- § wzrost zainteresowania samorządów lokalnym dziedzictwem kulturowym, jego ochroną i udostępnianiem w ofercie turystycznej;
- § świadome włączanie przez samorządy lokalne ochrony zabytków w sferę rozwoju regionalnego;
- § wzrost tożsamości kulturowej województwa poprzez promocję walorów krajobrazu kulturowego poszczególnych regionów i rozszerzanie działań edukacyjnych, przy wykorzystaniu m.in. instytucji kultury, ośrodków kształcenia różnych poziomów i organizacji pozarządowych;
- § aktywizację ekonomiczną i społeczną mieszkańców regionu, poprzez zaangażowanie w ochronę dziedzictwa kulturowego służącego rozwojowi regionalnych i lokalnych produktów turystycznych i odbudowie tradycyjnego rzemiosła;
- § możliwość tworzenia nowych miejsc pracy przy pomocy środków pomocowych w związku z rewitalizacją zespołów i obiektów zabytkowych, skorelowanych z rozwojem ruchu turystycznego;
- § rewaloryzację i rewitalizację obiektów i założeń;
- § kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych, tworzenie tematycznych szlaków turystycznych w oparciu o zrównoważone zagospodarowanie obiektów zabytkowych;
- § rozbudowę infrastruktury turystycznej ułatwiającej dostęp do zabytków regionu, w tym wprowadzanie nowoczesnych systemów informacji turystycznej;
- § promowanie i nagradzanie dobrych rozwiązań architektonicznych uwzględniających regionalne cechy architektoniczne (konkursy, wystawy, warsztaty studenckie).

Wśród „Zagrożeń” wymieniono:

- § brak dostatecznego finansowania zadań realizowanych przez instytucje samorządu Województwa Zachodniopomorskiego;
- § brak lub niedostateczne finansowania z budżetu samorządów lokalnych (szczególnie wojewódzkiego, powiatowego i gminnego) zadań dotyczących prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach;
- § brak lub niedostateczne finansowanie ze źródeł zewnętrznych (zwłaszcza z budżetu państwa) zadań dotyczących prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach;
- § prymat działań inwestycyjnych nad działaniami opiekuńczymi nad dziedzictwem kulturowym.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego powinien stać się podstawą określania polityki w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami dla samorządów lokalnych.

Cele „WPOnZ 2013-2017” to:

- I. Utrzymanie zabytków budujących krajobraz kulturowy województwa zachodniopomorskiego.
- II. Funkcjonowanie zabytków w procesie aktywizacji ekonomicznej i społecznej województwa.

III. Kształtowanie świadomości regionalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i potrzebę jego zachowania dla przyszłych pokoleń

Dla wyznaczonych celów perspektywicznych określono cele operacyjne. Do poszczególnych celów operacyjnych przyporządkowano określone zadania szczegółowe.

W celu perspektywicznym I „Utrzymanie zabytków budujących krajobraz kulturowy województwa zachodniopomorskiego” wskazano na konieczność uzupełnienia strategii o randze wojewódzkiej o cele i działania ukierunkowane na ochronę dziedzictwa kulturowego (analogicznie do ochrony dziedzictwa przyrodniczego) oraz uwzględnienia zapisów zawartych w „WPOnZ 2013-2017”. Odnosi się to do m.in. do Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do 2020 roku; Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego; Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Zachodniopomorskiego; dokumentach planistycznych dotyczących gospodarki przestrzennej oraz wspierania i monitorowania procesu opracowywania i wdrażania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami i gminnych ewidencji zabytków.

Cel operacyjny: „integracja ochrony dziedzictwa, krajobrazu kulturowego i ochrony przyrody” – m.in. przez budowę systemu ochrony krajobrazu kulturowego w formie parków kulturowych i obszarów kulturowo-krajobrazowych²⁵. Wśród działań zapisano „współdziałanie z lokalnymi samorządami w zakresie przygotowania i dofinansowywania opracowań studialnych i projektowych stanowiących podstawę merytoryczną do utworzenia parków kulturowych”.

Cel operacyjny: „poprawa materialnego stanu zasobu dziedzictwa kulturowego” wskazuje m.in. na następujące zadania:

- opracowanie Wojewódzkiego Programu Ochrony Drewnianego Budownictwa Ryglowego i powołanie skansenu lub parku etnograficznego;
- opracowanie Wojewódzkiego Programu Średniowiecznych umocnień Miejskich i Historycznych Zespołów Urbanistycznych;
- zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą;
- promocja prawidłowej konserwacji i rewaloryzacji zabytków zgodnie z zasadami konserwatorskimi;
- wspieranie właścicieli i użytkowników zabytków w prowadzeniu prawidłowej opieki nad zabytkami.

Cel operacyjny: „decentralizacja zadań ochrony i opieki nad zabytkami” to m.in. wspieranie działań na rzecz budowy samorządowego systemu służb ochrony zabytków – gminnego i powiatowego (w tym poprzez organizacje szkoleń dla urzędników samorządowych, udostępnianie baz danych, etc.).

Cel perspektywiczny II „Funkcjonowanie zabytków w procesie aktywizacji ekonomicznej i społecznej województwa” zawiera cztery cele operacyjne, z czego dwa dotyczą form finansowania zadań związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami – z budżetu województwa i z funduszy strukturalnych i zewnętrznych będących w dyspozycji województwa.

²⁵ Porównaj s.17 i dalsze niniejszego opracowania, dotyczące Planu zagospodarowania przestrzennego woj. zachodniopomorskiego z 2010 r. - Miasto Koszalin występuje jako ważny ośrodek w 3 OKK

Cel operacyjny: „zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości” wskazuje na następujące zadania:

- rozbudowa wojewódzkiego samorządowego systemu/portalu informacji o zabytki województwa zachodniopomorskiego dostępne turystycznie;
- rozwój tematycznych szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, wodnych, samochodowych, kolejowych, konnych) promujących dziedzictwo kulturowe regionu (w oparciu o wydarzenia historyczne, zespoły zabytków);
- zagospodarowanie na cele turystyczne obiektów zabytkowych;
- budowa i promocja produktów turystycznych i kulinarnych w oparciu o zasób dziedzictwa kulturowego (w tym niematerialnego)²⁶.

Cel perspektywiczny III „Kształtowanie świadomości regionalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i potrzebę jego zachowania dla przyszłych pokoleń” zawiera dwa cele operacyjne: edukacja regionalna i promocja walorów kulturowych regionu.

W edukacji regionalnej wśród zadań zapisano m.in.:

- organizację Europejskich Dni Dziedzictwa na terenie województwa;
- popularyzację wiedzy o historii i zabytkach województwa, w tym o dynastii Gryfitów oraz ochrony i opieki nad zabytkami;
- włączenie problematyki dziedzictwa kulturowego do programów edukacyjnych;
- tworzenie oferty edukacyjnej kierowanej do właścicieli i użytkowników zabytków w zakresie opieki i pozyskiwania funduszy na remonty i adaptacje zabytków;
- promowanie tradycyjnych form i cech regionalnej architektury i budownictwa oraz dawnych rzemiosł i technik budowlanych, ginących zawodów, dziedzictwa niematerialnego;
- popularyzacja wiedzy o dobrach kultury współczesnej, zwłaszcza zawartych w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego.

W promocji walorów kulturowych regionu wskazano na:

- popularyzację i upowszechnianie wiedzy nt. historii Pomorza Zachodniego i znaczenia dynastii Gryfitów;
- wspieranie działalności wydawniczej, wystawienniczej, multimedialnej promującej walory kulturowe regionu – materialne i niematerialne.

- Strategia Rozwoju Turystyki w województwie zachodniopomorskim do roku 2015, zwana dalej „SRT 2015”
(przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa nr XVI/147/2000 z 23.10.2000 r.).

W „SRT 2015” przyjęto, że dziedzictwo kulturowe jest jednym z głównych generatorów rozwoju turystyki. W „SRT 2015” określono cele i działania, których realizacja może być także uwzględniona w Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Koszalin; wspólnymi celami mogą być:

²⁶ W tej sferze Koszalin jest szczególnie predestynowany, m.in. poprzez jamneńską wyspę kulturową, jarmarki jamneńskie oraz prężna rola Muzeum.

- § budowa i rozwój kompleksowych markowych produktów turystycznych wokół typów turystyki i działanie z nim związane:
 - „Budowa i rozwój produktów markowych turystyki miejskiej i kulturowej”,
 - rozwój infrastruktury szlaków historycznych i tematycznych, w tym oznakowanie tras przebiegu oraz atrakcji znajdujących się na szlakach,
 - budowa parkingów i toalet dla odwiedzających,
 - poprawa dojazdu do atrakcji znajdujących się na szlaku;
 - § budowa i modernizacja centrów informacji turystycznej;
 - § renowacja obiektów zabytkowych;
 - § renowacja i turystyczne zagospodarowanie zabytkowych rynków oraz zachowanych elementów zabytkowej zabudowy w małych miasteczkach;
 - § restauracja zieleni miejskiej;
 - § „Rozwój edukacyjnej i integracyjnej funkcji turystyki w Regionie” w ramach działania - Edukacja dzieci i młodzieży wokół walorów turystycznych Regionu;
 - § kooperacja w zakresie wspólnego marketingu Regionu w ramach działania: Opracowanie zintegrowanego systemu promocji markowych produktów Województwa;
 - § usprawnienie systemu informacji turystycznej w ramach działania: „Budowa zintegrowanego analogowego i cyfrowego systemu informacji turystycznej”;
 - § kształtowanie środowiska w kontekście rozwoju przestrzeni turystycznej, w ramach działań:
 - innowacje na rzecz ekorozwoju w turystyce (m.in. wdrażanie inwestycji nawiązujących w technice budowania do tradycji regionalnej,
 - budowa w konstrukcji ryglowej (szachulcowej),
 - rozwój sieci lądowych szlaków turystycznych,
 - tworzenie projektów liniowych przekraczających obszary administracyjne gmin, powiatów i województwa.
- W ramach działania dopracowana zostanie infrastruktura istniejących szlaków takich jak:
- Szlak Hanzeatyckich Kupców,
 - Szlak Cysterski,
 - Szlak Joannitów,
 - Szlak Templariuszy,
 - Europejski Szlak Gotyku Ceglanego,
 - Szlak Solny,
 - Szlak Pomników Przyrody i in.;
- § wykorzystanie turystyczne terenów i obiektów powojсковych i poprzemysłowych (do celów turystycznych można wykorzystać dawne fabryki, zakłady przemysłowe, magazyny, spichlerze).

4. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA KOSZALIN

4.1. POŁOŻENIE MIASTA W REGIONIE

Koszalin - miasto na prawach powiatu²⁷ - położony jest w północno-wschodniej części województwa zachodniopomorskiego. Jest ważnym węzłem komunikacyjnym; tu krzyżują się drogi krajowe: nr 6 ze Szczecina do Gdańska i nr 11 z Poznania do Kołobrzegu. Linia kolejowa na trasie Gdynia – Szczecin.

Koszalin określany jest mianem stolicy Pomorza Środkowego. Nie jest to wszakże kraina geograficzna lecz region administracyjny obejmujący obszar dwóch dawnych województw: koszalińskiego i słupskiego. To drugie co do wielkości miasto województwa, o powierzchni 98,34 km². Koszalin jest komplementarnym w stosunku do metropolii Szczecina, ośrodkiem obsługi regionu i stanowi krajowy ośrodek równoważenia rozwoju. Liczba mieszkańców miasta wynosi ponad 112 tys. a powiatu ziemskiego ponad 65 tys.

4.1.a. Położenie geograficzne

Miasto rozpościera się na Równinie Białogardzkiej, w odległości ok. 8 km od Bałtyku²⁸, u stóp Góry Chełmskiej (136 m n.p.m.) – najwyższego wzniesienia na Pobrzeżu Południowobałtyckim. Na wschód od miasta rozciąga się Równina Sławińska, wchodząca w skład Pobrzeża Koszalińskiego. Przez miasto przepływa Dzierżęcinka uchodząca do jez. Jamno. W granicach administracyjnych leży także jez. Lubiawskie.

Prawie 40% powierzchni miasta stanowią lasy, jest tu 7 parków, ponad 30 zieleńców, ponad 50 pomników przyrody. Są tutaj 2 rezerваты przyrody: glebowy Bielica i ornitologiczny jez. Lubiawskie. Na uwagę zasługuje także kompleks lasu miejskiego w obrębie Góry Chełmskiej ze ścieżką edukacyjno-przyrodniczą.

Na najcenniejszych przyrodniczo terenach wokół Koszalina utworzono 3 obszary chronionego krajobrazu: Koszaliński Pas Nadmorski, Dolina Radwi oraz Okolice Polanowa.

4.2. RYS HISTORYCZNY

Za najwłaściwszą formę przybliżającą dzieje miasta Koszalina autorzy niniejszego opracowania uznali skrócone kalendarium²⁹.

KALENDARIUM:

1188 r.	- pojawia się pierwsza wzmianka źródłowa o wsi Cossalitz;
23.10.1214 r.	- książę Bogusław II nadaje Cossalitz (nieopodal Góry Chełmskiej) norbertanom z Białoboków pod Trzebiatowem;

²⁷ Do 1998 r. Koszalin był miastem wojewódzkim, a obecnie posiada statut samodzielnego powiatu grodzkiego.

²⁸ Po przyłączeniu Jamna i Łabusza to odległość się zmniejszyła.

²⁹ Kalendarium zostało opracowane na podstawie *Studium historyczno-urbanistycznego Koszalina*, Pracowni Konserwacji Zabytków „Arkona” Sp. z o.o., Kraków 2004 r., w którym zacytowano opracowanie autorskie Jerzego Kalickiego, zamieszczone w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Koszalina. Studium wartości kulturowych. Warunki ochrony konserwatorskiej miasta Koszalina*, Koszalin 2000.

-
1263 r.	- źródła potwierdzają istnienie kaplicy pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny na Górze Chełmskiej;
23.05.1266 r.	- Biskup kamieński Hermann von Gleichen nadał Koszalinowi prawa miejskie; miasto otrzymało 100 łanów ziemi. W następnych latach otrzymało np. przywilej przemiału zboża. W tym czasie liczba mieszkańców wynosiła już ponad 1000 osób;
1281 r.	- pojawia się pierwsza wzmianka o koszalińskim ratuszu;
1291 r.	- rozpoczęto budowę murów miejskich, wcześniej miasto otaczała drewniana palisada;
1331 r.	- biskup kamieński Friederich von Eickstadt nadaje miastu wieś Jamno;
1333 r.	- pierwsza wzmianka źródłowa o kościele Mariackim, powstałym w latach 1300-1333;
1353 r.	- miasto kupuje jezioro Jamno z Unieściem i wsią Czajcze;
1356 r.	- Biskup Jan potwierdził radzie miejskiej akt zakupu mierzei jamneńskiej, dającej miastu bezpośredni dostęp do morza, a tym samym możliwość prowadzenia handlu morskiego;
1386 r.	- w związku miast hanzeatyckich Koszalin reprezentowany był przez Kołobrzeg. Koszalin, mimo iż był członkiem związku już w XIV wieku - ze względu na znaczny koszt uczestnictwa - dopiero po połowie XV wieku miał w Hanzie własnego przedstawiciela;
1427 r.	- Koszalin (obok Białogardu, Darłowa, Gryfina, Kamienia, Kołobrzegu, Nowogardu, Sławna, Słupska, Trzebiatowa, i Wolina) przystąpił do związku miast mającego za zadanie wzajemną pomoc militarną;
1446 r.	- potyczka zbrojna z kołobrzeżanami pod Tatowem o prymat w handlu morskim. W wyniku wygranej Koszalin umocnił swoją pozycję gospodarczą;
1464 r.	- rada miasta wykupiła za tysiąc dwieście grzywien srebra wójtostwo, przejmując pełnię władzy. Powstał sąd miejski, wójt stał się urzędnikiem miejskim;
1469 - 1475	- wzrost znaczenia Koszalina;
1478 r.	- miasto dostało się pod panowanie księcia Bogusława X;
1480 r.	- Biskup kamieński Marinus z Fregano potwierdził miastu przywilej handlu morskiego;
28.10.1504 r.	- wielki pożar niszczy niemal doszczętnie miasto; ocalał tylko kościół Mariacki i nieliczne zabudowania;
1510 r.	- biskup kamieński zakazuje kupcom koszalińskim prowadzenia handlu morskiego, pozostawiając jedynie możliwość transportu ryb na niewielkich statkach;
16.07.1531 r.	- wystąpienie kaznodziei luterńskiego Mikołaja Kleina z Lubeki staje się początkiem reformacji w Koszalinie;
1535 r.	- powstała pierwsza koszalińska szkoła miejska;
1572 r.	- uchylono zakaz prowadzenia handlu morskiego;
1590 r.	- w mieście jest 375 domów mieszkalnych;

-
1610 r.	- książę Franciszek założył w Koszalinie mennicę bijącą drobne monety;
27.02.1617 r.	- kolejny pożar zniszczył szpital św. Ducha (nie odbudowano go);
1625 r.	- kataster miejski podaje 448 zabudowanych działek; miasto liczy ok. 3000 mieszkańców;
1653 r.	- po pokoju westfalskim kończącym wojnę trzydziestoletnią (1618-1648) Koszalin przeszedł pod panowanie elektorów brandenburskich;
1665 r.	- podczas inspekcji miasta stwierdzono, że pozostało w nim 280 zamieszkałych domów, 61 zrujnowanych; w 1671 r. Koszalin liczył 1200 mieszkańców;
1713 r.	- do miasta przybył garnizon pruski liczący ok. 1000 żołnierzy;
1717 r.	- zniesiona została pańszczyzna we wsiach należących do miasta. W zamian za to chłopcy mieli obowiązek płacić czynsz.
1718 r.	- w obrębie murów miejskich znajdowało się 387 działek, w tym 105 niezabudowanych;
11.10.1718 r.	- kolejny pożar pustoszy miasto; zniszczeniu ulega ratusz, pozostałości dawnego zamku, kościół zamkowy i ponad 300 domów;
16.07.1724 r.	- odsłonięcie pomnika króla Fryderyka Wilhelma I ufundowanego przez pomorskie stany krajowe na wniosek ministra Friederich'a Wilhelma von Grumbkow'a w podzięce za pomoc finansową przy odbudowie miasta;
1737 r.	- budowa wodociągu (przy pomocy finansowej króla Fryderyka Wilhelma) doprowadzającego wodę do miasta z Góry Chełmskiej;
1739 r.	- dwunastoosobową radę miejską zastąpiono czterema przedstawicielami wybranymi spośród miejscowych cechów, kupców i piwowarów. Władze miejskie składały się z dwóch burmistrzów i sześciu senatorów;
1749 r.	- do Koszalina należały m.in.: Czajcze, Gorzebądz, Jamno, Kłos, Maszkowo, Mokre, Pątnowo, Podamirowo, Radomno, Szczeglino, Unieście i Wilkowo;
1760 r.	- w czasie wojny siedmioletniej (1756-1763) wojska rosyjskie zajęły miasto rozpoczynając trwającą dwa lata okupację. Z końcem wojny nastąpiło ożywienie gospodarcze;
1774 r.	- Koszalin wraz z przedmieściami liczy 2869 mieszkańców;
1775 r.	- zezwolono na odprawianie mszy rzymskokatolickich w kościele św. Mikołaja;
1784 r.	- miasto miało oprócz budynków użyteczności publicznej 565 domów, z czego 482 w obrębie murów, a 83 a na przedmieściach. Liczyło 2869 mieszkańców;
1793 r.	- miasto w drugiej połowie XVIII w. było liczącym się ośrodkiem produkcji włókienniczej;
1807 r.	- wojska napoleońskie zajęły miasto;
1810 r.	- założenie pierwszego cmentarza poza murami miasta;

-
1816 r.	- Koszalin miał 4636 mieszkańców;
- utworzenia z połączenia kilku prywatnych szkół i powszechnej szkoły elementarnej;
- Koszalin został stolicą rejencji, w skład której wchodziło 10 powiatów (Białogard, Bytów, Bobolice, Drawsko, Koszalin, Kołobrzeg, Miastko, Sławno, Słupsk, Świdwin);
1819 r.	- otwarcie nowego cmentarza na terenach przy ul. Młyńskiej zakupionych przez Kościół Mariacki;
1825 r.	- zaczął ukazywać się dziennik „Pommersches Volksblatt”, przekształcony później (w 1859 r.) w „Kösliner Zeitung”;
- ukończono gmach Królewskiego Sądu Krajowego i Miejskiego
18.06.1827 r.	- w miejscu rozebranego ratusza położono kamień węgielny pod budowę nowej siedziby władz;
1829 r.	- na Górze Chełmskiej wzniesiono pomnik pamięci ofiar w wojnie przeciw Napoleonowi I (1813-1815);
- rozpoczęto budowę bitej drogi łączącej Koszalin ze Szczecinem i Gdańskiem;
1834 r.	- uruchomiono wytwórnię papieru, która dała początek znacznemu rozwojowi przemysłowemu Koszalina;
1835 r.	- powstał został projekt i kosztorys budowy portu w Koszalinie. Miał on wykorzystać naturalne połączenie Bałtyku z jeziorem Jamno i dalej kanałem prowadzić do wsi Skwierzynka, a stąd transport towarów miał się odbywać łodem. Idea portu nie została nigdy zrealizowana;
1849 r.	- Koszalin liczył 8686 mieszkańców;
1859 r.	- Oddano do użytku pierwszy odcinek linii kolejowej łączącej Koszalin ze Stargardem Szczecińskim. Dziesięć lat później kolej dojeżdżała już do Słupska; uruchomiono telegraf;
03.12.1861 r.	- wg spisu Koszalin liczył ponad 11 tysięcy mieszkańców; 35 publicznych budowli, w tym dwa kościoły ewangelickie, salę zgromadzeń katolików, synagogę, 5 budynków dla nauczania, 6 budynków dla ubogich, chorych, w tym przytułki, 4 budynki administracji państwowej, 10 budynków miejscowej policji i miejscowej administracji i 6 budynków o charakterze militarnym. W mieście były 2222 budynki prywatne w tym 882 mieszkalne;
1862 r.	- uruchomiono gazownię miejską; w 1885 r. zainstalowano pierwszą centralę telefoniczną; liczba mieszkańców wzrosła do ponad 17 tysięcy;
1888 r.	- na Górze Chełmskiej wzniesiono wieżę widokową;
1898 r.	- uruchomiono kolej wąskotorową do Polanowa;
1910 r.	- do miasta dotarł prąd elektryczny z parowej elektrowni w Białogardzie; liczba mieszkańców wzrosła do 23 327 osób;
1913 r.	- zakończono trwającą trzy lata kanalizację centrum miasta;- rozpoczęto budowę szpitala miejskiego;
1914 r.	- oddano do użytku nowy dworzec kolejowy. Okres I wojny światowej to dla miasta okres upadku ekonomicznego;

-
1928 r.	- ukończono budowę szpitala gruźliczego przy dzisiejszej ul. Słonecznej;
1929 r.	- muzeum miejskie otrzymało sale ekspozycyjne w budynku przy dzisiejszej ulicy Marszałka Józefa Piłsudskiego. Na wystawie prezentowano zabytki archeologiczne, etnograficzne oraz okazy przyrodnicze;
1930 r.	- Koszalin liczył 30 289 mieszkańców;
1934 r.	- zakończono urządzenie parku miejskiego po wschodniej stronie starego miasta, oddając do użytku tzw. Staw Zamkowy;
1939-1945 r.	- Koszalin leżący w sporej odległości od dużych ośrodków przemysłowych, uniknął bombardowań. Do miasta przywożono znaczne grupy jeńców. Najliczniejsi wśród nich byli Polacy (jeńcy z kampanii wrześniowej, robotnicy przymusowi, powstańcy warszawscy), mniejsze skupiska tworzyli Belgowie, Białorusini, Czesi, Francuzi, Holendrzy i Włosi;
1945 r.	- 03.03. Radzieckie wojska pancerne dotarły do Koszalina. Dzień później czołgi wjechały na dzisiejszą ulicę Zwycięstwa.
- podpalanie zabudowy centrum. Stare miasto zostało zniszczone w ok. 70%;
- 31.12. miasto liczy 21 887 mieszkańców, w tym ok. 15 000 osadników polskich;
1947 r.	- miasto opuściły ostatnie wojskowe jednostki radzieckie. Zakończono także przesiedlanie na zachód ludności niemieckiej przebywającej w mieście.
1948 r.	- podjęto planowe odgruzowywanie zniszczonego śródmieścia. Na uporządkowanych kwartałach urządzano zieleńce;
28.06.1950 r.	- ustawa sejmowa na mocy, której Koszalin otrzymał status miasta wojewódzkiego;
1951-1952 r.	- opracowano pierwszą koncepcję odbudowy starego miasta, zakładającą odtworzenie dawnego układu i formy zabudowy. Na jej podstawie zrealizowano jedynie fragment w rejonie rynku (zrezygnowano z niej w 1953 r.);
1953-1954 r.	- opracowano drugą koncepcję odbudowy starego miasta zakładającą „zintegrowanie historycznych układów urbanistycznych ze współczesną formą architektury”;
1954 –1955 r.	- początek odbudowy zespołu staromiejskiego (proj. W. Adamczyk, W. Furmańczyk, M. Janowski, W. Jarzynka, L. Kotowski, M. Prauziński, J. Karwowski, R. Cerebież-Tarabicki, R. Wróblewski, konsultant historyczny W. Soroka);
16.01.1954 r.	- otwarcie Bałtyckiego Teatru Dramatycznego;
1955 r.	- Koszalin miał 37 514 mieszkańców.
1958-1962	- Budowa ratusza przy pn. pierzei rynku wg proj. Wł. Michałowskiego;
1959 r.	- powstało Stowarzyszenie Teatru „Dialog”, mające swą siedzibę w „Domku Kata”; Koszalin liczył 44 493 mieszkańców;

- 1961 r. - budowa domu handlowego „Saturn” przy ul. Zwycięstwa w sąsiedztwie katedry;
- na Górze Chełmskiej odbudowano - dziś już nie istniejącą - restaurację, schronisko i pierwszy koszaliński amfiteatr;
- 05.12.1962 r. - oddanie do użytku nowego ratusza;
- 15.05.1964 r. - powołanie Koszalińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego;
- 1968 r. - uroczysta inauguracja pierwszego roku akademickiego w Wyższej Szkole Inżynierskiej (od 1996 roku Politechnika Koszalińska);
- 1972 r. - Koszalin stał się siedzibą nowo utworzonej diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej;
- 1980 r. - Koszalin liczył 93 460 mieszkańców;
- 1988 r. - poszerzono granice administracyjne miasta. Powierzchnia Koszalina wzrosła o ponad jedną czwartą;
- 1991 r. - Koszalin gościł papieża Jana Pawła II, który podczas dwudniowej wizyty poświęcił Wyższe Seminarium Duchowne w Wilkowie i kaplicę Matki Boskiej Trzykroć Przedziwnej na Górze Chełmskiej;
- 1993 r. - Koszalin miał 111 140 mieszkańców;
- 1995 r. - oddano do użytku nowoczesną oczyszczalnię ścieków w Jamnie;

Obecnie miasto liczy (stan na 2012 r.) ponad 109 tysięcy mieszkańców.

4.3. MIASTO KOSZALIN – ZASADNICZE ELEMENTY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

Dziedzictwo archeologiczne

Większości układów urbanistycznych dotyczy okres tzw. przedlokacyjny, w tym wiążący się z dziedzictwem archeologicznym. Województwo zachodniopomorskie posiada kompletną ewidencję archeologiczną (w tym Archeologiczne Zdjęcie Polski – AZP)³⁰. W aktualnych granicach administracyjnych Koszalina znajdują się 123 stanowiska zabytków archeologicznych, które ujęte są w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.

Do rejestru zabytków wpisane jest ściśle śródmieście Koszalina (nr 6/1953 r.) – jako Stare Miasto - w ramach średniowiecznych murów obronnych wraz z pasami zieleni oraz wczesnośredniowieczne grodzisko w Kretominie (nr 669), które podlegają prawnej ochronie konserwatorsko-archeologicznej.

Najstarsze ślady osadnicze odnalezione na obszarze dzisiejszego Koszalina wiążą się z okresem późnego neolitu - kultury pucharów lejkowatych i amfor kulistych. Grupę wschodnio-pomorską kultury łużyckiej reprezentują cmentarzyska

³⁰ Inwentaryzacja AZP (od 1978 r.) opiera się na jednolitych zasadach penetracji terenowej (powierzchniowej) i dokumentacji odkrytych obiektów. Obszar Polski podzielony został na 8.000 tzw. „Obszarów AZP” o wymiarach 5 x 7 km, stanowiących pojedyncze (sztucznie wydzielone) jednostki badawcze. Obecne (dane z 2004 r. ze „Studium uwarunkowań...”) granice administracyjne miasta Koszalina zajmują 8 takich obszarów (niektóre tylko fragmentarycznie).

i osady w rejonie śródmieścia, na Górze Chełmskiej oraz w Rokosowie, Dzierżęcinie i Lubiatowie. Na okres wpływów rzymskich (do IV w. n.e.) datowane są punkty osadnicze w Lubiatowie i Wilkowie.

Najliczniej wokół miasta zlokalizowane jest osadnictwo wczesnośredniowieczne i średniowieczne.

Obszar Góry Chełmskiej to m.in. prawnie chronione cmentarzysko kultury pomorskiej z okresu lateńskiego; osada i miejsce kultu wczesnośredniowiecznego z IX-XII wieku. Z tego terenu pochodzą także znaleziska pradziejowe, np.: ostrze siekiery krzemiennej, zapinka z epoki kultury łużyckiej.

Na obszarze historycznego młyna miejskiego (Kretomino-Młynary) odkryto skarb monet arabskich z okresu wczesnego średniowiecza. Wymienić można także dwa cmentarzyska kultury łużyckiej z epoki brązu (Dzierżęcino).

Autorzy opracowania ochrony zabytków archeologicznych w „Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego miasta Koszalina”, stwierdzili, że zasadnicze badania AZP obszarów leżących w granicach miasta prowadzone były w lata 80. XX wieku i w zasadzie nie były od tego czasu weryfikowane. Nie jest znany stan zachowania poszczególnych stanowisk, a stanowiska powierzchniowe są już w większości zniszczone. Stanowiska niezniszczone są chronione grubą warstwą humusu lub osadów są niewidoczne z powierzchni.

Stąd też archeolodzy mają z nimi styczność najczęściej podczas nadzorów przy różnorodnych inwestycjach ziemnych (regulują to stosowne przepisy prawa w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r.).

Aby tego typu zabytki nie ulegały zniszczeniu konieczne są działania na rzecz świadomości społecznej np. poprzez informacje prasowe, wykorzystanie strony www. urzędu miasta Koszalin, wystawy, prelekcje i lekcje muzealne. Jest to jeden ze sposobów opieki nad dziedzictwem kulturowym proponowany w niniejszym Programie opieki...

Rozwój układu przestrzennego

Rozwój przestrzenny Koszalina obejmuje (w uproszczeniu) okres od lokacji w 1266 roku po czasy współczesne, tj. do 2010 roku (przyłączenie dwóch historycznych wsi Jamna i Łabusza).

Koszalin na przestrzeni dziejów – jak wynika z wcześniejszego kalendarium – wielokrotnie ulegał niemal całkowitemu zniszczeniu. Było to spowodowane przez pożary (1506, 1718), czy też działania wojenne – w 1945 roku, w wyniku podpażeń przez wojska rosyjskie zniszczeniu uległ (w 70 %) średniowieczny układ urbanistyczny. W latach 70. XX wieku – jak w większości polskich miast – wyburzano, przekształcano całe ciągi historycznej zabudowy, przygotowując teren pod budownictwo wielkopłytowe.

Osadnictwo średniowieczne rozwijało się głównie przy głównym trakcie komunikacyjnych łączącym dzisiejsze Pomorze Zachodnie z Pomorzem Gdańskim. Szczególne znaczenie posiadało miejsce kultu na Górze Chełmskiej. W wiekach VIII-XII - pogański, od XIII wieku chrześcijański, związany z kultem maryjnym. Po 1214 roku istniała już tu kaplica; od 1263 roku jako kościół parafialny.

W okresie przedlokacyjnym historia Koszalina jest problematyczna (dotąd nierozstrzygnięta), ponieważ pozostaje kwestia lokalizacji domniemanego grodu

koszalińskiego³¹. Autorzy historycznych opracowań są zgodni, że ani gród ani wieś nie były zlokalizowane na obszarze późniejszego miasta.

Oznacza to, że Koszalin został założony na tzw. surowym korzeniu.

Lokacji miasta – na prawie lubeckim – dokonał 23 maja 1266 roku, w klasztorze cystersów w Bukowie Morskim, biskup kamieński Herman von Gleichen. Uposażenie stanowiło 100 łanów ziemi i 10 łanów Lasu Bukowego³². Źródła wymieniają jako zasadźców dwóch kolonistów niemieckich: Markwarda i Hartmana (otrzymali po 30 łanów i prawo budowy młyna).

Miasto powstało w rozwidleniu Dzierżęcinki, na lekkim wzniesieniu. Kompozycja przestrzenna o charakterystycznej, szachownicowej siatce ulic, centralnym (prostokątnym) rynkiem. Kolejne przekształcenia pozostają może nie tyle w sferze domysłów, co raczej zależą od wyników badań archeologicznych, bowiem dopiero z 1756 roku pochodzi pierwszy przekaz planistyczny miasta. Na początku XIV wieku pierwotną, drewnianą palisadę zastąpiły mury obronne, z trzema bramami (w osiach głównych traktów komunikacyjnych). Pierwotna zabudowa mieszkalna była przypuszczalnie drewniana.

Kościół farny p.w. Najświętszej Maryi Panny wzniesiono w latach 1300-1330. To obiekt ceglany, typowy dla pomorskiej architektury gotyckiej, o formach trójnawowej bazyliki. Mimo nawarstwień zachował – w znacznej mierze – oryginalne cechy stylowe. Katedra stanowi dominantę historyczną Koszalina i najcenniejszy element materialnego dziedzictwa kulturowego.

Do czasów współczesnych zachował się klasztor cysterek (obecnie kościół prawosławny), wzniesiony w l. 70. XIII wieku i ulokowany w płn.-wschodniej części starego miasta (ob. ul. Mickiewicza i Asnyka). Mimo licznych przebudów zachowały się pierwotne mury obwodowe. To najstarszy zabytek architektury na terenie Koszalina.

Pierwszy ratusz jest wzmiankowany w l. 80. XIII wieku; następny w 1308 roku, zlokalizowany w obrębie rynku. Obiekt spłonął w 1504 roku.

Wśród obiektów miejskich wymienia się również 3 szpitale (kaplice szpitalne); najstarszy św. Ducha z 1319 roku (w obrębie murów miejskich). Dwa pozostałe ulokowane poza bramami miasta. Nie zachowały się do czasów współczesnych.

Obiektem o szczególnym znaczeniu i wartości zabytkowej jest zachowana kaplica Św. Gertrudy (pierwotnie cmentarna). Murowana, ośmioboczna budowla (w duchu gotyku skandynawskiego).

Co do kościółka na Górze Chełmskiej, nie ma pewności, czy budowa rozpoczęta po 1431 roku została kiedykolwiek ukończona; zachował się jedynie fragment fundamentów z filarami.

Areal gruntów miejskich powiększano stopniowo o koleje nadania (lokacje) wsi: (Rokosowo, Dzierżęcino, Lubiatowo, Raduszka); rozwijała się sieć drożna.

Wyrażną cezurą w dziejach Koszalina jest wielki pożar w 1504 roku, podczas którego zniszczeniu uległa większość średniowiecznej zabudowy miasta.

Odbudowa przebiegała stopniowo; wzniesiono nowy ratusz (rozbudowując go pod koniec XVII wieku). Po sekularyzacji dóbr klasztornych, w 2 połowie XVI wieku, na

³¹ Porównaj D. Szewczyk, *Koszalin od średniowiecza do współczesności. Informator wystawy*. Muzeum w Koszalinie, s. 2003.

³² *Studium historyczne ...*, dz. cyt., s. 10. W owym czasie najbardziej rozpowszechnione miary powierzchni to: łan flamandzki (od 16,7 do 17,5 ha) i łan frankoński (od 22,6 do 25,8 ha).

miejscu zrujnowanych budynków książę Kazimierz zbudował dwór, który ukończono w 1569 roku jako siedzibę biskupów kamieńskich. Był to okazały kompleks z kościołem i ogrodami. Jego ikonograficzne wyobrażenie znalazło się na mapie Pomorza E. Lubinusa z 1618 roku.

XVII wiek to rozwój przedmieść Koszalina, w tym rzemieślniczego za bramą Młyńską z młynami wodnymi, kuźnicą miedzi, foluszami i tartakiem. Powstało wiele miejskich folwarków (np. Wilkowo, Sarzyno).

Wojna trzydziestoletnia (1618-1648) spowodowała szczególnie dotkliwe straty w mieście; podobnie jak na całym Pomorzu. Pauperyzacja mieszczaństwa skutkowała m.in. prowizorycznym charakterem odbudowy. Jeszcze w 1718 roku sto parcel w granicach murów miejskich pozostawało pustych.

Późniejsze zniszczenia i zmiany sprawiły, że jedynym, znaczącym elementem architektury miasta - pochodzącym w części z okresu średniowiecznego - pozostał do dziś kościół zamkowy, choć i jego forma uległa w XIX i XX wieku znacznym przekształceniom.

Kolejny pożar (17 października 1718 r.) odcisną prawdopodobnie największe piętno na rozwoju przestrzennym układu urbanistycznego Koszalina. Spłonęło ok. 300 domów; ocalał kościół Najświętszej Marii Panny oraz część zabudowy wzdłuż murów obronnych.

Podjęta w następnych latach odbudowa oparła się na siatce ulic miasta lokacyjnego, z pewnymi modyfikacjami. Powiększono rynek, poszerzone część ulic. Zmiany te widać na planie z 1765 roku. Miasto nadal nie posiadało wschodniej osi wylotowej. W zasadniczy sposób zmienił się charakter zabudowy. Pierzeje rynku i ulic okalających charakteryzują się zwartą zabudową. Czytelne są nawiązania do barokowych koncepcji urbanistycznych. Pozostałości XVI-wiecznego ratusza rozebrano, nowy wzniesiono w pierzei południowej. Centralnym elementem układu staromiejskiego stał się barokowy pomnik Fryderyka Wilhelma I, wzniesiony w 1724 roku, wg projektu Filipa Gerlacha z Berlina.

Do odbudowy miasta użyto m.in. cegły pochodzącej z częściowej rozbiórki murów i bram miejskich. Przebudową objęto także rezydencję zamkową. W 1720 roku wzniesiono siedzibę sądu nadwornego. Powstała (1734-1737) siedziba fundacji Schwedera (założona w 1724 r.), naprzeciwko katedry.

W latach 30. XVIII wieku na przedmieściu za bramą Młyńską rozebrano kaplicę św. Jakuba (uzyskany materiał zużyto do restauracji kaplicy św. Gertrudy). Większość przedmieść została zniszczona w 1760 roku (wojna siedmioletnia), podczas oblężenia Koszalina przez wojska rosyjskie.

W drugiej połowie XVIII wieku powstały w Koszalinie i jego najbliższych okolicach pierwsze manufaktury, rozpoczynające erę przemysłową. Papiernia powstała w 1764 roku na Górze Chełmskiej. Rozwój gospodarczy wpłynął istotnie na ewolucję układu urbanistycznego w XIX i XX wieku. W 1816 roku miasto zostało podniesione do rangi siedziby rejencji.

Początek XIX wieku to m.in. rozbiórka murów i bram miejskich (bramę Nową rozebrano w 1819 r., Wysoką - w 1867 r., a Młyńską wraz z ostatnimi pozostałościami murów, z wyjątkiem fragmentów zachowanych do dziś - w 1872 r.), niwelowanie wałów ziemnych i zasypywanie fos. Jako główny obszar rozbudowy wybrano teren po wschodniej stronie starego miasta, gdzie wytyczono główną oś komunikacyjną (wschodnia oś wylotowa).

Kompozycji nowego układu dopełniał wpisany między obie ulice prostokątny plac o proporcjach zbliżonych do kwadratu (obecny pl. Wolności) i poprowadzona na wschód od niego, łącząca główne kierunki przecznica. Zabudowę lokowano początkowo wzdłuż zachodniej, południowej i wschodniej pierzei placu oraz w jego sąsiedztwie. Nowe przedmieście nazwano imieniem Fryderyka Wilhelma III, który na jego budowę udzielił zapomogi. Z zabudowy z tego okresu zachowały się dwa domy po obu stronach południowej części placu, przebudowane w późniejszych okresach.

Po zachodniej stronie miasta, w rejonie dzisiejszej ul. Grunwaldzkiej, założono plac ćwiczeń dla wojska oraz ogrody. Dalej na zachód wykształciło się przedmieście przemysłowo-usługowe. Już poza jego zasięgiem, na ówczesnych peryferiach miasta, przy skrzyżowaniu obecnych ul. Zwycięstwa i Armii Krajowej, wzniesiono w latach 60. XIX wieku. zachowany do dziś zespół dwóch budynków Urzędu Powiatowego (klasycystyczno-neorenesansowe z elementami Rundbogenstil) przypisywane tzw. tradycji schinklowskiej³³.

Związki Karla Friedricha Schinkla z Koszalinem nie ograniczają się do wspomnianego wyżej wpływu stylistycznego. W początkowym okresie omawianej fazy zaprojektował on pomnik koszalińskich ofiar wojny z Napoleonem. Wersja w formie krzyża na ośmiobocznym kamiennym cokole, odsłonięta w 1829 r. na szczycie Góry Chełmskiej, odbiegała znacznie od pierwotnego projektu.

Po 1817 roku na splantowanych terenach historycznych murów i fortyfikacji powstały zespoły zieleni parkowej; promenady. Do kompozycji przestrzennej włączono dawny staw młyński. W 1836 roku założono Związek Upiększania Miasta, zajmujący się głównie zagospodarowaniem parku miejskiego, ogrodu Strzeleckiego etc. Założenie parkowe powstało także w okolicach dzisiejszego placu Wolności. Powstawały nowe nekropolie (w tym cmentarz żydowski).

W obrębie historycznego układu urbanistycznego zbudowano gmach Królewskiego Sądu Krajowego i Miejskiego (1825 r.). Ten klasycystyczny obiekt zachował się do czasów współczesnych (wpisany do rejestru zabytków). Z l. 60. XX wieku pochodzi późnoklasycystyczna szkoła miejska. Przy rynku rozebrano i odbudowano w tym samym miejscu nie zachowany do dziś budynek ratusza.

Największej transformacji podlegała zabudowa mieszkalna, pojawiły się okazałe, dwukondygnacyjne kamienice o rozbudowanych bryłach i efektownych elewacjach. Rozbudowano sieć dróg ponadlokalnych (1829-1835), w tym odcinek szosy Szczecin – Gdańsk. W latach 1854-1856 zbudowano drogę do Bobolic, w latach 1860-1863 do Polanowa, a w latach 1860-1864 do Kołobrzegu.

W 1859 roku powstała linia kolejowa do Stargardu Szczecińskiego; w 1869 r. - do Słupska, w 1870 r. - do Gdańska. Tory poprowadzono po zachodniej stronie miasta. Pierwszy dworzec nie zachował się do czasów współczesnych. W pobliżu kolei, niejako w sposób naturalny, rozwinęła się dzielnica przemysłowa Koszalina (m.in. papiernia, odlewnia żelaza).

Między 4 ćwiercią XIX wieku a końcem I wojny światowej w Koszalinie następuje intensywny rozwój przedmieść, dzielnic przemysłowej. Z tego okresu zachowały się znaczące komponenty zabudowy miejskiej.

³³ K.F. Schinkel zaprojektował dla miasta pomnik ofiar wojny z Napoleonem. Odsłonięty w 1829 r. monument na tyle odbiegał od oryginalnego projektu, że autorstwo wybitnego architekta wydaje się problematyczne.

Zabudowa mieszkalna śródmieścia składała się głównie z kamienic czynszowych, tworzących na ogół zwarte odcinki pierzei, rozwijała się wzdłuż historycznych osi komunikacyjnych.

Na początku XX wieku nowe, istotne ciągi uliczne pojawiły się po południowo-zachodniej i południowej stronie starego miasta. Nowe ulice powstawały w tej fazie często w wyniku adaptacji istniejących wcześniej dróg.

Równolegle do urbanizacji terenów przedmieść postępował proces wymiany zabudowy na terenie starego miasta.

Standard powstającej zabudowy różnił się w zależności od dzielnicy, choć różnice tego typu występowały także w ramach poszczególnych odcinków pierzei. Najbardziej reprezentacyjny charakter uzyskała zabudowa na terenie przedmieścia Fryderyka Wilhelma III. Tu zlokalizowano okazałe gmachy użyteczności publicznej, ciągi kamienic i zabudowę willową.

W obiektach mieszkalnych stosowano elementy historyzmu w opracowaniach elewacji (klasycyzm, neorenesans, sporadycznie neogotyck). Na szczególną uwagę zasługuje eklektyczny tzw. Pałac Młynarzy (obecnie siedziba muzeum), obecnie cenna dominanta urbanistyczna i historyczna Koszalina.

Secesja pojawia się na początku XX wieku, stosunkowo sporadycznie i zawsze w połączeniu z innymi cechami stylowymi. Licznie występują natomiast różne odmiany modernizmu, który odegrał w architekturze koszalińskiej bardzo znaczącą rolę. Najcenniejsze przykłady kamienic modernistycznych powstały przy obecnych ulicach Matejki i Wyspiańskiego, gdzie tworzą jednolicie skomponowane odcinki pierzei, Jana z Kolna i Dworcowej. Spośród najciekawszych willi modernistycznych należy wymienić budynek przy ul. Szczecińskiej 1.

W kategorii gmachów użyteczności publicznej dominowały budynki o ceglanych elewacjach – neogotyckie i utrzymane w różnych formach ceglanego historyzmu. Wśród neogotyckich za najwybitniejszy należy uznać gmach poczty przy obecnej ul. Andersa 22 z 1884 r.; Szpital Miejski z lat 70. XIX wieku przy obecnej ul. Szpitalnej.; gmachy szkolne (l. 70-90 XIX w.). Wyróżnia się zwłaszcza zespół dawnej Szkoły Kadetów z 1890 roku (obecnie Ośrodek Szkolenia Straży Granicznej) przy dzisiejszej ul. Piłsudskiego 92-94. Nawiązaniem neorenesansowymi odznacza się, zbudowany w 1900 roku gmach fundacji Karkutscha.

Pod koniec XIX wieku powstały dwa charakterystyczne, ceglane obiekty. Były to: wieża widokowa (1888 r.) - dominanta w panoramie miasta oraz wieża wodociągowa (1898 r.). Na początku XX wieku wytyczono na Górze Chełmskiej funkcjonujące do dziś trasy turystyczne. Po północno-zachodniej stronie szczytu założono stadion sportowy.

Za najwybitniejszy, ale nie należący do grupy cglanego historyzmu, należy uznać neobarokowy budynek Rejencji, wzniesiony na przełomie XIX i XX wieku, przy dzisiejszej ul. Andersa.

W duchu modernizmu zbudowano m.in.: gmach liceum przy obecnej ul. Komisji Edukacji Narodowej 1, szkołę przy ul. Jedności 5. To także częściowo zdewaloryzowane zabudowania szpitala przy ul. Chałubińskiego 1 oraz zespół koszarowy przy ul. Zwycięstwa i 4 Marca (rozbudowany w latach międzywojennych).

Obiekty sakralne z tego okresu to: neogotycki kościół p.w. św. Józefa (1869-1870) według projektu Krügera, modernistyczno-klasycyzujący zbór ewangelicki przy dzisiejszej ul. Skłodowskiej-Curie z 1906 roku (obecnie siedziba teatru) oraz

nie zachowana synagoga zbudowana w 1885 roku po północnej stronie dzisiejszej ul. Szpitalnej (obecnie teren parku), wnosząca do architektury Koszalina odrębny akcent historyzmu w wersji orientalizującej³⁴.

W drugiej połowie lat 80. XIX wieku, na południowym obrzeżu przedmieścia Fryderyka Wilhelma III, między obecnymi ulicami Wojska Polskiego, Piaskową i Raclawicką, założono nowy cmentarz żydowski (obecnie teren ten zajmuje politechnika). Z tego czasu pochodzi także cmentarz katolicki przy ul. Gnieźnieńskiej.

W okresie międzywojennym następuje dalszy rozwój przestrzenny Koszalina, wytyczane są nowe ulice i kwartały. Zespoły zabudowy sytuowano także wzdłuż historycznych ciągów drożnych na zasadzie kontynuacji dotychczasowych kierunków rozwoju.

W budownictwie mieszkaniowym tej fazy zanika w zasadzie typ zwartej pierzei utworzonej przez kamienice czynszowe. Pojawiają się wolnostojące bloki mieszkalne oraz domy jedno- lub kilkunostanowe, tworzące jednoosiowe ciągi uliczne lub bardziej rozbudowane zespoły osiedlowe³⁵. W większości należały one do kategorii niedrogiego budownictwa socjalnego. Szczególną rolę odgrywał tu ruch spółdzielczy (powstały np. spółdzielnie mieszkaniowe pracowników poczty, urzędników, pracowników fabryki papieru, inwalidów wojennych etc.).

Pod względem stylistycznym niemal cała zabudowa mieszkalna tej fazy mieści się w ramach różnych odmian późnego modernizmu. W latach 30. XX wieku formy ulegają uproszczeniu, następuje redukcja detalu. W wielu budynkach mieszkalnych z tej dekady pojawiają się elementy funkcjonalizmu.

W latach 20. XX wieku powstał modernistyczny budynek straży pożarnej (ob. ul. Kazimierza Wielkiego), jeden z cenniejszych zabytków miasta. Ciekawym przykładem modernizmu nacechowanego elementami art deco i ekspresjonizmu (zaostrzone łuki arkad galerii frontowej) jest budynek główny szpitala gruźliczego na stoku Góry Chełmskiej, przy dzisiejszej ul. Słonecznej. Znakomity przykład funkcjonalizmu stanowi trójskrzydłowy gmach sądu ukończony w 1931 roku (ob. ul. Waryńskiego). Do czasów współczesnych zachował się gmach Banku Pomorskiego z lat 1935-1938, budynek tzw. Nowej Rejencji z l. 1937-39 uważany za jeden z najwybitniejszych budynków w mieście.

Z obiektów sakralnych powstałych w tym okresie zachował się budynek kościoła nowoapostolskiego (ob. ul. Podgrodzie), który obecnie pełni funkcje restauracji. U zbiegu obecnych ulic Zwycięstwa, Piłsudskiego i Pileckiego ulokowany był skromny, późnomodernistyczny kościół metodystów; obecnie wyburzony.

Najcenniejszym obiektem przemysłowym z tego okresu jest wieża ciśnień na terenie fabryki papieru przy obecnej ul. Franciszkańskiej, z elementami stylu art deco.

W latach 30. XX wieku zmienił się wygląd dzisiejszego placu Wolności. Usunięto pomnik poległych w wojnie 1870 roku i część zieleni, by poprowadzić jezdnię.

W okresie międzywojennym trwały prace nad urządzaniem parków po północno-wschodniej, wschodniej i południowo-wschodniej stronie starego miasta.

³⁴ Patrz *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Koszalina*, Koszalin 2010.

³⁵ Podobny typ zabudowy występuje np. w Stargardzie Szczecińskim (przyp. VERBUM)

W 1934 roku oddano do użytku przeregulowany tzw. Staw Zamkowy³⁶ (dawny staw młyński – por. faza I). Nowym założeniem był niewielki Park Różany, usytuowany między obecnymi ulicami Piłsudskiego, Mireckiego i Sportową.

W latach 30. XX wieku, na prawym brzegu Dzierżęcinki, po południowo-wschodniej stronie starego miasta (między korytem rzeki a dzisiejszą ul. Racławicką) założono stadion sportowy - funkcjonujący do dziś. W pewnym sensie stanowiło to nawiązanie do tradycji miejsca o charakterze sportowo-rekreacyjnym; w drugiej połowie XIX wieku usytuowany był w tym rejonie zakład kąpielowy.

W 1938 roku zburzono synagogę.

4 marca 1945 roku Koszalin został zdobyty przez wojska radzieckie. W wyniku umyślnego podpalenia przez zwycięską armię, na obszarze starego miasta, zniszczeniu uległo około 70% zabudowy. Ocalały katedra i kościół św. Józefa oraz położone w ich rejonie kwartały między dzisiejszymi ulicami 1 Maja i Bolesława Krzywoustego, gmach sądu i dawny kościół zamkowy, zabudowania dawnej wędzarni Waldemanna i sąsiednie kamienice przy dzisiejszej ul. Mickiewicza oraz pojedyncze budynki w innych kwartałach. Znaczne straty poniosło dawne przedmieście Fryderyka Wilhelma II - w rejonie dzisiejszego pl. Wolności oraz dawne przedmieście za Nową Bramą. Częściowo spłonął budynek dworca. Spalono także większość zabudowań fabryki papieru w rejonie dzisiejszej ul. Franciszkańskiej.

Odgruzowywanie miasta trwało do początku l. 50. XX wieku, a odbudowa starego miasta przebiegała w kilku etapach. Pierwsza koncepcja powstała w latach 1951-52, z zastosowaniem rozwiązań socrealistycznych, kłócących się z miejscową tradycją architektoniczną³⁷. W kolejnej koncepcji z l. 1952-1954 historyczne układy urbanistyczne modyfikowano poprzez pomniejszanie zasięgu części dawnych kwartałów na rzecz poszerzania ulic. Nowymi obiektami kubaturowymi wypełniano ubytki w pierzejach; najczęściej bez nawiązań historycznych (np. pawilon handlowy „Saturn” z 1961 r.). W latach 1958-62 wzniesiono w pierzei rynkowej nowy ratusz - wg projektu Władysława Michałowskiego i Marii Michałowskiej. Początkowo obiekt budził liczne kontrowersje, ale po latach został uznany – w opracowaniach konserwatorsko-planistycznych - za dobro kultury współczesnej³⁸.

Po ustanowieniu województwa koszalińskiego nastąpił intensywny rozwój budownictwa mieszkaniowego w mieście (w kierunku północnym); w 1954 roku obszar administracyjny poszerzono o tereny Rokosowa.

W latach 60. XX wieku zlikwidowano stary cmentarz po południowo-wschodniej stronie ul. Młyńskiej i założono na jego terenie park im. Tadeusza Kościuszki. Dawny park strzelecki (obecnie park Przy Amfiteatrze) poszerzono w kierunku zachodnim.

Zniszczony został krzyż na Górze Chełmskiej, upamiętniający ofiary wojen napoleońskich. Pozostał jedynie cokół na którym w 1991 roku umieszczono tablicę upamiętniającą wizytę Jana Pawła II w Koszalinie.

³⁶ *Dzieje Koszalina...*, dz.cyt. s. 249.

³⁷ Tego typu koncepcje i rozwiązania stosowane były w wielu miastach na tzw. Ziemiach Odzyskanych. Miały one niejako odwrócić uwagę od „niemieckiego dziedzictwa”

³⁸ Ustawa o *planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz.U. z 2003 Nr 80, poz. 717 ze zm.) oraz „*Dobra kultury współczesnej*”, do aktualizacji *Studium i stanu zachowania oraz kształtowania krajobrazu kulturowego województwa zachodniopomorskiego*, do zmiany *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego*, oprac. Biuro Dokumentacji Zabytków, Szczecin 2009.

Lata 70. XX wieku wiązały się z kolejnymi ubytkami (wyburzenia) historycznej zabudowy w obrębie śródmieścia oraz nowymi realizacjami przestrzennymi³⁹, rozwojem sieci komunikacyjnej.

W 1989 roku powiększono obszar Koszalina o ponad jedną czwartą, poprzez przyłączenie dawnych wsi Chełmoniewo, Dzierżęcino, Lubiatowo, Raduszka, Sarzyno, Wilkowo i Żabowo. W 2010 roku Koszalin poszerzył swoje granice administracyjne o obszar dwóch wsi gminy Będzino: Jamno i Łabusz, które w swoistym „wianie” wniosły do układu urbanistycznego nie tylko zasób materialny budownictwa wiejskiego (w tym ryglowy), ale i dziedzictwo niematerialne w postaci „wyspy kulturowej Jamno” (patrz 4.4. „Wartości niematerialne”).

4.4. WARTOŚCI NIEMATERIALNE

Pomorze Zachodnie - poczynając od średniowiecza – doświadczało niejednokrotnie dramatycznych przemian politycznych, demograficznych oraz etnicznych. Do początku XIII wieku w przeważającej mierze słowiańskie, w następnych wiekach podlegało ekspansywnej kolonizacji germańskiej. Wybitny etnograf i socjolog profesor Józef Burszta pisał:

„Kultura ludowa jest wynikiem konkretnych procesów historycznych i określonych uwarunkowań geograficzno-przyrodniczych. Pod względem kształtowania się kultury Pomorze Zachodnie należy do ciekawych regionów. (...) do XIII wieku był to teren zasiedlony przez plemiona Słowian Zachodnich, których (...) siedziby sięgały aż po Łabę (Połabianie). Od tego stulecia zaczyna się wielowiekowa ekspansja osadników niemieckich kierowana w zachodniej połaci (...) przez feudałów niemieckich, zaś we wschodniej przez klasztory, a zwłaszcza przez zakon krzyżacki. Osadnictwo średniowieczne połączone było z jednej strony z chrystianizacją kraju, a z drugiej z wielką średniowieczną reformą rolną i zakładaniem miast na prawie niemieckim”. Do końca XIX wieku na tym obszarze zachowały się jedynie jako enklawy słowiańsko-kaszubskie wyspy autochtoniczne⁴⁰.

Powyższe słowa opublikowano w 1978 roku, a do czasów współczesnych aktualne pozostaje stwierdzenie podnoszące znaczenie kultury jamneńskiej jako podstawy mającego wówczas powstać koszalińskiego parku etnograficznego. Istniejąca obecnie niewielka (aczkolwiek jedyna profesjonalna w naszym województwie) ekspozycja, prezentuje zabytki jamneńskiej wyspy kulturowej we wnętrzu chałupy rybackiej z Dąbek.

„Realizacja tego parku leżeć będzie na linii dotychczasowej dobrej opinii Polaków w świecie jako tych, którzy troskliwie chronią, zabezpieczają i rewaloryzują wszelkie zabytki kulturowe z przeszłości niezależnie od tego, jaką grupę społeczno-stanową, etniczną czy wyznaniową one reprezentują. Są to przecież sprawy dorobku historycznego kultury ogólnoludzkiej. Także i ludowe zabytki Pomorza Zachodniego mają wartość obiektywną, uniwersalną⁴¹”.

³⁹ Ocena tego stanu została szczegółowo scharakteryzowana w *Studium uwarunkowań...*, dz. cyt., Koszalin 2010.

⁴⁰ Burszta J., *Międzynarodowe znaczenie kultury ludowej Pomorza Zachodniego*, w: Seria Wydawnictw Monograficznych, Nr 4. Koszalin 1978.

⁴¹ J. Burszta, *Międzynarodowe...*, dz. cyt., s.13

Jamneńczycy – to historyczna (obecnie nieistniejąca) grupa etniczna zamieszkująca specyficzny, mało atrakcyjny teren błot, łąk, wokół jeziora Jamno. Enklawę tworzyli mieszkańcy wsi Jamno i Łabusz (w mniejszym zakresie Będzino). Pierwotna ludność słowiańska mieszała się z osadnikami niemieckimi i skandynawskimi tworząc jamneńską wyspę kulturową. Zachowane relikty rzemiosła (a więc wytwory kultury materialnej) eksponowane są w muzeum w Koszalinie. Znacznie trudniej przywołać elementy kultury niematerialnej związanej z obrzędowością doroczną, rodzinną, zwyczaje (tzw. kulturę społeczną). Z przyczyn oczywistych jest to przekaz fragmentaryczny, niepełny.

„Kultura jamneńska jest zjawiskiem niezmiernie złożonym, noszącym w sobie pierwiastki słowiańskie, niderlandzkie (holenderskie i fryzyjskie), a także inne. Społeczność obu wsi twórczo absorbowała zwyczaje kolejnych osadników (niderlandzkich oraz niemieckich), w wyniku czego, na bazie słowiańskiej kultury o pogańskich korzeniach, powstała w ciągu wieków enklawa z charakterystycznymi tylko dla niej zwyczajami i wytworami kultury materialnej”⁴².

Muzeum w Koszalinie - jako miejska instytucja kultury - prezentuje stałą ekspozycję, będącą wynikiem badań nad kulturą jamneńską, opracowana przez Lidę Szadkowską. Zgromadzono tutaj elementy kultury materialnej, w tym XIX-wieczne krzesła i fotele z charakterystycznymi elementami dekoratorskimi: ornamentami tulipanów i gwiazdzistych kwiatów. Elementy wyposażenia domostw, naczynia, stroje ludowe będące najważniejszym wyróżnikiem grupy etnicznej. O wiele trudniej jest przywrócić pamięci młodych pokoleń przejawy kultury społecznej (np. obrzędowość doroczną i rodzinną, zwyczaje agrarne, rytuały i zachowania codzienne) z uwagi na fragmentaryczność źródeł. Muzeum w Koszalinie stara się zachować elementy kultury jamneńskiej i folklor muzyczny organizując 4 razy w roku Jarmark Jamneński (czerwiec, lipiec, sierpień i grudzień), na którym prezentują się lokalni rzemieślnicy, twórcy ludowi i ludowe zespoły muzyczne. Od lat 90. XX wieku Dział Etnografii tworzy centralną bazę danych o działających na terenie kraju artystach, rękodzielnikach i rzemieślnikach ludowych.

16.08.2011 r. w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Polska ratyfikowała Konwencję 22.10.2010 r.

Narodowy Instytut Dziedzictwa (instytucja MKiDN) opracował Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego w odniesieniu do Konwencji UNESCO z 2003 roku. Opracowanie zawiera informacje ogólne, wytyczne dotyczące składania wniosków o wpis oraz procedury wpisywania elementów dziedzictwa niematerialnego, formularz wniosku zgłoszeniowego, załącznik do wniosku, instrukcje składania wniosku (www.zabytek.pl, www.nid.pl).

Obejmowane ochroną na terenie Polski elementy niematerialnego dziedzictwa kulturowego powinny:

⁴² Cytat z załącznika do uchwały Rady Miejskiej Koszalina z 19 lutego 2009 r., „w sprawie wystąpienia z wnioskiem do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji o zmianę granic Miasta Koszalina”.

- być żywe, odzwierciedlające zarówno tradycyjne, jak i współczesne praktyki, w których wyraża się tożsamość grup kulturowych;
- mieć charakter (...) włączający, nie służący przypisywaniu wyłączności na określone praktyki danej grupie lecz wzmacnianiu spójności społecznej, podtrzymywanej w różnorodnych przejawach niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- ponieważ niematerialne dziedzictwo jest zakorzenione we wspólnotach, oznacza to, iż może zostać uznane za element tożsamości i tradycji określonych wspólnot tylko i wyłącznie przez nie same i za ich zgodą;
- elementy wpisane na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego mogą być następnie wpisane na listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa ludzkości - prowadzoną przez UNESCO.

Dziedzictwo niematerialne to m.in.:

- tradycje i przekazy ustne (np. bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamenty pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe), w tym w języku jako nośniku niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne (np. tradycje wokalne, instrumentalne i taneczne; widowiska religijne, karnawałowe i doroczne);
- praktyki społeczno-kulturowe (np. zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne: chrzciny, wesela, pogrzeby; ceremonie lokalne i środowiskowe; zwyczaje odpustowe i pielgrzymki⁴³; gry i zabawy; folklor dziecięcy; sposoby świętowania; praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich (...));
- wiedza i praktyka dotycząca przyrody i wszechświata (np. tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie; meteorologia ludowa, tradycyjne sposoby gospodarowania, tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania: miłosne, medyczne);
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzona przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wpis dokonywany jest na wniosek: grup, wspólnot oraz organizacji pozarządowych. W uzasadnionych przypadkach, tj. jeżeli dany element dziedzictwa niematerialnego kultywowany jest jedynie przez pojedyncze osoby, również na wniosek jednostek.

Miasto Koszalin posiada własne instytucje kultury, a zwłaszcza muzeum dysponujące działem etnograficznym. Ze swej istoty posiada niezbędną wiedzę (w tym tworzoną bazę danych) w sferze dziedzictwa niematerialnego i może być „pełnomocnikiem” miasta Koszalina w jego ochronie i promocji.

Reasumując: miasto Koszalin to unikatowe miejsce, posiadające obecnie w swoich granicach administracyjnych dwie, historyczne wsie, które tworzyły w przeszłości swoisty krąg kulturowy. Kultura jamneńska stanowiła przedmiot badań naukowych, jako wyjątkowy przejaw skomplikowanych dziejów regionu. W czasach współczesnych, odpowiednie wykorzystanie bogactwa przeszłości, może stanowić przyczynek do zbudowania wyjątkowej marki – produktu regionalnego Koszalina – w oparciu o kulturę jamneńską.

⁴³ Np. w wypadku Koszalina ruch pielgrzymkowy związany z Górą Chełmską (przyp. VERBUM).

5. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA KOSZALINA - USTANOWIENIA PRAWNE

5.1. REJESTR ZABYTEKÓW

Jak wyżej wspomniano (rozdz. 2) formy ochrony krajobrazu kulturowego i zabytków reguluje art. 7 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (wraz z późn. zmianami). Formą ochrony ustanawianą przez wojewódzkiego konserwatora zabytków jest wpisanie do rejestru zabytków.

Zabytki archeologiczne w granicach administracyjnych Miasta Koszalin, wpisane do rejestru to:

- 1) stanowisko nr 21 (AZP: 14-21) i nr 22 (AZP: 14-21) na Górze Chełmskiej:
cmentarzysko kultury pomorskiej oraz osada, miejsce kultu, cmentarz – średn.
– nr rej. 1204, z dn. 06.06.1986 r.;
- 2) stanowisko nr 32 (AZP 15-21) Kretomino – grodzisko wczesnośredniowieczne
– nr rej. 669, z dn. 04.12.1968 r.

Oprócz powyższych stanowisk zabytkiem archeologicznym jest obszar starego miasta w Koszalinie wraz z otaczającymi murami i pasem zieleni, który wpisany jest do rejestru zabytków nieruchomych - nr rej. 6, z dn. 09.06.1953 r.

Rejestr zabytków nieruchomych zawiera 28 wpisów (decyzji) do rejestru zabytków⁴⁴, które dotyczą 33 obiektów⁴⁵. Są to zarówno obiekty samodzielne, jak i zespoły zabudowy (np. wille z otoczeniem, stacja kolei wąskotorowej) oraz założenia obszarowe (np. teren starego miasta, zespół parków). W wyniku weryfikacji terenowej, związanej z opracowaniem Gminnej Ewidencji Zabytków, stwierdzono brak 6 obiektów, które zostały wyburzone, a w ich miejscu powstała nowa zabudowa. Obiekty te winny być wykreślone z rejestru zabytków, w trakcie postępowania administracyjnego, przeprowadzonego z urzędu (przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) lub na wniosek właściciela nieruchomości.

Wykaz zabytków nieruchomych - Załącznik nr 1

Rejestr nie jest zbiorem zamkniętym. Wpisy dokonywane są na wniosek właściciela lub z urzędu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Obecnie prowadzona jest (przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie) weryfikacja rejestru zabytków oraz zakresu wpisów, ze szczególnym uwzględnieniem określenia przedmiotu wpisu oraz zakresu i granic ochrony. Jest to proces czasochłonny, na którego efekty trzeba będzie poczekać.

Na terenie Miasta Koszalina występują również obiekty o walorach historycznych i architektonicznych, które mogą zostać wpisane do rejestru zabytków. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Koszalina z 2010 roku przewiduje wpisanie do rejestru ok. 60 obiektów o wartościach zabytkowych.

⁴⁴ Zgodnie z wykazem umieszczonym na oficjalnej stronie internetowej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie <http://wkz.bip.alfatv.pl/strony/menu/9.dhtml>.

⁴⁵ Zgodnie z wykazem WUOZ, Delegatura w Koszalinie, stanowiącym załącznik do pisma z dn. 03.12.2010 r., skierowanym do Prezydenta Miasta Koszalina.

Rejestr zabytków ruchomych na terenie Miasta Koszalina odnosi się w większości do wyposażenia miejskich kościołów, wili oraz poczty. Wśród zabytków sztuki sakralnej dominują rzeźby, obrazy, krucyfiksy, a także ołtarze i ambony. W obiektach świeckich zabytkowe wyposażenie dotyczy m.in. drzwi, witraży, klatek schodowych oraz dekoracji sufitowych. Zabytki nieruchome, zarówno wpisane do rejestru zabytków i pozostające w tzw. ewidencji są opracowane w formie kart zabytku nieruchomego. Obecnie dla Miasta Koszalina opracowano 557 kart.

Wykaz zabytków ruchomych jest dostępny w siedzibie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Delegatura w Koszalinie.

5.2. WOJEWÓDZKA EWIDENCJA ZABYTKÓW

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2010 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Szczecinie, Delegatura w Koszalinie opracował „wykaz zabytków nieruchomych z terenu Miasta Koszalin ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków”⁴⁶. Zgodnie z w/w wykazem Wojewódzka Ewidencja Zabytków Miasta Koszalina zawiera 206 obiektów. Wśród tych obiektów dominuje zabudowa mieszkalna: kamienice, wille, domy wielorodzinne i chałupy w zagrodach – we wsiach przyłączonych do miasta. Oprócz tego ujęto w tej ewidencji urzędy i obiekty użyteczności publicznej – np. szkoły, szpitale, wojsko, policja, straż pożarna. Uzupełnieniem są założenia obszarowe: układy ruralistyczne i cmentarze.

W wyniku weryfikacji terenowej, związanej z opracowaniem Gminnej Ewidencji Zabytków, stwierdzono brak 20 obiektów, które zostały wyburzone (w ich miejscu powstała nowa zabudowa) oraz 4 obiekty, które utraciły wartości zabytkowe. Po korekcie i opinii Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków Delegatura W Koszalinie (z dn. 15.07.2013 r.) Wojewódzka Ewidencja Zabytków Miasta Koszalina liczy 182 pozycje.

Wykaz zabytków Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków - Załącznik nr 2

W granicach administracyjnych Miasta Koszalina znajduje się 125 stanowisk archeologicznych⁴⁷, które stanowią jednocześnie zasób ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Są to ślady materialnej działalności ludzkiej w przeszłości, od epoki kamienia po okres nowożytny. Każde stanowisko stanowi zwarty, oddzielony od innych podobnych, wycinek przestrzeni, w obrębie którego występują źródła archeologiczne wraz z otaczającym je kontekstem. Dla ochrony stanowisk wyznaczono wokół każdego z nich strefę ochrony archeologiczno - konserwatorskiej: „W.I, W. II” lub „W.III”.

Wykaz stanowisk archeologicznych na obszarze miasta Koszalina - Załącznik nr 3

⁴⁶ Pisma WUOZ, Delegatura w Koszalinie skierowane do Prezydenta Miasta Koszalina, z dn.: 03.12.2010 r. (DZ-K-4142/19/EK/2010) i 30.05.2012 (DZ.K.5133.1.2.2011.2012.KB).

⁴⁷ Wykaz umieszczony został w *Studium uwarunkowań* (...), Koszalin 2010.

6. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W ŚWIEŹLE DZIAŁAŃ MIASTA KOSZALIN (wybór dokumentów)

- Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego Miasta Koszalina, zwane dalej „SUiKZP 2010” (Uchwała Nr LVII/666/2010 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 7 września 2010 roku)

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego stanowi podstawowy dokument określający politykę gminy na całym jej obszarze i podstawowy element strategii rozwoju miasta w dziedzinie zagospodarowania przestrzennego. Studium, nie będąc aktem prawa miejscowego, nie jest przepisem gminnym i nie stanowi podstawy do wydawania decyzji administracyjnych. Ustalenia studium działają poprzez miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, dla których są wiążące.

Ustalenia planów miejscowych nie mogą naruszać ustaleń studium. W sytuacji konieczności uchwalenia planu miejscowego, którego ustalenia są sprzeczne z ustaleniami Studium, należy przeprowadzić zmianę Studium w zakresie niezbędnym, uwzględniającym wpływ planowanego zagospodarowania i zabudowy na teren ich lokalizacji i tereny sąsiednie.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Koszalina zostało uchwalone przez Radę Miejską we wrześniu 1997 roku. W 2005 roku dokonano zmiany studium, polegającej na uzupełnieniu ustaleń o zakres określony w art. 10 ust. 2, ustawy z dnia 27 marca 2003 r., o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Podstawę prawną opracowania zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Koszalina stanowiły: art. 3, 32, 33 oraz art. 9, 10, 27, ustawy z dnia 27.03 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717 z 2003 r. z późniejszymi zmianami) oraz uchwały Rady Miejskiej w Koszalinie)⁴⁸.

Opracowanie zostało wykonane przez STUDIO A4 Sp. z o.o. w Szczecinie.

„Przedmiotem opracowania studium jest obszar miasta Koszalina, będącego jednocześnie gminą miejską na prawach powiatu, w granicach administracyjnych, uwzględniających zmianę polegającą na włączeniu z dniem 1 stycznia 2010 r. do dotychczasowego obszaru miasta obrębów ewidencyjnych Jamno i Łabusz z gminy Będzino”. Przy konstrukcji studium wykorzystano informacje, dane i ustalenia zawarte w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego, uchwalonego w 2002 roku.⁴⁹

⁴⁸ 1) Uchwała nr XXV/274/2008 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 26 czerwca 2008 r., w sprawie przystąpienia do sporządzenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Koszalina;

2) Uchwała nr XL/449/2009 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 24 września 2009 r., w sprawie zmiany uchwały w sprawie przystąpienia do sporządzenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Koszalina.

⁴⁹ Plan zagospodarowania województwa zachodniopomorskiego został uchwalony przez Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego - Uchwałą Nr XXXII/334/02, z dnia 26 czerwca 2002 r.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Koszalina („SUiKZP 2010”) zostało uchwalone 7 września 2010 roku, natomiast Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego („PZPWZ 2010”) - 19 października 2010 roku (patrz s. 16 i następne strony niniejszego opracowania), a tym samym obowiązujący dotąd dokument z 2002 roku został uchylony.

Autorzy „SUiKZP 2010” przywołują zapisy, ustalenia, dokumenty – w tym o znaczeniu strategicznym dla województwa zachodniopomorskiego (jest ich 16). Powołują się m.in. na: „Projekt ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego (materiał do zmiany polanu zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego, opracowany w 2009 roku przez Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie – instytucję kultury samorządu województwa zachodniopomorskiego).

Według autorów niniejszego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Koszalina uzupełnienia wymagają następujące dane:

- A. Drugim elementem wspomnianego wyżej opracowania była część pn. „Dobra kultury współczesnej” (BDZ 2009 r.), a trzecim, (opracowane na początku 2010 r.) „Wytyczne i zasady zagospodarowania w Obszarach Kulturowo-Krajobrazowych” wyodrębnionych w „Studium zasobów i stanu zachowania wartości kulturowych oraz kształtowania krajobrazu kulturowego województwa zachodniopomorskiego do Aktualizacji Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa”.
- B. „PZPWZ 2010” zawiera w pkt. 3.3.6 „Ochrona dziedzictwa kulturowego i krajobrazu”, w ustaleniach „*uwzględnienie wskazanych do utworzenia parków kulturowych (PK) w polityce przestrzennej jednostek samorządu terytorialnego*”⁵⁰. Takich jednostek wskazano 44 na obszarze województwa. W granicach administracyjnych Koszalina nie wskazano parku kulturowego.
- C. Do kompetencji samorządu gminy należy stanowienie prawnej ochrony poprzez utworzenie parku kulturowego (...). Samorząd może powołać na swoim obszarze Park Kulturowy (PK), inny niż zaleca „PZPWZ 2010”.

Zasady tworzenia Parku Kulturowego, zarządzania nim oraz sporządzania planu jego ochrony zostały opracowane w 2005 roku, przez Radę Ochrony Zabytków, na wniosek Departamentu Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego⁵¹.

Autorzy „SUiKZP 2010”, w t. II *Kierunki rozwoju (...)*, s. 22 piszą:

„utrzymuje się - jako ustawową - formę ochrony obszarowej w postaci parków kulturowych; przewidując dla miasta Koszalina PK „Góra Chełmska” i PK „Kolejką do elektrowni”. W „PZPWZ 2010” są to: OKK 24 „Święte Góry” i OKK 29 „Kolejką do elektrowni”.

Ponieważ, jak już wcześniej wspomniano, na terenie województwa zachodniopomorskiego nie istnieje żaden Park Kulturowy – jako forma ochrony przewidzianej

⁵⁰ *Plan zagospodarowania przestrzennego...*, dz. cyt., s. 207-208.

⁵¹ Patrz strona internetowa Narodowego Instytutu Dziedzictwa <http://www.nid.pl/idm,217,zasady-i-procedury-powolania-parku-kulturowego.html>

w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku. Tym bardziej zaproponowane w „SUiKZP 2010” ewentualne „utrzymanie” dwóch parków kulturowych w Koszalinie – w tym jednego na obszarze samego Koszalina, a drugiego także we współpracy z dwiema gminami wiejskimi (Manowo i Świeszyno) - będzie wymagało od władz miasta szczególnego zaangażowania logistycznego, planistycznego i finansowego.

„SUiKZP 2010” zawiera także – istotny z punktu widzenia niniejszego Programu Opieki nad Zabytkami - dział dotyczący m.in.: Uwarunkowań Środowiska kulturowego; tła historycznego; krajobrazu kulturowego (w tym rys historyczny, rozwój przestrzenny miasta). Jest to stały i ważny element tego typu opracowań. Oprócz tego wyznaczone są strefy ochrony konserwatorskiej, wykazy obiektów o szczególnym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego, zasób archeologiczny, wykaz zabytków wpisanych do rejestru, proponowanych do takowego wpisu.

Warunki ochrony układów i zespołów wpisanych do rejestru zabytków:

- utrzymanie historycznej kompozycji układu / zespołu wpisanego do rejestru zabytków, w tym odpowiednio do cech zagospodarowania obszaru;
- istniejących ciągów ulicznych z ich przekrojami, szerokościami ulic i chodników, liniami zabudowy frontowej oraz z historycznymi nawierzchniami ciągów komunikacyjnych;
- zasad historycznej parcelacji;
- linii zabudowy wyznaczonej przez zachowaną zabudowę historyczną;
- kompozycji zabudowy;
- gabarytów wysokościowych zabudowy wytyczonych wysokością zachowanej zabudowy historycznej;
- historycznych dominant i ich ekspozycji;
- osi widokowych oraz ekspozycji i otoczenia obiektów zabytkowych, istniejącej historycznej zabudowy i zagospodarowania terenu, w tym: zabudowy, małej architektury, zieleni komponowanej.

Warunki ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków:

- trwale zachowanie historycznej formy architektonicznej i substancji budowlanej obiektu wpisanego do rejestru zabytków;
- utrzymanie (ew. rewaloryzacja) otoczenia obiektu zabytkowego zgodnie z historycznym zagospodarowaniem;
- opracowanie rozwiązań inwestycyjnych na podstawie zaleceń konserwatorskich, zgodnie z odpowiednimi przepisami szczególnymi dotyczącymi ochrony zabytków.

Autorzy „SUiKZP 2010” zamieszczają w opracowaniu wykaz obiektów architektury i budownictwa wpisanych do rejestru zabytków (26 zabytków)⁵² oraz wskazanych (rekomendowanych) do wpisania do rejestru zabytków (60 obiektów). Zasady ochrony obowiązujące w strefach ochrony konserwatorskiej (A, B, K, E), ochrony archeologiczno-konserwatorskiej (W I, W II, W III).

⁵² Zgodnie z wykazem WUOZ, Delegatura w Koszalinie z dn. 03.12.2010 r., w rejestrze zabytków są 33 obiekty (w tym 6 nieistniejące i 1 archeologiczny). Przywołana w „SUiKZP 2010” kompozycja przestrzenna W. Hasióra „Płomienne ptaki” należy do kategorii zabytków ruchomych.

Przytaczają także „Warunki ochrony obiektów przeznaczonych do ochrony konserwatorskiej ustaleniami planów miejscowych”:

- utrzymanie historycznej formy architektonicznej obiektu (gabaryty wysokościowe);
- forma dachu i rodzaj pokrycia, kompozycja i wystrój elewacji, forma stolarki okiennej i drzwiowej);
- ograniczony zakres dopuszczalnych przekształceń określony każdorazowo w planie;
- opracowanie dokumentacji konserwatorskiej obiektu w przypadku jego rozbioru.

Przedstawiono także wykaz „zabytków przeznaczonych do objęcia ochroną konserwatorską w planach miejscowych”. Jest to 1081 obiektów, przy czym liczba jednostkowa jest wyższa, z uwagi na proponowaną ochronę obszarową wieloelementowych zespołów np. koszar, dworzec kolejowy.

Autorzy „SUiKZP 2010” zastrzegają, że „wykaz obiektów zabytkowych zakwalifikowanych do ochrony w planach miejscowych zostanie poddany weryfikacji w oparciu o gminną ewidencję zabytków”.

Podano także wykaz obiektów uznanych za dobro kultury współczesnej: kościół parafialny p.w. Św. Kazimierza przy ul. ks. J. Popiełuszki i kościół parafialny p.w. Ducha Świętego przy ul. S. Staszica (oba obiekty chronione na mocy uchwalonych m.p.z.p.) oraz rekomendowanych na tę listę: kościół i klasztor o.o. franciszkanów p.w. Podwyższenia Krzyża, ratusz, dom handlowy „Saturn”, amfiteatr, pomnik „Dziewczyna z mangustą”.

Za wartości niematerialne, podlegające ochronie, uznano m.in.: nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne (obektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej). Ich ochrona odbywa się poprzez realizację ustaleń planu miejscowego. Zalecono utrzymanie bądź przywrócenie historycznych nazw własnych wsi: Chełmoniewo, Dzierżęcino, Jamno, Lubiatowo, Łabusz, Raduszka, Rokosowo, Sarzyno, Wilkowo; nazw geograficznych: Góra Chełmska; nazw ulic: Grodzka, Młyńska, Płowce, Targ Drzewny.

Krajobraz kulturowy miasta tworzą zarówno relikty średniowiecznego układu urbanistycznego – z czytelną siatką ulic oraz centralnym placem (rynkem). Nielicznie zachowane zabytki architektury to np.: kościół katedralny, dawna kaplica zamkowa, obecnie cerkiew prawosławna, kościół p.w. św. Józefa, niewielkie fragmenty średniowiecznych murów obronnych.

Niewątpliwym problemem jest „zabudowa kwartałów realizowana według dwóch kolejnych koncepcji urbanistycznych odbudowy starego miasta – obrzeżna z podziałem na sekcje z lat 50. XX wieku, bloki zabudowy z lat 50. i 60. XX wieku usytuowane obrzeżnie wzdłuż ulic lub wolnostojące, często bez nawiązania do historycznych linii zabudowy; jeden z kwartałów zabudowany współczesną, pięcio-kondygnacyjną zabudową.

Wśród najcenniejszych zespołów wymienia się w „SUiKZP 2010” m.in.:

- Górę Chełmską – historyczne miejsce kultu maryjnego;
- modernistyczny budynek straży pożarnej (z pocz. XX w.) przy ul. Kazimierza Wielkiego;

- dawne przedmieście Fryderyka Wilhelma III w obrębie ulic: Zwycięstwa i W. Andersa wraz z reprezentacyjnymi obiektami użyteczności publicznej (neogotycki budynek poczty, późnomodernistyczny urząd wojewódzki, szkoła) wraz z zespołami zieleni komponowanej;
- zespół zabudowy przy ul. H. Modrzejewskiej – M. Skłodowskiej-Curie: z gotycką kaplicą św. Gertrudy z 1383 r., modernistycznym budynkiem teatru (dawny zbór ewangelicki) oraz gmachem Archiwum Państwowego (pierwotnie lazaret garnizonowy), z cennymi okazami starodrzewu etc.

W sferze „wartości niematerialnych” za kategorie mogącą podlegać ochronie uznano historyczne nazwy własne miejscowości, ulic.

Za główne „zagrożenia i czynniki degradujące zasoby dziedzictwa kulturowego autorzy „SUiKZP 2010” uznali:

- 1) zaniechanie działań remontowo-rewaloryzacyjnych na obiektach zabytkowych, powodujące postępującą degradację zabudowy;
- 2) niekontrolowane działania inwestycyjne, nieprawidłowa ingerencja w substancję zabytkową podczas remontu, adaptacji, przebudowy i rozbudowy (np. wymiana stolarki okiennej, remonty częściowe – fragmentów budynków i elewacji, zewnętrzne ocieplenia elewacji z wystrojem architektonicznym, adaptacje poddaszy, adaptacje lokali mieszkalnych na użytkowe, zwłaszcza w parterach budynków, związane z realizacją nowych otworów w elewacjach frontowych – drzwi, witryny);
- 3) niewystarczające mechanizmy ochrony (np. brak szczegółowych zapisów w planach miejscowych dotyczących zasad działania na substancji zabytkowej, brak nadzoru);
- 4) brak odpowiedniego programu użytkowego dla obiektów zabytkowych, zmiany funkcjonalne związane z niszczeniem substancji zabytkowej, brak środków;
- 5) nowe obiekty o gabarytach i formie nie uwzględniających historycznego otoczenia;
- 6) tymczasowe realizacje obniżające wartość krajobrazu kulturowego, ingerencje w krajobraz w postaci reklam wielkogabarytowych;
- 7) brak cezury pomiędzy historycznymi układami osadniczymi, zwłaszcza ruralistycznymi, a nową zabudową, bezplanowa zabudowa realizowana w sposób żywiołowy, chaotyczny, jako rozproszona bez komponowania w układy;
- 8) niekontrolowane podziały parcelacyjne terenu;
- 9) zagrożenia ze strony układu komunikacyjnego – przebieg ruchu tranzytowego przez obszar centrum, przebudowa i modernizacja historycznych ciągów ulicznych i drogowych z dostosowaniem do obowiązujących parametrów;
- 10) dewastacja terenów historycznych cmentarzy.

Wg „SUiKZP 2010”, w granicach administracyjnych miasta obowiązywało 28 planów miejscowych zagospodarowania przestrzennego. W trakcie opracowania

znajdowało się 11 planów miejscowych, a dla 18 terenów podjęto uchwałę o przystąpieniu do sporządzenia planu⁵³.

Wykazy planów miejscowych uchwalonych, będących w trakcie opracowania oraz uchwał podjętych o przystąpieniu do sporządzenia planu zostały zawarte w tomie I – „Uwarunkowania rozwoju”.

Rewitalizacja obszarów zaniedbanych i rewaloryzacja zespołów historycznej zabudowy będą miały największy wpływ na poprawę wizerunku miasta. Dotyczy to również problemu standardu kształtowania przestrzeni publicznej miasta i zachowania jego tożsamości kulturowej.

W „SUiKZP 2010” zwraca się uwagę na znaczenie dla promocji dziedzictwa kulturowego miasta szlaków turystycznych.

Niniejszy Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Koszalin zawiera nie tylko syntetyczny opis powstałych dotychczas opracowań, ale przede wszystkim analizę ich spójności i konsekwencje dla realizacji celów strategicznych i operacyjnych.

- STRATEGIA ROZWOJU KOSZALINA, zwana dalej „SRK 2020”
(Uchwała Nr XXXII/486/2013 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 23 maja 2013 roku)

„SRK 2020” stanowi zaktualizowaną wersję Strategii Rozwoju Koszalina 2015, (uchwała Nr XXII/400/2001 Rady Miejskiej w Koszalinie z dn. 29.03.2001 r.), wynikającą ze zmiany uwarunkowań zewnętrznych (m.in. wejście Polski do Unii Europejskiej), zmiany sytuacji społeczno – gospodarczej i przestrzennej Koszalina oraz nowej perspektywy (od 2014 r.) programowania Unii Europejskiej. Zapisy w nowej Strategii zmierzają do urzeczywistnienia wizji Koszalina w 2020 roku, zgodnie z którą Koszalin będzie znaczącym ośrodkiem rozwoju w obszarze basenu Morza Bałtyckiego⁵⁴.

W diagnozie społeczno-gospodarczej wskazano m.in. na uwarunkowania wynikające z ładu przestrzennego i obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz warunki do rozwoju wszystkich dziedzin kultury i powszechny dostęp do jej dóbr.

W założeniach strategicznych sprecyzowano misję samorządu terytorialnego: „*Samorząd mieszkańców Koszalina wykorzystując dziedzictwo kulturowe, walory środowiska i położenie Miasta oraz jego potencjał społeczny, gospodarczy, turystyczny, kulturalny i akademicki dąży do wzrostu poziomu życia we wszystkich sferach*”⁵⁵. Na uwagę zasługuje usytuowanie na pierwszym miejscu zastanego dziedzictwa kulturowego, w tym historycznego zasobu architektoniczno-przestrzennego, w procesie rozwoju miasta.

⁵³ Na podstawie informacji Urzędu Miejskiego w Koszalinie, Wydział Architektury z dn. 23.03.2012 roku powierzchnia miasta wynosiła 9834 ha, z czego 3339 ha było objęte uchwałami mpzp, a 1977 ha uchwałami o przystąpieniu do planu lub zmiany mpzp.

⁵⁴ *Strategia Rozwoju Koszalina*, Koszalin 2013, s. 3

⁵⁵ Tamże, s. 30

Zapisy odnośnie uwarunkowań kulturowych, stanowiących określony potencjał miasta, znalazły się w dwóch celach strategicznych: cel 2 - nowoczesna gospodarka i cel 3 – przyjazna przestrzeń publiczna, realizowane poprzez określone cele operacyjne.

Cel operacyjny 2.5 Rozwój turystyki z wykorzystaniem istniejących i planowanych zasobów.

Wskazano, że uwarunkowania przestrzenne i kulturowe Koszalina mają korzystny wpływ na rozwój turystyki, a tym samym stanowią kluczowy element dla rozwoju społeczno-gospodarczego miasta i tworzenia nowych miejsc pracy. Realizacja tego celu wymagać będzie spójnej promocji walorów miasta na poziomie krajowym i międzynarodowym.

Cel operacyjny 3.1 Kreowanie przestrzeni publicznej.

Jako niezbędne działanie wymieniono poprawę jakości przestrzeni miejskiej, poprzez wykreowanie centrum miasta (w tym w ramach średniowiecznego układu urbanistycznego), jako reprezentacyjnego wnętrza ogólnomiejskiego o funkcjach społeczno-kulturalnych. Realizacja tego celu będzie również dotyczyła działań w zakresie zagospodarowania historycznych obszarów architektoniczno-krajobrazowych (np. Góra Chełmska, parki, place), czy rewitalizacji zabudowy (w tym o cechach zabytkowych). Powyższe działania przyczynią się do podniesienia estetyki miasta i poprawy wizerunku miasta.

Cel operacyjny 3.2 Wspieranie gospodarki mieszkaniowej.

Wśród zadań wymienić należy dążenie do poprawy standardu w istniejących zasobach mieszkaniowych, co jest o tyle istotne, że duża część tych lokali znajduje się w historycznych (zabytkowych) obiektach. Z kolei nowe inwestycje mieszkaniowe wymagają tworzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Cel operacyjny 3.2 Wzmocnienie pozycji Koszalina jako atrakcyjnego ośrodka kultury.

Realizacja tego celu zakłada przede wszystkim zwiększenie aktywności kulturalnej mieszkańców miasta oraz zainteresowania koszalińską kulturą (a tym samym dziedzictwem kulturowym) osób odwiedzających miasto. Osiągnięcie tego celu wymaga współpracy między instytucjami i organizacjami działającymi w sferze kultury.

Proces wdrażania „SRK 2020” będzie polegał na realizacji zawartych w niej celów strategicznych i operacyjnych za pośrednictwem kontynuowanych, jak nowych sektorowych programów rozwoju. Dla celu strategicznego 3 - Przyjazna przestrzeń miejska, sektorowym programem rozwoju jest Program Opieki nad zabytkami Miasta Koszalina na lata 2014-2018.

„SRK 2020” jest dokumentem ogólny, który określa cele, nie wskazując kolejności tempa i miejsca rozwoju realizacji, jak również sposobu finansowania. Szczegółowe zakresy finansowe wynikać będą z sektorowych programów rozwoju, w tym z Programu Opieki nad zabytkami

- **DIAGNOZA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA MIASTA (2012), zwana dalej „DS-G 2012”**

Dokument ten opracowany został w 2012 roku. Powstał na podstawie oceny poszczególnych aspektów funkcjonowania miasta (wraz z analizą SWOT); autorem jest Zespół zadaniowy d/s. aktualizacji Strategii Rozwoju Miasta⁵⁶.

W „DS-G 2012”, w części poświęconej Kulturze i sztuce (2.7) przedstawiono instytucje kultury Koszalina, ich profil, sposób finansowania. Miasto jest organem prowadzącym dla:

1. Bałtyckiego Teatru Dramatycznego im. Juliusza Słowackiego
2. Centrum Kultury 105
3. Filharmonii Koszalińskiej im. Stanisława Moniuszki
4. Koszalińskiej Biblioteki Publicznej im. Joachima Lelewela
5. Muzeum w Koszalinie

Centrum Kultury 105 – to centrum upowszechniania kultury i amatorskiej twórczości artystycznej, realizujące projekty i działania warsztatowe. Działalność prowadzi w kilku obiektach w tym w Domku Kata (obiekcie wpisanym do rejestru zabytków).

Muzeum w Koszalinie – gromadzi, konserwuje i udostępnia dobra kultury z dziedzin: archeologii, etnografii, historii miasta i Pomorza, sztuki dawnej i współczesnej. Ekspozycja etnograficzna (rodzaj skansenu) to miejsce szczególne na mapie województwa zachodniopomorskiego, nie dysponującego muzeum skansenowskim. Muzeum propaguje m.in. Wyspę Kulturową Jamno oraz lokalnych twórców ludowych. Od 2009 r. instytucja wpisana do Państwowego Rejestru Muzeów.

W Koszalinie odbywają się także cykliczne imprezy kulturalne, w tym o zasięgu międzynarodowym (np. Światowy Festiwal Chórów Polonijnych, Festiwal Muzyki Polskiej „Swego nie znacie”, Międzynarodowy Plener Malarski „Czas i miejsce dla sztuki” w Osiekach).

Wśród „zidentyfikowanych problemów” autorzy „DS-G 2012” wymienili m.in.:

- spadek liczby uczestników życia kulturalnego,
- przemiany kulturowe i cywilizacyjne,
- trudności w pozyskiwaniu finansów,

Jako „wyzwania” określono:

- umacnianie kulturalnej rangi miasta poprzez wdrażanie strategii i programów, uwzględniających potrzeby w zakresie kultury (...);
- rozwijanie mecenatu artystycznego (...);
- wspieranie regionalnej tożsamości kulturowej;
- pielęgnowanie pamięci o znanych mieszkańcach miasta;
- wspieranie edukacji kulturalnej mieszkańców – szczególnie dzieci i młodzieży,
- pozyskiwanie środków finansowych na realizację zadań z zakresu kultury;
- dążenie do zagospodarowania terenów Góry Chełmskiej pod kątem rekreacji i sportu.

⁵⁶ Zespół – powołany przez Prezydenta Koszalina - tworzyli przedstawiciele: Miasta, miejskich jednostek organizacyjnych, radni i przedstawiciele Rady Gospodarczej.

Na terenie miasta w 2011 roku było zarejestrowanych 435 fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych. Rokrocznie władze miasta określają „Program współpracy Miasta Koszalina z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami, prowadzącymi działalność pożytku publicznego” (uchwalany przez Radę Miejską). Miasto udziela dotacji na realizację poszczególnych zadań publicznych (do 90 %).

W sferze „atrakcyjność inwestycyjna” wymienia się Górę Chełmską jako miejsce przewidziane dla usług, rekreacji, sportu i gastronomii z koniecznością uwzględnienia funkcji kulturowych (w tym pielgrzymkowych).

„W celu uatrakcyjnienia oferty turystycznej zrealizowano m.in.:

- 1) oznakowanie w ramach Zintegrowanego Systemu Oznakowania Atrakcji i Obszarów Atrakcyjnych Turystycznie Miasto Koszalin – 6 miejsc: katedra, muzeum skansen, Góra Chełmska;
- 2) wyznaczenie Staromiejskiej Trasy Turystycznej (...) zwiedzanie zabytków od gotyku po współczesność;
- 3) opracowano i wydano informator dot. Staromiejskiej Trasy Turystycznej (opis i mapa 27 zabytków i obiektów turystycznych Koszalina)⁵⁷.

Za najważniejsze atrakcje turystyczne Koszalina uznano:

katedrę, mury obronne, kościół zamkowy, Pałac Młynarza (muzeum), skansen kultury jamnej, Domek Kata, pocztę główną, gmach rejencji, kaplicę św. Gertrudy, budynek teatru (dawny zbór ewangelicki, budynek Archiwum Państwowego, park im. Książąt Pomorskich, amfiteatr (dobro kultury współczesnej), budynek I Liceum, las komunalny z Górą Chełmską, parki i zieleńce, koszaliński browar.

Wśród „zidentyfikowanych problemów”:

- niewykorzystane pod względem rekreacyjnym tereny Góry Chełmskiej;
- brak produktu turystycznego.

„Wyzwania” to m.in.:

- wykorzystanie ruchu turystyczno-pielgrzymkowego;
- wspieranie działań: Muzeum w Koszalinie, Archiwum Państwowego, Koszalińskiej Biblioteki Publicznej im. J. Lelewela, stowarzyszeń i organizacji w wypracowaniu nowoczesnych, atrakcyjnych turystycznie i edukacyjnie rozwiązań w promowaniu historii miasta;
- zwiększenie środków finansowych na wydawnictwa turystyczno-promocyjne.

Komunalny zasób mieszkaniowy Koszalina to zasób stary: 86% budynków wzniesiono przed 1945 rokiem, a 30% wymaga gruntownego remontu. Zasobem zarządza Zarząd Budynków Mieszkalnych (zakład budżetowy miasta).

„Działania promocyjne prowadzone są z wykorzystaniem różnorodnych narzędzi komunikacyjnych promujących sferę społeczną, gospodarczą, kulturalną, turystyczną. Działania promocyjne mają określać, i wzmacniać pożądany wizerunek

⁵⁷ Są to zarówno obiekty w rejestrze zabytków jak i w ewidencji konserwatorskiej (przyp. VERBUM)

miasta (Centrum Pomorza Środkowego, drugie miasto w regionie/zapasowa stolica regionu, ośrodek regionu atrakcyjnego turystycznie)”⁵⁸.

Aktualnie Koszalin współpracuje z 12 miastami: Niemcy - Berlin, Neumünster, Schwedt, Neubrandenburg; Szwecja – Krinstianstad; Finlandia – Seiajoki; Dania – Gladsaxe; Litwa – Lida; Francja – Bourges; Włochy – Albano Laziale; Chiny – Fuzhou; Ukraina – Iwano-Frankowsk.

Koszalin przynależy do:

1. Związku Miast Hanzeatyckich
2. Związku Miast Bałtyckich
3. Stowarzyszenia Gmin Polskich Euroregion „POMERANIA”
4. Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Pomorza Środkowego w Koszalinie
5. Stowarzyszenia Gmin, Powiatów i Województw „Droga S11”
6. Związku Miast Polskich
7. Zachodniopomorskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej

Marka Miasta

Nadrzędny cel działań promocyjnych to budowanie rozpoznawalnej marki Koszalina zgodnie z hasłem „Koszalin pełnia życia”. Wśród 5 kapitałów promocyjnych znajduje się także: „tradycja kultury jamneńskiej”.

Główne problemy to:

- brak odpowiednich finansów na promocję miasta,
- brak zrozumienia konieczności wprowadzenia Marki Miasta i Systemu Identyfikacji Wizualnej,
- brak wyraźnie zidentyfikowanego odbiorcy (...).

Gminny program opieki nad zabytkami wskazuje na pozytywne, w przypadku Miasta Koszalina, powiązania (zależności) scharakteryzowanych wcześniej opracowań. Takie działanie samorządu stanowi przykład konsekwentnego działania na rzecz spuścizny historycznej (od archeologicznej, przez architektoniczną i krajobrazową aż po niematerialną).

- LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI OBSZARÓW MIEJSKICH DLA MIASTA KOSZALINA NA LATA 2010-2015, zwany dalej „LPROM 2015” (Uchwała Nr XVIII/682/2010 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 23 września 2010 roku)⁵⁹

„LPROM 2015” – to dokument otwarty, którego zawartość podlega systematycznej weryfikacji. Edycja z 2010 roku⁶⁰ dostosowana jest do aktualnych wytycznych, dotyczących przygotowania Lokalnych Programów Rewitalizacji. Aktualizowany „LPROM 2015” jest spójny z celami Strategii Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020 oraz dokumentami krajowymi określającymi

⁵⁸ *Diagnoza społeczno-gospodarcza miasta*, s. 136

⁵⁹ LPROM dla Miasta Koszalina, stanowiący identyfikację potrzeb w zakresie rewitalizacji zdegradowanych obszarów miasta, w kontekście wykorzystania funduszy UE, został uchwalony uchwałą NR XXXVIII/596/2006 z dnia 26 października 2006 r.

⁶⁰ Opracowanie: „Lider Projekt”, Poznań 2010.

priorytety w zakresie rozwoju regionalnego, m.in. Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015 oraz Narodowymi Strategicznymi Ramami Odniesienia 2007-2013.

Program rewitalizacji to opracowany, przyjęty i koordynowany przez samorząd lokalny wieloletni plan działań w sferze przestrzeni, urządzeń technicznych, społeczeństwa i gospodarki, zmierzający do wyprowadzenia danego obszaru z sytuacji kryzysowej oraz stworzenia warunków do jego dalszego rozwoju.

Rewitalizacja – kompleksowy, skoordynowany, wieloletni, prowadzony na obszarze zdegradowanym proces przemian przestrzennych, technicznych, społecznych i ekonomicznych, inicjowany przez jednostkę samorządu terytorialnego w celu wyprowadzenia tego obszaru ze stanu kryzysowego, w szczególności przez nadanie mu nowej jakości funkcjonalnej i stworzenie warunków do jego rozwoju, w oparciu o charakterystyczne uwarunkowania endogeniczne.

W skład rewitalizacji wchodzi zarówno działania mające na celu rewaloryzację (przywracanie wartości, remont, modernizacja obiektów o szczególnej wartości zabytkowej), renowację, konserwację (utrzymanie zabytku w dobrym stanie) jak i adaptację do nowych funkcji (z zachowaniem walorów historycznych i architektonicznych obiektu).

„LPROM 2015” zawiera informacje o znaczeniu niejako fundamentalnym jak chociażby szczegółowo opisane strefy ochrony konserwatorskiej (A, B, K, E). Te podstawowe uwarunkowania zawierają także inne opracowania planistyczne i strategiczne (przywoływane już wcześniej). W konsekwencji działania rewitalizacyjne będą miały wpływ na procesy przestrzenne, gospodarcze i społeczne zachodzące w całym mieście.

Projekty objęte programem mogą przewidywać m.in.: prace konserwatorskie i restauratorskie w rozumieniu ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Najwięcej zabytków przeznaczonych do objęcia ochroną konserwatorską w planach miejscowych zlokalizowanych jest w obszarze Centrum oraz na osiedlach Wspólny Dom i Nowobramskie. W tym największe zagęszczenie zabytków występuje na ulicach: Niepodległości, Zacisze, Modrzejewskiej, Chopina, Szymanowskiego i Zwycięstwa. Duża liczba omawianych obiektów znajduje się także na osiedlu Lechitów, a w szczególności przy ulicach: Lechickiej i Łużyckiej.

W „LPROM 2015” opisuje się m.in. instytucje kultury, ważne (w tym międzynarodowe) wydarzenia, współpracę z organizacjami pożytku publicznego.

Stowarzyszenia z zakresu działalności kulturalnej:

1. Związek Polskich Artystów Plastyków - Zarząd Okręgu Koszalin-Słupsk
2. Koszalińskie Stowarzyszenie Społecznych Ognisk Muzycznych
3. Stowarzyszenie Teatr Propozycji "DIALOG"
4. Związek Sybiraków - Koło Miejskie
5. Stowarzyszenie Franciszkańskiego Chóru "LUTNIA"
6. Rada Koszalińskiego Chóru Chłopięcego "CANTATE DEO"
7. Towarzystwo Kultury Teatralnej
8. Krajowe Bractwo Literackie
9. Polski Związek Esperantystów Oddział w Koszalinie
10. Społeczny Ruch Świecki "AKCJA KATOLICKA"

11. Stowarzyszenie "WSPÓLNOTA POLSKA" Oddział w Koszalinie

12. Stowarzyszenie Przyjaciół Koszalina

Szlaki piesze w okolicy Koszalina:

1. Szlak im. Józefa Chrzęszczyńskiego (czerwony) - dł. 25 km: Góra Chełmska - Maszkowo - Lubiatowo - Rosnowo - Kurozwęcz. Szlak poświęcony pierwszemu w mieście przewodnikowi turystycznemu. Prowadzi przez kompleks Góry Chełmskiej, na całej długości przez tereny leśne. Szlak jest dobrze przejezdny rowerem.
2. Szlak „Porwanego Księcia” (niebieski) - dł. 12 km: Koszalin - Sianów - Góra Chełmska. Nazwa szlaku pochodzi od historycznego zdarzenia z roku 1480 związanego z porwaniem księcia Bogusława X przez koszalinian. Przebiega przez tereny leśne Góry Chełmskiej. Szlak trudno przejezdny rowerem; niniejszy szlak wpisuje się w ochronę dziedzictwa niematerialnego (przyp. VERBUM).
3. Szlak Nadmorski (czerwony) dł. 39 km: Pleśna - Gąski Latarnia - Sarbinowo - Chłopy - Mielno - Unieście - Łazy - Dąbki. Jest to część szlaku międzynarodowego. Przebiega wzdłuż pasa nadmorskich wydm i jezior przybrzeżnych oraz plażami Bałtyku.
4. Szlak „Kamieni Granicznych” (zielony) dł. 12 km: Lubiatowo - jez. Policko - Bonin. Nazwa szlaku wywodzi się z faktu, że na trasie znajdują się kamienie graniczne z wrytymi znakami właścicieli ziem należących do klasztoru i ziem należących do miasta. Szlak nie jest przejezdny dla rowerów.
5. Szlak Doliny Radwi (zielony) dł. 35 km: Mostowo - Cybulino - Wietrzno-Polanów (Święta Góra Polanowska). Szlak prowadzi wzdłuż Radwi (tereny chronionego krajobrazu).
6. Szlak „Pętla Tatrzańska” (żółty) - dł. 15 km: Góra Chełmska - do szosy Koszalin - Polanów - Góra Chełmska. Nazwa wywodzi się od tego, iż szlak przebiega przez tereny Góry Chełmskiej przypominające dolny regiel tatrzański.

Trasy Pielgrzymkowe:

1. Trasa Święta Góra - Chełmska Góra (Polanów - Koszalin).
2. Trasa Chełmska Góra - Święta Góra (Koszalin - Polanów) Wieczernik (Sanktuarium Matki Bożej na Górze Chełmskiej) Stacje Ogrójec, Pojmanie, Sądzenie, Biczowanie (droga przez las).

Szlaki rowerowe w okolicy Koszalina

1. Szlak Łącznikowy (zielony) - dł. 13 km Szlak wiedzie w kierunku Jez. Parnowskiego. Po drodze miejsca z widokiem na miasto Koszalin.
2. Szlak Gotów (zielony) – dł. 20 km Nazwa wywodzi się od Rezerwatu Archeologicznego „Kamienne Kręgi”. Jest to miejsce kultu i pochówku dawnych osadników pochodzących ze Skandynawii. Lubiatowo – Wyszewórz – Wyszewo – Mostowo – Rezerwat „Kamienne Kręgi”.
3. Szlak Nadmorski (czerwony) dł. 45 km Szlak przebiega pasem nadmorskim oraz południową stroną Jez. Jamno. Pleśna - Gąski Latarnia - Sarbinowo - Chłopy - Mielno – Strzeżenice – Dobiesławiec – Mścice – Jamno – Łabusz – Osieki – Rzepkowo – Iwęcino – Bielkowo.

4. Szlak „Trasa Słoneczna” (czerwony) dł. 52 km Trasa prowadzi przez zaciszne tereny leśne. Manowo – Niedalino – Zacisze – Manowo.
5. Szlak Pałaców (niebieski) dł. 75 km Trasa przebiega obok kilku pałaców, w pobliżu XIX-wiecznych elektrowni wodnych, atrakcją jest latarnia morska w Gąskach. Mostowo – Rosnowo – Niedalino– Strzekęcino – Golica – Bardzino – Nosowo – Parsowo– Warnino – Wierzchomino – Dobrzyca – Borkowice – Śmiechów – Gąski Latarnia.

Elementem obowiązkowym w tego typu opracowaniach jest zawsze analiza SWOT, przejrzystość podająca szanse, zagrożenia, słabe i mocne strony w różnych obszarach.

W Środowisku przyrodniczym i zagospodarowaniu przestrzennym, w „słabych stronach”, autorzy opracowania podali: niewielką liczbę obiektów wpisanych do rejestru zabytków i stanowiących dziedzictwo narodowe.

W Sferze gospodarczej: zbyt niski poziom promocji miasta - niewykorzystany potencjał turystyczny.

Wśród zadań przewidzianych w planach rewitalizacji ujęto m.in.:

- rozbudowę gmachu Archiwum Państwowego w Koszalinie;
- modernizację Bałtyckiego Teatru Dramatycznego;
- rewitalizację kompleksu obiektów wybudowanych przed 1900 rokiem Centralnego Ośrodka Szkolenia Straży Granicznej w Koszalinie
Etap I. Rewitalizacja budynku nr 3 ul. Piłsudskiego 92 w m. Koszalin;
- przebudowę Rynku Staromiejskiego.

Obszar objęty rewitalizacją zapewni komfort życia jego mieszkańcom i będzie posiadał dobrze zorganizowany system wsparcia dla wszystkich grup społecznych, gospodarczych i inicjatyw aktywnych środowisk pozarządowych zapewniając skuteczne metody współpracy między tymi sektorami”.

Kluczową rolę w realizacji „LPROM 2015” odgrywają oczywiście źródła finansowania, w tym wypadku wskazano na:

- środki krajowe, w tym budżet miasta, budżet państwa, środki prywatne oraz środki własne beneficjentów – realizatorów poszczególnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych;
- fundusze europejskie, w tym fundusze strukturalne Unii Europejskiej (EFRR i EFS) oraz inne środki wyasygnowane przez państwa europejskie na rewitalizację obszarów miejskich.

Zadania te autorzy „LPROM 2015” ujęli w Wieloletnim Planie Inwestycyjnym (WPI), zaznaczając, że w przypadku braku możliwości zamknięcia montażu finansowego dla konkretnego przedsięwzięcia zamieszczonego w tabeli WPI, przedsięwzięcie takie wino zostać z tabeli WPI wykreślone.

- **ZAMKNIĘTY PLAN ROZWOJU LOKALNEGO MIASTA KOSZALINA NA LATA 2011-2013, zwany dalej „PRL 2013”**
(Uchwała Nr IX/91/2011 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 28 kwietnia 2011 r., obecnie realizację zakończono)

Przyjęto wówczas zasadę powiązania Strategii Rozwoju Koszalina z programami operacyjnymi – jakimi zostały Plany Rozwoju Lokalnego. Pozwala to na połączenie wieloletniej perspektywy rozwoju, określonej w Strategii do 2015 roku, (obecnie nowa Strategia do 2020 r. nie ma powiązań z PRL) z konkretnie podejmowanymi działaniami, określonymi w „PRL 2013”. Posiadanie Planu Rozwoju Lokalnego miało znaczenie dla szans realizacji zrównoważonego rozwoju Miasta. Zatem „PRL 2013” był planem operacyjnym do Strategii Rozwoju Koszalina, stanowiąc jej zmodyfikowaną formę, wynikającą z konieczności zintegrowania systemu zarządzania miastem i dopasowania do wymogów wynikających z przystąpienia do Unii Europejskiej oraz zmian społeczno – gospodarczych zachodzących w Koszalinie. Poprzednie edycje PRL: 2005-2007; 2007-2009; 2009-2011; 2010-2012.

W tym czasie w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego zrealizowano „renowację i konserwację koszalińskiej katedry”, przez co należy rozumieć finansowe wsparcie władz Koszalina (w ramach dotacji na remont obiektów wpisanych do rejestru zabytków) zadania: „Renowacja i konserwacja średniowiecznych katedr Pomorza Zachodniego”, z Priorytetu 3. Ochrona Kulturowego Dziedzictwa Europejskiego, w Ramach Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego Oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego. Wnioskodawcą była Kuria Koszalińsko-Kołobrzeska⁶¹.

Miasto partycypowało m.in. przy konserwacji murów, witraży, montażu instalacji antywłamaniowej i przeciwpożarowej. W 2010 r. udzieliło kolejnych 2 transz na renowację katedry.

Projekty w trakcie realizacji, lub zrealizowane częściowo to m.in.:

„Zachowanie dziedzictwa kulturowego w m. Koszalin”:

- § muzeum - przeprowadzone prace podniosły walory estetyczne obiektu, zwiększyły atrakcyjność turystyczną Koszalina. Kolejne zadanie to wdrażanie systemu monitoringu kamerowego, muzeum poszukuje źródeł finansowania pracowni digitalizacyjnej.
- § remont murów staromiejskich - ma na celu zatrzymanie degradacji obiektu oraz doprowadzenie murów do należytego stanu technicznego. Po realizacji będą stanowiły atrakcję turystyczną (...); zakończono realizację odcinka przy Straży Pożarnej; do realizacji w l. 2012-2013 odcinek przy Parku Książąt Pomorskich.
- § remont i konserwacja Cerkwi i jej otoczenia Kościoła Prawosławnego p.w. Zaśnięcia Przenajświętszej Bogurodzicy w Koszalinie (projekt 13, program IX). Celem jest przywrócenie dawnej świetności poprzez remont i konserwację, prace archeologiczne. Zadanie przewidziane jest na VII etapów – koszt ok. 2720 tys. zł. Miasto deklaruje możliwość dofinansowania zadania

⁶¹ W projekcie beneficjentami były katedry w: Koszalinie, Szczecinie, Kamieniu Pomorskim i Kołobrzegu. Wysokość dotacji dla katedry koszalińskiej wyniosła 3.967,718 EUR.

do 30% zgodnie z uchwałą z 2006 roku, o dofinansowaniu remontu zabytków w rejestrze, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami z 2003 roku.

- § remont XIV-wiecznego kościoła św. Gertrudy w Koszalinie (projekt XIV, program, IX). Cel analogiczny jak przy remoncie cerkwi, z podobną możliwością dofinansowania prac konserwatorskich z budżetu miasta.

W programie „Koszalin piękny i zielony” (X) zakłada się, że zostaną opracowane i wdrożone projekty:

1. Pradolina Dzierżęcinki
2. Koszalińskie Planty
3. Góra Chełmska
4. Przebudowa Rynku Staromiejskiego
5. Staromiejska Trasa Turystyczna
6. Park rekreacyjny
7. Rewitalizacja Parku Książąt Pomorskich „A” w Koszalinie
8. Budowa i modernizacja placów zabaw (...)

Z uwagi na obiekty i obszary w sferze ochrony konserwatorskiej (w tym wpisane do rejestru zabytków), przy realizacji tego typu zadań wszelkie prace, ingerencje budowlane, projekty winny być uzgadniane, opiniowane przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków.

„Rewitalizacja Parku Książąt Pomorskich „A” w Koszalinie; „Przebudowa Rynku Staromiejskiego” – projekt umieszczony został w Lokalnym Planie Rewitalizacji na l. 2010-2015

• DOFINANSOWANIA REMONTÓW ZABYTKÓW Z BUDŻETU MIASTA KOSZALINA

(Uchwała NR IV/22/2005 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 28 grudnia 2006 roku)

Uchwała określa zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych w granicach administracyjnych Miasta Koszalina⁶².

Podmioty mogą się starać o dofinansowanie w wysokości do 30% nakładów koniecznych, dotacja może być udzielona na prace wymienione w art. 77 ustawy „o ochronie (...)”.

Przy rozpatrywaniu wniosku o udzielenie dotacji uwzględnia się w szczególności: możliwości finansowe budżetu miasta, rangę zabytkowo-artystyczną obiektu, wysokość środków własnych wnioskodawcy, dotychczasowe nakłady, stan zachowania zabytku.

Dotacji udziela Rada Miejska w Koszalinie na wniosek Prezydenta Miasta Koszalina; dotacja nie może być wykorzystana na inne cele niż określony w umowie.

Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Koszalina.

⁶² W oparciu o art. 81, ust.1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r., o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Przykłady dotacji na remonty obiektów wpisanych do rejestru zabytków na terenie miasta:

- 2009 r. (uchwała Nr XXXIII/394/2009 RM w Koszalinie z dnia 23 kwietnia 2009 r.)
- renowacja kościoła p.w. Zaśnięcia Przenajświętszej Bogurodzicy w Koszalinie dotacja w wys. 18.588 zł (inwestycja częściowo finansowana ze środków Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego).
- 2009 r. (uchwała Nr XL/464/2009 RM w Koszalinie z dnia 24 września 2009 r.)
- renowacja Katedry p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Koszalinie – dotacja w wysokości 450.000 tys. zł (inwestycja częściowo finansowana ze środków Norweskiego Mechanizmu Norweskiego i Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego 2009-2010);
 - zapewnić w budżecie Miasta Koszalina na rok 2010 kwotę 517.909,88 zł na kontynuację prac przy katedrze.
- 2011 r. (uchwała Nr XIV/149/2011 RM w Koszalinie z dnia 22 września 2011 r.)
- renowacja Katedry w Koszalinie (kontynuacja prac) w wysokości 200.000 zł. Dotacja przeznaczona była na finansowanie wkładu własnego beneficjenta – Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej; wysokość dotacji stanowiła 19% nakładów finansowych.
- 2012 r. (uchwała Nr XIX/264/2012 RM w Koszalinie z dnia 29 marca 2012 r.)
- renowacja Kościoła Prawosławnego przy ul. A. Mickiewicza 22 w Koszalinie, dotacja w kwocie 182.089,82 zł.
- 2012 r. (uchwała Nr XXIV/358/2012 RM w Koszalinie z dnia 27 września 2012 r.)
- prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy lokomotywni linii kolei wąskotorowej nr 1056 Koszalin Wąsk.-Bobolice w Koszalinie, w wys. 30.000 zł (Towarzystwo Miłośników Koszalińskiej Wąskotorówki w Koszalinie).
- 2012 r. (uchwała Nr XXIV/359/2012 RM w Koszalinie z dnia 27 września 2012 r.)
- prace konserwatorskie (...) przy wieży widokowej na Górze Chełmskiej w Koszalinie, w wys. 74.627,14 zł (Szentszacki Instytut Sióstr Maryi na Górze Chełmskiej w Koszalinie).

• STANOWISKO d.s. OCHRONY ZABYTKÓW

Z uwagi na skalę i specyfikę działań dotyczących pieczy nad dziedzictwem kulturowym Koszalina w pełni uzasadniona wydaje się konieczność utworzenia w strukturach Urzędu Miasta Koszalin stanowiska ds. ochrony i opieki nad zabytkami⁶³. Dziedzictwo kulturowe to nie tylko obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków, ale także obiekty ewidencyjne; sfera materialna i niematerialna. Zadania przypisane do danego stanowiska mają szansę być sprawniej realizowane, niż kiedy są rozproszone.

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewiduje się powoływanie przez samorządy odpowiednio powiatowym, miejskich, czy gminnych konserwatorów zabytków. W województwie zachodniopomorskim miejscy konserwatorzy działają w Szczecinie i Szczecinku.

⁶³ Lub np. ds. zabytków,

Pierwszym etapem może być niewątpliwie stanowisko ds. ochrony i opieki nad zabytkami.

- GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW (GEZ)

Gminna Ewidencja Zabytków prowadzona przez samorząd nie jest prawną formą ochrony zabytków. Jednak ze względu na wymóg uwzględnienia zabytków ujętych w GEZ w studiach i planach zagospodarowania przestrzennego, a także na fakt, że znajdują się w niej obiekty tworzące zasadniczy krajobraz kulturowy gminy, należy podkreślić jej znaczenie.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 roku, o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw⁶⁴ wzmacnia znaczenie gminnej ewidencji zabytków w art. 22 ust. 4 otrzymuje brzmienie: „*Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy*”.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

Nowelizacja (z 18 marca 2010 r.) ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, art. 3:

W ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118, z późn. zm.) w art. 39 ust. 3 otrzymuje brzmienie:

„W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków”.

Do czasu założenia GEZ decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do zabytków znajdujących się w wykazie przekazanym przez WKZ, a zawierającym zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, inne zabytki znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, zabytki wyznaczone przez wójta, burmistrza, prezydenta w uzgodnieniu z WKZ.

Do czasu założenia GEZ decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzje o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzje o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego wydaje się po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Należy zwrócić uwagę na obowiązującą od 15 listopada 2008 roku ustawę (z 03. października 2008 r.) o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, na mocy, której ochrona „obszarów o krajobrazie

⁶⁴ Niniejszą ustawą zmienia się następujące ustawy: ustawę z dnia 17 czerwca 1960 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji z późniejszymi zmianami, ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

mającym znaczenie historyczne, kulturowe lub archeologiczne, zabytków i krajobrazu kulturowego, objęte istniejącą dokumentacją, w szczególności rejestrem lub ewidencją zabytków otrzymuje dodatkowe umocowanie prawne”.

W GEZ powinny być ujęte zabytki nieruchome istotne dla zachowania charakteru lokalnych krajobrazów. Jak wspomniano, zabytki te otrzymują formę ochrony prawnej także poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Zasób zabytków, które powinny być ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Koszalina został wskazany w: Rejestrze Zabytków, Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków oraz przez Prezydenta Miasta Koszalina, na podstawie uchwalonego Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z 2010 roku jako „*obiekty typowane do ochrony poprzez wpis do rejestru zabytków oraz obiekty wskazane do ochrony poprzez miejscowe plany lub w decyzji o warunkach zabudowy*”.

Gminna Ewidencja Zabytków Miasta Koszalina została opracowana wraz z Programem Opieki nad Zabytkami i stanowi podstawę do aktualizacji Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Koszalina.

W GEZ ujęte są:

- zabytki architektury, w tym: obiekty sakralne, mieszkalne, gospodarcze, użyteczności publicznej, techniki i przemysłu;
- układy przestrzenne (obszary);
- cmentarze – komunalne, wyznaniowe;
- zieleń komponowaną – parki, aleje, formy krajobrazowe.

Gminna Ewidencja Zabytków Miasta Koszalina jest sporządzona w formie kart⁶⁵, zawierających m.in. dane adresowe o obiekcie, datowanie, formę ochrony oraz aktualne fotografie i mapę z lokalizacją.

Na mocy Zarządzenia Prezydenta Miasta Koszalina (Nr 427/1870/13, z dn. 21.08.2013 r.) założono Gminną Ewidencję Miasta Koszalina, w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych. Powyższa ewidencja jest zbiorem otwartym i obecnie obejmuje 1089 obiektów, w następujących kategoriach:

- 28 - wpisane do rejestru zabytków (zał. 1)
- 182 - ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków (zał. 2)
- 149 - stanowiska archeologiczne (zał. 3)
- 730 - wskazane przez Prezydenta Miasta Koszalina, w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków (zał. 4)

⁶⁵ Wzór karty zgodny z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dn. 26.05.2011 r., w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków (Dz. U. Nr 113 poz. 661).

7. OCENA STANU ZACHOWANIA I FUNKCJONOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA KOSZALINA

Analiza stanu zachowania i funkcjonowania w obiegu społecznym poszczególnych elementów dziedzictwa kulturowego Miasta Koszalin (krajobrazu, zabytków nieruchomych, ruchomych i wartości niematerialnych) pozwala na wskazanie zagrożeń, zestawienie zjawisk pozytywnych i negatywnych oraz nakreślenie perspektyw.

7.1. ZAGROŻENIA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

Historycznie ukształtowany średniowieczny układ urbanistyczny Koszalina – w swoim głównym zarysie jako Stare Miasto - pozostaje czytelny⁶⁶. Istotnego uszczerbku doznała natomiast zabytkowa zabudowa staromiejska (w wyniku podpalenia przez oddziały Armii Czerwonej zniszczeniu uległo około 70% budynków). Ocalała katedra i kościół p.w. Św. Józefa oraz kwartały między obecnymi ulicami 1 Maja i Bolesława Krzywoustego, gmach sądu, dawny kościół zamkowy (ob. cerkiew prawosławna), kamienice przy ul. Mickiewicza i pojedyncze domy w innych kwartałach⁶⁷. Podobne koleje losu spotkały wiele innych miejscowości Pomorza, traktowanych jak łup wojenny; plądrowanych i systematycznie grabionych. Niejednokrotnie zerwana została nie tylko więź kulturowa w wyniku całkowitej wymiany ludności, ale także zubożono nieodwracalnie dziedzictwo materialne.

Koncepcje odbudowy Koszalina z lat 50. i 60. XX wieku, niejednokrotnie postrzegane jako kontrowersyjne, „zaowocowały” realizacjami uznanymi obecnie za wartościowe elementy dziedzictwa współczesnego (jak np. postmodernistyczny ratusz). Koszaliński układ staromiejski to przede wszystkim dziedzictwo archeologiczne – niezwykle istotny aspekt konserwatorski przy planowanej rewitalizacji tego obszaru. Dodatkowy problem stanowi konieczność pozyskania znacznych funduszy zewnętrznych⁶⁸. Autorzy wcześniej omawianych opracowań jako zagrożenie (lub słabe strony) wymieniają zgodnie niewystarczającą wysokość „środków wewnętrznych”.

Zabytkowy Koszalin to także ewidencyjne ciągi zabudowy XIX i XX-wiecznej, wille, założenia zieleni komponowanej (w tym Park Książąt Pomorskich), Góra Chełmska (miejsce kultu od czasów przedchrześcijańskich, po maryjny ruch pielgrzymkowy) z wieżą widokową, historyczne nekropolie, zabytki techniki (w tym infrastruktura kolei wąskotorowej, zespół młyna), gmachy użyteczności publicznej (np. budynek poczty wraz z wyposażeniem). To także zabytkowe układy ruralistyczne włączonych w granice administracyjne Koszalina w 2010 roku wsi Jamno i Łabusza; obiekty sakralne.

⁶⁶ Obszar starego miasta jest objęty ochroną prawną, wpisany do rejestru zabytków.

⁶⁷ Opis szczegółowy – patrz rozdział o dziejach miasta i rozwoju przestrzennym

⁶⁸ Porównywalne zadanie realizuje obecnie samorząd Stargardu Szczecińskiego

Obiekty i obszary o szczególnej wartości dla krajobrazu kulturowego zostały przywołane w Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego miasta Koszalina z 2010 roku oraz innych opracowaniach o znaczeniu strategicznym. Większość tych obiektów i zespołów została ujęta w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków oraz w Gminnej Ewidencji Zabytków, ale to na właścicielach spoczywa obowiązek ich utrzymania w należyтым stanie. Stąd tak istotna jest harmonijna współpraca między władzami samorządowymi a właścicielami i wspólnotami mieszkaniowymi. Zrozumiała chęć poprawy warunków i standardów mieszkaniowych (docieplenia, wymiana stolarki na PCV) niesie ze sobą realną groźbę dewaloryzacji – istotnych w przestrzeni miejskiej – jednorodnych zespołów zabudowy. Niejednokrotnie takie „nowoczesne” zmiany skutkują (w tym zewnętrzne docieplenia budynków) zacieraniem lub całkowitym zniszczeniem elementów historycznego wystroju elewacji, nadbudowywaniem kondygnacji, agresywną (nie współgrającą z pierwotną) kolorystyką itp. Wspólnoty mieszkańców borykają się nierzadko z brakiem środków, niezbędnych do właściwego utrzymania budynków, a obiekty będące jedynie w Gminnej Ewidencji Zabytków nie mogą uzyskać dofinansowań takich jak zabytki rejestrowe.

Jak zauważyli autorzy Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego miasta Koszalina z 2010 roku do głównych zagrożeń i czynników degradujących zasoby dziedzictwa kulturowego należą także:

- § niewystarczające mechanizmy ochrony (np. brak szczegółowych zapisów w planach miejscowych dotyczących zasad działania na substancji zabytkowej, brak nadzoru);
- § brak odpowiedniego programu użytkowego dla obiektów zabytkowych, zmiany funkcjonalne związane z niszczeniem substancji zabytkowej;
- § nowe obiekty o gabarytach i formie nie uwzględniających historycznego otoczenia;
- § tymczasowe realizacje obniżające wartość krajobrazu kulturowego, ingerencje w krajobraz w postaci reklam wielkogabarytowych;
- § brak cezur pomiędzy historycznymi układami osadniczymi, zwłaszcza ruralistycznymi, a nową zabudową, bezplanowa zabudowa realizowana w sposób żywiołowy, chaotyczny, jako rozproszona bez komponowania w układy;
- § niekontrolowane podziały parcelacyjne terenu;
- § zagrożenia ze strony układu komunikacyjnego – przebieg ruchu tranzytowego przez obszar centrum, przebudowa i modernizacja historycznych ciągów ulicznych i drogowych z dostosowaniem do obowiązujących parametrów, likwidacja ciągów zieleni przydrożnej.

Dla układu urbanistycznego Koszalina istotnym jest utrzymanie (tam gdzie jest to możliwe) fragmentów historycznej zabudowy, rodzajów nawierzchni.

Reasumując: Koszalin jest miastem o ogromnym potencjale wynikającym zarówno z jego historii, jak współczesnych możliwości. Autorzy wszystkich opracowań strategicznych i planistycznych podkreślają konieczność wykorzystania dziedzictwa kulturowego miasta dla rozwoju turystyki. Przeszłość staje się motorem napędowym wielu inwestycji generujących nowe miejsca pracy, motywującym do działania (chociażby plany związane z rewitalizacją Rynku Staromiejskiego, czy kompleksu

Góry Chełmskiej). Rewitalizacji wymagają także Jamno i Łabusz, zespół dworca kolejowego i autobusowego.

Pogodzenie wymogów prawnych, koncepcji projektantów, wreszcie oczekiwań mieszkańców to zadanie władarzy miasta na drodze rewitalizacji Starego Miasta i Śródmieścia, zachowania obiektów i zespołów zabudowy, nekropolii, miejsc pamięci. Pozyskiwanie funduszy zewnętrznych, współpraca z partnerami regionalnymi i zagranicznymi, to droga samorządu Koszalina do skutecznego sprawowania opieki nad spuścizną kulturową (wraz z jego ochroną).

7.2. MOCNE STRONY

- § Wyjątkowo cenne i różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego, także o walorach ponadregionalnych; w tym zespół Góry Chełmskiej, obiekty sakralne (katedra, kaplica zamkowa, kościół św. Gertrudy, włączone w obręb miasta historyczne układy ruralistyczne (o genealogii słowiańskiej) Jamno i Łabusz tworzące w przeszłości unikatową wyspę kulturową; liczne zabytki techniki (kolej wąskotorowa, zespół młyna, poczta etc.); zespoły XIX i XX wiecznej zabudowy mieszkalnej, zieleń komponowana.
- § Dobre rozpoznanie i zewidencjonowanie zabytków archeologicznych (AZP), nieruchomości i ruchomych (wiele zabytków posiada opracowania/dokumentacje konserwatorskie, które mogą być wykorzystane do sporządzania programów prac przy zabytkach oraz do badań historii osadnictwa, architektury i in.). Materialne efekty prac badawczych eksponowane są w Muzeum.
- § Stała ekspozycja jamneńskiego dziedzictwa kulturowego w skansenie przy Muzeum w Koszalinie; jedyna taka placówka w województwie zachodniopomorskim; organizowanie dorocznych Jarmarków Jamneńskich (promocja artystów ludowych, rzemiosła i dziedzictwa niematerialnego w myśl Konwencji UNESCO o ochronie dziedzictwa niematerialnego).
- § Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Koszalina (uchwalone w 2010 r.) – zawierające bardzo szczegółową i wnikliwą analizę krajobrazu kulturowego wraz z zaleceniami do ochrony i kształtowania krajobrazu, obowiązujące przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
- § Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego: na dn. 18.03.2013 r. ok. 36 % powierzchni miasta Koszalina jest pokryta uchwalonymi mpzp.
- § Uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych uchwalonych przez Radę Miejską Koszalina (w tym: Strategia Rozwoju Koszalina do roku 2020; Lokalny Program Rewitalizacji Obszarów Miejskich dla Miasta Koszalina na lata 2010-2015).
- § Opracowanie Gminnej Ewidencji Zabytków – 2013 rok.
- § Funkcjonowanie instytucji kultury, jednostek oświatowych, dla których organem prowadzącym jest Gmina – Miasto Koszalin: Centrum Kultury 105, Muzeum w Koszalinie, Koszalińska Biblioteka Publiczna im. J. Lelewela, Bałtycki Teatr Dramatyczny im J. Słowackiego, Filharmonia Koszalińska im.

St. Moniuszki.

- § Realizacja oferty kulturalnej skierowanej do różnych grup wiekowych (np. lekcje muzealne, konkursy, współpraca zagraniczna – miasta partnerskie).
- § Popularyzacja historii i dziedzictwa kulturowego: imprezy o zasięgu lokalnym i ponadregionalnym (np. Europejskie Dni Dziedzictwa), informacja na stronie internetowej Urzędu o zabytkach miasta; tablice informacyjne przy najcenniejszych obiektach.
- § Oferta wydawnicza odnosząca się do historii miasta i regionu przewodniki, informatory turystyczne, mapy.
- § Szlaki turystyczne, na trasie których znajduje się Koszalin, w tym o zasięgu ponadregionalnym: Europejski Szlak Gotyku Ceglanego (w ramach programu EUROB II), Pomorska Droga Św. Jakuba.
- § Działania zmierzające do podniesienia poziomu świadomości waloru dziedzictwa kulturowego i potrzeby jego ochrony wśród społeczności miasta; co znajduje odzwierciedlenie w przeprowadzonych ankietach (stanowiących załączniki do wcześniej opisanych strategii i programów).
- § Na terenie Koszalina działają stowarzyszenia i organizacje zarówno lokalne, jak i o zasięgu ponadregionalnym (oddziały) w tym.: PTTK O/Koszalin, Towarzystwo Przyjaciół Koszalina, Stowarzyszenie Uniwersytet III Wieku w Koszalinie; Towarzystwo Przyjaciół Kolei Wąskotorowej w Koszalinie promujące wiedzę o dziejach regionu i wspólnym dziedzictwie kulturowym. W swoich działaniach – w sposób bezpośredni lub pośredni – mają wpływ na zachowanie dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) oraz budowanie tożsamości regionalnej.
- § Przykłady inicjatyw i realizacji lokalnych podejmowanych przez władze miasta związanych z opieką nad zabytkami i krajobrazem kulturowym (projekt rewitalizacji Rynku Staromiejskiego, zespołu Góry Chełmskiej, Parku Książąt Pomorskich, fragmenty obwarowań), pozyskanie środków zewnętrznych.
- § Przyjęcie przez władze Koszalina (Uchwała NR IV/22/2005 Rady Miejskiej w Koszalinie z dnia 28 grudnia 2006 r.) uchwały w sprawie przyznania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub remonty (...) przy zabytkach wpisanych do rejestru. Takie działanie dowodzi długofalowej polityki doceniającej dziedzictwo kulturowe; potencjał tkwiący w zabytkach. Daje to także większe szanse beneficjentom aplikującym do innych funduszy zewnętrznych.
- § Dobra wiedza o zewnętrznych źródłach finansowania prac przy zabytkach.

7.3. SŁABE STRONY

- Zniszczona historyczna zabudowa średniowiecznego układu urbanistycznego Koszalina; ubytki wojenne sięgały 70% substancji; mimo nowych nawarstwień kubaturowych (nowa koncepcja urbanistyczna) możliwa jest rewitalizacja obszaru.
- Stan techniczny zabudowy mieszkalnej XIX i XX-wiecznej wymaga odpowiednich nakładów finansowych, szczególnie po południowej i północnej

- stronie układu staromiejskiego, np. ulice: Dzieci Wrzesińskich, Kaszubska, Barlickiego, Wróblewskiego, Mariańska, oraz Batalionów Chłopskich, Niepodległości, Młyńska.
- Niewystarczający poziom środków wewnętrznych Miasta Koszalin na zadania w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, opieki nad nim (rewitalizacja układu staromiejskiego, obwarowań, Góry Chełmskiej, etc.).
 - Dewaloryzujące remonty i nieodpowiednie modernizacje historycznej substancji architektonicznej przy użyciu niewłaściwych materiałów (np. panele zewnętrzne lub styropian); niewłaściwe pokrycia dachowe, okna z PCV, zniszczenia elementów historycznego wystroju elewacji itp.
 - Konieczność stałego monitoringu i weryfikacji (w tym poszerzania) informacji o zabytkach i dziedzictwie kulturowym umieszczanych na stronie internetowej.
 - Niewystarczające zaplecze dla obsługi funkcji turystyczno-rekreacyjnej budowanej w oparciu o zabytkowe obiekty w mieście.
 - Niewystarczające zaangażowanie w rewitalizację zabytkowych założeń parkowych (patrz Studium uwarunkowań (...)).
 - Szpecenie przestrzeni historycznych reklamami wielkopowierzchniowymi; konieczność opracowania ujednoliconego systemu szyldów z nawiązaniem do historycznych (wykorzystanie materiałów ikonograficznych).
 - Brak monograficznego opracowania (katalogu) dotyczącego zabytków Miasta Koszalina.

7.4. PERSPEKTYWY

- § Koszalin będąc siedzibą władz miasta i starostwa grodzkiego - stanowi ważne w województwie centrum administracyjno-kulturalne. Jest ośrodkiem równoważenia rozwoju. Charakteryzuje się stosunkowo czytelnym historycznym układem urbanistycznym (wpisanym do rejestru zabytków), stanowiącym jego niewątpliwą wartość, eksponuje historyczne budowle.
- § Udział Miasta – poprzez instytucje własne - w realizacji przedsięwzięć w ramach projektów finansowanych ze środków zewnętrznych (np. remont katedry w ramach tzw. Mechanizmu Norweskiego); budowanie relacji z partnerami zagranicznymi.
- § Wymiana naukowa z uczelniami krajowymi i zagranicznymi.
- § Dobry stan techniczny i odpowiednie zagospodarowanie zabytkowych budynków w mieście (zwłaszcza obiekty użyteczności publicznej np. poczta, teatr, Domek Kata, Muzeum).
- § Rozwój już istniejących i budowa nowych tras turystycznych w oparciu o środowisko kulturowe i przyrodnicze. Wskazane nawiązanie do ujętych w aktualizacji „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego - Obszaru Kulturowo-Krajobrazowego „Kolejką do elektrowni”, „Święte Góry”.
- § Prace nad stworzeniem produktu markowego „Koszalin pełnia życia”.

- § Współdziałanie z organizacjami pozarządowymi (stowarzyszenia, fundacje) stanowi niewątpliwą szansę na promowanie walorów zabytkowych miasta. W tym urozmaiconego dziedzictwa niematerialnego, wielokulturowości.
- § Tworzenie zintegrowanego systemu zarządzania i monitoringu zagospodarowania (m.in. na cele turystyczne) środowiska naturalnego i kulturowego.
- § Stworzenie skutecznego mechanizmu finansowego wspierającego właścicieli zabytków (w tym ewidencyjnych) oraz ośrodka (wydziału) doradczego wspierającego merytorycznie wnioskodawców (informatory itp.). Wskazane byłoby utworzenie w strukturach Urzędu stanowiska ds. ochrony zabytków.
- § Poszerzenie oferty wydawniczej, stanowiącej materiał pomocniczy w nauce o regionalizmie w programach szkolnych (we współpracy z pedagogami) w tym opracowania monograficzne, katalogi zabytków miasta.
- § Istnienie społeczeństwa świadomego historii Pomorza Zachodniego, ziemi koszalińskiej akceptującego i szanującego dziedzictwo kulturowe, aktywnie włączającego się w działania promujące ochronę dziedzictwa kulturowego o zasięgu ponadregionalnym np. obchodzone corocznie we wrześniu Europejskie Dni Dziedzictwa.
- § Zaangażowanie w ochronę i promocję dziedzictwa niematerialnego w oparciu o liczne w mieście i regionie stowarzyszenia; działania opierające się na budowaniu tożsamości z poszanowaniem wielokulturowości w dziejach Koszalina po 1945 roku.
- § Znacząca rola instytucji kultury i oświaty.

8. CELE I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA KOSZALIN

8.1. CELE PERSPEKTYWICZNE

Przegląd zasobów dziedzictwa kulturowego oraz zdiagnozowanie stanu zachowania zabytków, przeprowadzone na wstępnym etapie prac nad Programem Opieki nad Zabytkami stanowią podstawę formułowania celów i zadań. Ich realizacja powinna doprowadzić do stworzenia wizerunku Koszalina atrakcyjnego dzięki walorom kulturowym na równi z walorami przyrodniczymi, z potencjałem obszarów do rewitalizacji i obiektów do zagospodarowania.

Niżej wskazano cele perspektywiczne, dalekosiężne, służące osiągnięciu finalnych efektów w trzech podstawowych dziedzinach:

- Ø poprawie stanu dziedzictwa kulturowego (cel 1),
- Ø funkcjonowaniu zabytków w procesach aktywizacji ekonomicznej i społecznej oraz budowie atrakcyjności i konkurencyjności (cel 2),
- Ø społeczeństwa świadomego walorów historycznych krajobrazów i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego (cel 3).

Osiągnięcie tych celów wymaga wieloletnich, zintegrowanych działań skutkujących zmianami zarówno w sferze materialnej (dotyczącej stanu i zagospodarowania zabytków), jak i mentalnej (zmiany stosunku do zabytku, dobra uznawanego często za kłopotliwe i niezwykle kosztowne w utrzymaniu).

Określone niżej cele należy traktować jako równorzędne. Poprawa stanu dziedzictwa kulturowego nie będzie możliwa bez powstania świadomej potrzeby jego zachowania oraz działań związanych z użytkowaniem zabytków w sposób odpowiedni dla ich walorów. Suma działań powinna powodować aktywizację społeczną, ekonomiczną i podniesienie atrakcyjności regionu.

Cel perspektywiczny 1 – Utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego.

Osiągnięcie tego celu możliwe jest poprzez:

- uwzględnianie problemów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w dokumentach strategicznych gminy;
- zintegrowanie ochrony krajobrazu kulturowego z ochroną przyrody i równowagi ekologicznej;
- określenie obszarów wartościowych pod względem krajobrazowym (kulturowym i przyrodniczym) i określenie wytycznych do ich zabudowy i zagospodarowania oraz wskazanie najcenniejszych obszarów do zachowania poprzez wyłączenia z lokalizacji inwestycji o negatywnym wpływie na krajobraz (z uwzględnieniem wytycznych w planie zagospodarowania przestrzennego województwa);
- poprawę stanu technicznego zachowania zabytków, poprzez budżet własny miasta oraz pozyskiwane środki zewnętrzne;
- rewitalizację obszarów niedoinwestowanych, wymagających szczególnej opieki (np. zabudowa średniowiecznego układu urbanistycznego, dziedzictwo archeologiczne, zieleń komponowana - parki);

- budowę zintegrowanego systemu informacji, monitoringu stanu i zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego;
- współpracę czynników społecznych (społeczni opiekunowie zabytków, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, fundacje), samorządowych i rządowych w sprawach dotyczących ochrony krajobrazu kulturowego i naturalnego;
- utworzenia w strukturze Urzędu Miasta stanowiska ds. zabytków.

Cel perspektywiczny 2 Funkcjonowanie dziedzictwa kulturowego w procesach aktywizacji społecznej i ekonomicznej oraz budowie wizerunku Miasta

Osiągnięcie tego celu wymaga:

- tworzenia warunków finansowych i organizacyjnych służących zaangażowaniu dziedzictwa kulturowego w aktywizację ekonomiczną i społeczną;
- stworzenia zintegrowanego systemu informacji o finansowaniu ochrony i opieki nad zabytkami, możliwościach pozyskania dotacji ze środków unijnych, państwowych, wojewódzkich, powiatowych, miejskich oraz prawidłowego przygotowania wniosków;
- racjonalnego wykorzystania środków z funduszy unijnych, rządowych, samorządowych, prywatnych na projekty mające za zadanie poprawę kondycji zabytków (konserwację) oraz rewitalizację, aktywizację społeczną i ekonomiczną w oparciu o obiekty i obszary zabytkowe;
- zagospodarowania zabytkowych (nie tylko wpisanych do rejestru zabytków) budowli na cele kulturalne, turystyczne i inne przy pomocy funduszy prywatnych, gminnych, państwowych i europejskich;
- budowy i promocji produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe i zabytki;
- budowy profesjonalnego systemu informacji turystycznej, w tym ponadgminnej.

Cel perspektywiczny 3 - budowa świadomych więzi społecznych z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania

Osiągnięcie celu poprzez:

- organizację imprez kulturalnych, konferencji naukowych, popularno-naukowych pogłębiających wiedzę o dziedzictwie kulturowym, kierowanych do różnych środowisk;
- wykreowanie wiodącej imprezy kulturalnej związanej z dziedzictwem kulturowym integrującej różne środowiska (np. Jarmark Jamneński);
- wspieranie inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych działających na rzecz popularyzacji wiedzy o zabytkach oraz opieki i ochrony nad zabytkami;
- włączenie problematyki dziedzictwa kulturowego do programów szkolnych, upowszechnianie edukacji nt. historii i dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie zabytków gminy w nauczaniu dziejów urbanistyki, architektury i budownictwa, archeologii (np. lekcje muzealne);
- rozbudowę sieci muzealnej, także o inicjatywy prywatne.

8.2. CELE PERSPEKTYWICZNE - CELE OPERACYJNE - ZADANIA

Propozycje zadań do realizacji w lata 2014 - 2018
na mocy uchwały Rady Miejskiej miasta Koszalina

CEL PERSPEKTYWICZNY 1. UTRZYMANIE I WYEKSPONOWANIE ZACHOWANYCH ZASOBÓW I STRUKTURY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO		
Cele operacyjne	Zadania	Propozycja działań do realizacji w latach 2014-2018 na mocy uchwały Rady Miejskiej
1. Budowa gminnego systemu ochrony i opieki nad zabytkami oraz kształtowania krajobrazu kulturowego	Prowadzenie i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków (sporządzona 2013).	1. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków. 2. Udostępnienie GEZ na stronie www. Urzędu Miasta.
	Sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całego miasta.	Sporządzenie m.p.z.p. dla obszarów najcenniejszych kulturowo – wskazanych w Studium uwarunkowań (...).
	Utworzenie w strukturze Urzędu Miasta stanowiska ds. zabytków – powołanie Miejskiego Konserwatora Zabytków.	Ogłoszenie konkursu na stanowisko Miejskiego Konserwatora Zabytków Zadanie do realizacji po 2015 r.
	Utrzymanie (doskonalenie) poziomu wiedzy o zasadach, formach, metodach opieki nad zabytkami i ochrony zabytków.	Udział w szkoleniach związanych z ochroną zabytków i opieką nad nimi (teoria i praktyka).
2. Budowa zintegrowanego systemu ochrony wartości kulturowych i przyrodniczych	Sporządzenie programu opieki nad historycznymi zespołami zieleni komponowanej w Koszalinie.	Sporządzenie programu opieki nad historycznymi parkami (z uwzględnieniem Planu zagosp. przestrzennego województwa zachodniopomorskiego). Zadanie do realizacji po 2015 r.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich	Monitoring stanu zachowania zabytków w zasobach komunalnych (w GEZ) z zastosowaniem komputerowej bazy danych.	1. Monitoring stanu zabytków w zasobie (w GEZ). 2. Budowa komputerowej bazy danych w oparciu o istniejący już GEZ.

zachowania	Systematyczne remonty zabytkowych obiektów komunalnych (elewacje i konstrukcje).	Ustalenie rocznego udziału procentowego w budżecie gminy (waloryzowanego rocznie na prace przy zabytkach komunalnych).
	Dofinansowywanie z budżetu Miasta Koszalina prac remontowo - konserwatorskich przy zabytkach nie będących własnością gminy.	Realizacja uchwały Rady Miejskiej Nr VI/2006 z 28 grudnia 2006 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.
	Opracowanie systemu rekompensat i ulg dla posiadaczy zabytkowych obiektów podejmujących prace remontowo-konserwatorskiej.	Podjęcie uchwały o wdrożeniu systemu ulg i rekompensat dla posiadaczy zabytkowych obiektów podejmujących prace remontowo-konserwatorskie. Zadanie do realizacji po 2015 r.
	Oznakowanie obiektów zabytkowych objętych ochroną prawną.	Oznakowanie zabytków na terenie miasta Koszalina zgodnie z odpowiednimi przepisami. Zadanie do realizacji po 2015 r.
	Opieka nad historycznymi nekropoliami miasta Koszalina.	Zlecenie prac pielęgnacyjno-utrzymaniowych na terenie cmentarzy ewangelickich i żydowskich.

CEL PERSPEKTYWICZNY 2.
FUNKCJONOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
W PROCESACH AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ I EKONOMICZNEJ

Cele operacyjne	Zadania	Propozycja działań do realizacji w latach 2014-2018 na mocy uchwały Rady Miejskiej
1. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości	Rozbudowa kulturowych tras turystycznych.	Tworzenie nowych oraz rozbudowa i oznakowanie istniejących ścieżek i tras turystycznych wykorzystujących warunki środowiska kulturowego np.: Szlak (wspólnie z jst leżącymi w OKK) „Kolejka do elektrowni”, „Święte Góry”, „Zachodniopomorski Pas Nadmorski”. Część zadań do realizacji po 2015 r.

	Budowa produktu turystycznego.: np. „Kultura Jamneńska	Współpraca z Jamneńskim Stowarzyszeniem Społeczno – Kulturalnym (izba jamneńska, dziedzictwo kultury jamieńskiej); Muzeum (imprezy, wystawy popularyzujące kulturę jamneńską, wesele jamieńskie, monografie) na rzecz produktu turystycznego „Kultura Jamneńska” oraz ustalenie form współpracy i zasad finansowania z budżetu gminy.
	Rozbudowa systemu informacji turystycznej.	1. Uzupełnienie istniejącego systemu informacji wizualnej - tablice informacyjne dotyczące historii i walorów zabytków (nie tylko rejestrowych) według istniejącego wzoru. 2. Przewodniki po zabytkach Koszalina (nie tylko rejestrowych), w tym w formie bezpłatnej.
	Współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie aktywizacji turystycznej i gospodarczej w oparciu o zabytki miasta Koszalina.	Przygotowanie procedury konkursowej w oparciu o priorytetowe zadania wynikające z Programu Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi.
2. Stworzenie warunków finansowych i organizacyjnych do opieki nad dziedzictwem kulturowym	Podniesienie poziomu wiedzy społecznej o możliwościach pozyskania i efektywnego wykorzystania środków krajowych i unijnych.	Prowadzenie informatora , np. na stronie internetowej, dla właścicieli zabytków o możliwościach dofinansowania. Zadanie do realizacji po 2015 r.
	Dofinansowywanie prac przy zabytkach z budżetu Miasta Koszalina.	Ustalenie stałego rokrocznie waloryzowanego % środków w budżecie na dotacje na prace przy zabytkach. Zadanie do realizacji po 2015 r.

CEL PERSPEKTYWICZNY 3.**POWSTANIE ŚWIADOMYCH WIEZI LOKALNYCH SPOŁECZNOŚCI Z DZIEDZICTWEM KULTUROWYM I POTRZEBY JEGO ZACHOWANIA**

Cele operacyjne	Zadania	Propozycja działań do realizacji w latach 2014 - 2018 na mocy uchwały Rady Miejskiej
1. Budowa świadomych wiezi lokalnych społeczności z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania	Systematyczna edukacja dzieci i młodzieży.	1. Opracowanie gier edukacyjnych i terenowych, których uczestnicy mają do wykonania konkretne zadania, co ułatwi zapoznanie się z historią i zasobami dziedzictwa dzięki zabawie, czyli w sposób najbardziej dla dzieci przystępny. 2. Organizacja lekcji muzealnych, bibliotecznych i konkursów historycznych.
	Popularyzatorskie działania wizualne: organizowanie w siedzibie muzeum, instytucjach kultury wystaw, pokazów n.t. historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków.	Opracowanie i realizacja rocznych programów wystaw n.t. historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków (muzeum, biblioteki etc.).
	Promocja znaczenia ziemi koszalińskiej dla nauki o Pomorzu (historii, architektury, sztuki i innych dziedzin) i istniejącego już dorobku naukowego.	Przygotowanie cyklu spotkań (w Koszalinie) z osobistościami świata nauki i kultury we współpracy ze środowiskami naukowymi i twórczymi.
2. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	Zwiększenie wysokości środków z budżetu gminy przeznaczonych na promocję dziedzictwa kulturowego.	Zwiększenie promocji wydarzeń kulturalnych w mediach ponadlokalnych.
	Promocja dziedzictwa kulturowego poprzez wydawnictwa (w tym kontynuacja).	1. Publikacja wydawnictw poświęconych zabytkom np.: - Katalog zabytków miasta Koszalina - albumy, opracowania popularno-naukowe, monografie miejscowości, 2. Wydawanie serii regionalnych, pocztówek (zabudowa miejska, obiekty użyteczności publicznej).

	Rozbudowa sieci muzealnej – w tym popieranie inicjatyw prywatnych.	Pomoc muzeum w tworzeniu niewielkich ekspozycji (np. w galeriach, historycznych wnętrzach) pozyskanie historycznej zagrody w Jamnie - wystawy fotograficzne w miejscach i przestrzeniach publicznych jak np. UM (korytarze), parki.
	Organizacja dorocznych obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa na obszarze miasta	Udział w obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa na obszarze miasta (wrzesień - każdego roku); - nawiązanie współpracy z organizatorami EDD na terenie województwa: BDZ Szczecin, NID O/T Szczecin, (kontynuacja współpracy).

- Ø Programowe cele i zadania podlegają uchwaleniu przez Radę Miejską.
- Ø Cele perspektywiczne i operacyjne sformułowane wyżej powinny pozostać jako zasady programowe. Zadania mogą być modyfikowane, zależnie od bieżących uwarunkowań.
- Ø Po dwóch latach od uchwalenia Programu Prezydent składa Radzie sprawozdanie z jego realizacji.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja programu odbywać się będzie poprzez wskazane zadania na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Dostępne instrumentarium służące realizacji programu wynika z obowiązujących przepisów prawnych oraz opartych na nich działań umocowanych w realiach instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Instrumenty prawne - wynikające z przepisów dotyczących ochrony zabytków, w tym:

- wnioskowanie do wojewódzkiego konserwatora zabytków o wpis do rejestru zabytków obiektów/obszarów z gminnej ewidencji zabytków;
- sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ustanawiających ochronę i rewaloryzację historycznych obszarów;
- uwzględnianie gminnej ewidencji zabytków i programu opieki nad zabytkami gminy – Miasta Koszalin w zmianach studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Instrumenty finansowe - dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe, zbiórki społeczne, programy uwzględniające finansowanie z funduszy europejskich, państwowych, samorządu województwa, powiatu, gminy, miasta.

Instrumenty koordynacji – uwzględnianie dziedzictwa kulturowego w strategii rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, miasta planie rozwoju lokalnego, programach rozwoju infrastruktury, programie ochrony środowiska przyrodniczego. Współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Instrumenty kontrolne - monitoring (we współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków i powiatowym inspektorem nadzoru budowlanego) stanu zachowania zabytków wpisanych do rejestru i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Instrumenty społeczne - edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego, profesjonalna informacja, współdziałanie z organizacjami społecznymi. Budowa produktu turystycznego w oparciu o zabytki, tradycyjne techniki budowlane. Finansowanie działań (np. remontowych, promocyjnych) przy zabytkach.

10. KRYTERIA OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków burmistrz/prezydent zobowiązany jest do sporządzania co dwa lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawienia go Radzie Miejskiej. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena stopnia realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
- efektywność ich wykonania.

Za kryteria oceny realizacji programu opieki mogą służyć:

- § poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami;
- § wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów;
- § wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom;
- § stopień (w %) objęcia terenu gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego;
- § liczba powołanych parków kulturowych;
- § liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych;
- § liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego);
- § liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy;
- § liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych etc.;
- § liczba opracowanych/wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników etc.);
- § liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej;
- § ilość szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ochrona zabytków i opieka nad nimi jest ustawowym obowiązkiem państwa, samorządów i właścicieli zabytków. Tak więc do finansowania działań na rzecz utrzymania dziedzictwa kulturowego są zobowiązani wszyscy wymienieni.

Niżej przedstawiono przykładowe źródła pozyskania środków zewnętrznych i możliwości finansowania ochrony i opieki nad zabytkami na terenie gminy z uwzględnieniem środków publicznych.

Finanse publiczne - budżet państwa i budżety samorządów terytorialnych

Dotacje na ochronę dziedzictwa kulturowego, w tym na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane, oraz popularyzację zabytków przeznaczane z budżetu państwa i budżetów samorządów lokalnych, mogą być udzielane przez:

- Ø Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz innych ministrów
- Ø Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)
- Ø Sejmik Województwa
- Ø Radę Powiatu
- Ø Radę Miasta

Budżet Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dysponuje instrumentami finansowymi na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego wynikających z „Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020”. Jednym z instrumentów wdrażania przyjętych celów częściowych są Narodowe Programy MKiDN, w tym Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”. Określony jest on poprzez podprogramy, priorytety i działania, które Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego realizuje w corocznie ogłaszanych programach operacyjnych. Programy te zawierają m.in. plan budżetu przeznaczony na każdy instrument, rodzaje kwalifikujących się projektów, sposobów ich naboru oraz wykaz podmiotów uprawnionych do ubiegania się o wsparcie finansowe.

Programy Ministra są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane, m.in. przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze i osoby fizyczne.

Rokrocznie MKiDN ogłasza programy, z których do zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami na terenie Miasta Koszalina mogą liczyć działania w ramach Programów Operacyjnych, m.in:

- Ø Dziedzictwo kulturowe - priorytety:
 - „Ochrona zabytków”
 - „Wspieranie działań muzealnych”
 - „Kultura ludowa”
 - „Ochrona zabytków archeologicznych”
 - „Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa Kulturowego”
- Ø Rozwój infrastruktury kultury
- Ø Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury
- Ø Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Dotacje na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są na podstawie ustaw (o ochronie zabytków.., o finansach publicznych..) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane...).

Zapisy aktów prawnych określają precyzyjnie katalog prac, które mogą być dofinansowane poprzez udzielenie dotacji celowej - są to prace zmierzające do zabezpieczania, zachowania i utrwalania historycznej substancji zabytku. Ze środków budżetowych nie jest możliwe dofinansowanie prac nie dotyczących substancji zabytkowej i zabezpieczenia funkcjonowania obiektu.

Dofinansowanie można uzyskać jedynie na zabytki wpisane do rejestru. Zasadą ustawową udzielanych dotacji budżetowych jest współfinansowanie prac - dotacja z jednego źródła może być udzielana do wysokości 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac.

Mecenat Państwa w dziedzinie kultury

O dotacje w ramach Mecenatu ubiegać się mogą wyłącznie jednostki samorządu terytorialnego na zadania wykonywane w ramach programów realizowanych przez instytucje filmowe i instytucje kultury, które zostały przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego w dniu 1 stycznia 1999 roku. Ponieważ celem ogólnym jest stworzenie impulsu do rozwoju instytucji i regionów, finansowane są programy instytucji kultury mających kluczowe znaczenie dla działalności kulturalnej w regionie np. wzmocnienie atrakcyjności turystycznej, atrakcyjności dla mieszkańców, inwestorów, wzmacniania funkcji metropolitalnych miast itp., w tym na poprawę infrastruktury technicznej i remonty siedzib instytucji w zabytkowych obiektach. www.mkidn.gov.pl

Fundusz Kościelny

Na prace konserwatorskie i budowlane przy budowach sakralnych dodatkowym wsparciem finansowym mogą być środki pochodzące z budżetu państwa zgromadzone w Funduszu Kościelnym, usytuowanym w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Katalog prac objętych dofinansowaniem ograniczony jest do podstawowych prac budowlanych zabezpieczających, nie uwzględnia otoczenia, wystroju wnętrz, zabytków ruchomych będących wyposażeniem świątyni, jednak nie zawiera ograniczenia przedmiotowego: dotyczy wszystkich obiektów sakralnych, także tych, znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej. www.mswia.gov.pl

Budżet Województwa Zachodniopomorskiego

Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego 18 grudnia 2007 roku podjął uchwałę nr XV/144/07 o trybie i zasadach realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pn. „Dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze województwa zachodniopomorskiego”. W dniu 22 grudnia 2009 roku przyjęto nową uchwałę (NR XXXIV/402/09) w sprawie określenia trybu i zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków położonym na obszarze województwa zachodniopomorskiego.

W 2012 roku Urząd Marszałkowski przeznaczył na remonty zabytków 700 tysięcy złotych.

Uchwała określiła, iż z budżetu Województwa Zachodniopomorskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace przy zabytku posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe oraz znajdującym się w złym stanie technicznym. Dotacje udzielane są m.in.: na prace remontowo- konserwatorsko- budowlane, zakup materiałów, dokumentacje. Zasady udzielania dotacji, zawarte w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, terminy składania wniosków oraz warunki ubiegania się o środki, określone są w ogłoszeniach o konkursach i przyjętym regulaminie (ogłaszane na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego: www.bip.wzp.pl)

Budżet Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są – podobnie jak dotacje Ministra Kultury - na podstawie ustaw (*o ochronie zabytków...*, *o finansach publicznych...*) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. *dotacje na prace konserwatorskie... i roboty budowlane...*).

Katalog prac, na jakie można otrzymać dotację, obejmuje nakłady konieczne m.in. na sporządzanie ekspertyz, badań, programu konserwatorskiego, projektów budowlanych, zabezpieczanie obiektu, odnowienie i odtworzenie okładzin, tynków, okien, drzwi, wieży dachowej, pokrycia dachowego, modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej, zakup materiałów budowlanych, wyeksponowanie oryginalnych elementów parku, wykonanie instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

Zadania publiczne

Popularyzacja i edukacja w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami i upowszechnienie wiedzy o zabytkach województwa zachodniopomorskiego realizowane jest przez WKZ, zgodnie z ustawą *o działalności pożytku publicznego i wolontariacie* oraz na podst. *ustawy o ochronie zabytków*. Corocznie ogłaszany jest otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych przez organizacje pozarządowe i inne podmioty wymienione w ustawie. Zadania publiczne mogą być realizowane w różnych formach, w szczególności poprzez:

- Ø organizowanie festiwali, przeglądów, konkursów, konferencji, seminariów, szkoleń, spotkań, plenerów, warsztatów, kursów, wystaw i innych imprez;
- Ø wydanie niskonakładowych, niekomercyjnych publikacji, periodyków, książek - także z wykorzystaniem innych technik zapisu niż druk, katalogów, druków ulotnych;
- Ø prowadzenie badań naukowych, prac studialnych, opracowanie ekspertyz technicznych;
- Ø innych działań związanych z popularyzacją dziedzictwa kulturowego, jak np. oznakowanie szlaków turystycznych.

Dotacje z budżetu WKZ realizowane są w cyklu danego roku budżetowego, adekwatnie do wielkości przyznanych środków finansowych. WKZ corocznie ogłasza nabór wniosków w dwóch terminach: do końca lutego dla wniosków na prace planowane do wykonania w danym roku oraz do 30 czerwca na realizację refundacji poniesionych wcześniej (do 3 lat przed złożeniem wniosku) nakładów.

www.wkz.szczecin.pl

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

W szczególnych projektach, możliwie jest pozyskanie środków z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, na prace związane z ochroną krajobrazu, utrzymaniem i rewaloryzacją zabytkowych założeń zieleni (np. parków, cmentarzy), a także zabytkowych obiektów budowlanych powiązanych z zielenią. Dotyczy to inwestycji powiązanych np. z edukacją ekologiczną (ścieżki edukacyjno-przyrodnicze) czy ośrodkami dydaktyczno-naukowymi. Wśród kryteriów przyznawania środków nie ma ograniczenia dotyczącego wpisu obiektu czy zespołu do rejestru zabytków.

Fundusze europejskie i środki pomocowe⁶⁹

Znaczne środki finansowe na różnorodne działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, są możliwe do pozyskania z funduszy europejskich. Uprawnieni beneficjenci mają możliwość aplikowania o wsparcie projektów z zakresu opieki nad zabytkami w ramach m.in.:

- Ø Krajowego Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko
XI oś priorytetowa – Kultura i Dziedzictwo Kulturowe
Działanie 11.1 – Ochrona i Zachowanie Dziedzictwa Kulturowego
- Ø Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego
Na działanie dot. turystyki, rewitalizacji i zachowania dziedzictwa kulturowego
- Ø INTERREG IV C

Budżety samorządów lokalnych – Miasto Koszalin

Działając na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawie o samorządzie gminnym, organy stanowiące samorządów lokalnych mają prawo udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na swoim terenie. Zasady udzielania w/w dotacji, są określone w podjętych przez rady uchwałach, tworzących prawo lokalne.

Miasto Koszalin wspiera finansowo remonty i prace (określone Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) obiektów zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków) na swoim terenie.

⁶⁹ Należy monitorować zmiany w obrębie powyższych Programów.

Samorząd Miasta Koszalina po przeanalizowaniu celów i zadań oraz ustaleniu katalogu zadań do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Koszalina na lata 2014-2018 i podjęciu uchwały o przyjęciu Programu, zobowiązuje się jednocześnie do przeznaczenia środków – w miarę możliwości budżetowej - na działania inwestycyjne, organizacyjne, promocyjne wskazywane w Programie.

Zobowiązanie to winno wyrazić się w uchwale Rady Miejskiej dotyczącej ustalenia corocznego udziału procentowego w uchwalanym budżecie.

Załącznik nr 1**Obiekty wpisane do rejestru zabytków woj. zachodniopomorskiego**

Wykaz obiektów na podstawie pisma Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Delegatura w Koszalinie z dn. 03.12.2010 (DZ-K-4142/19/EK/2010) w/s obiektów wpisanych do rejestru zabytków na terenie miasta Koszalina, po uwzględnieniu weryfikacji terenowej oraz aktualnych list zabytków nieruchomych woj. zachodniopomorskiego, zamieszczonych na oficjalnej stronie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie <http://wkz.bip.alfatv.pl/strony/menu/9.dhtml> oraz Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie <http://www.nid.pl/idm,580,zabytki-nieruchome.html>

I.p. (nr foto)	Obiekt (zgodnie z treścią decyzji)	Numer rejestru	Nowy nr rej.	Data / nr decyzji	Uwagi
1	stacja kolejowa wąskotorowej (wszystkie tory zasadnicze, boczne i rozjazdy, zespół budynków stacji kolejowej Koszalin Wąskotorowej, parowozownia oraz obrotnica wagonowa, most kolejowy na rzece Bielica w pobliżu przystanku Krępa Koszalińska)		A-50	2000-07-27 DZ-4200/23/O/2000	Zespół: 1. linia kolejowa 2. dworzec kolejowy 3. parowozownia
2	willa ul. Szczecińska 1		A-60	2001-04-06 DZ-4200/1/O/2001	
3	dom pl. Wolności 2-3	100	A-785	1956-08-25	
4	kaplica św. Gertrudy ul. Heleny Modrzejewskiej	103	A-775	1956-08-24	
5	dom kata ul. Grodzka 3	104	A-784	1956-08-24	
6	willa ul. Batalionów Chłopskich 83 (d. ul. Hibnera)	1088	A-781	1979-04-03 KI.IV.5340/25/79	
7	willa ul. Piłsudskiego 53	1163	A-787	1982-04-29 KI.IV-5340/24/82	
8	park miejski, zespół: - Park Książąt Pomorskich "A", "B" łącznie z ciągiem zieleni przy - ul. Zwycięstwa, - park przy Amfiteatrze, - park im. T. Kościuszki (pocmentarny)	1173		1983-06-13 KI.IV-5340/9/83	Zespół: 1. Park „A” 2. Park „B” 3. Park amfiteatr 4. Park pocmentarny
9	kamieniczka (elewacje) ul. Zwycięstwa 125	1225		1991-09-26 KI.IV-5340/12/91	
10	wieża widokowa na Górze Chełmskiej	1235	A-765	1992-12-30 KI.IV-5340/17/92	
11	pocztą (wraz z neogotyckim budynkiem gospodarczym oraz ogrodzeniem) ul. Andersa 22	1236		1993-02-05 KI.IV-5340/1/93	Zespół: 1. Poczta 2. bud. gospodar. 3. ogrodzenie
12	willa ul. Jana z Kolna 38	1237/1 -2		1993-03-24 KI.IV-5340/4/93	
13	budynek dawnej wędzarni ul. Jana z Kolna 38	1237/1 -2		1993-03-24 KI.IV-5340/4/93	
14	willa ul. Zwycięstwa 126	1254	A-788	1997-05-16 PSOZ-5340/10/97	

I.p. (nr foto)	Obiekt (zgodnie z treścią decyzji)	Numer rejestr	Nowy nr rej.	Data / nr decyzji	Uwagi
15	kaplica zamkowa między ul. Mickiewicza (22), Grodzką i Asnyka	126	A-768	1956-11-08	
16	kościół św. Józefa Oblubieńca ul. Bpa Cz. Domina	1262	A-774	1998-12-31 OW PSOZ-5340/36/98	
17	d. plebania ul. Ks. Kard. S. Wyszyńskiego 16	127	A-783	1956-06-06	
18	dom pl. Wolności 4	128	A-786	1956-11-08	
19	dom ul. Bogusława II 15	599		1966-08-29 KI-IV-Oa/59/66	
20	teren Starego Miasta	6		1953-06-09	
21	kościół wiejski w Jamnie MB Różańcowej wraz z otoczeniem	69		1955-05-21	
22	otoczenie kościoła w Jamnie (cmentarz przykościelny)	69		1955-05-21	
23	kościół Niepokalanego Poczęcia NMP /katedra/ ul. Władysława Łaskonogiego 4 – Kard. Stefana Wyszyńskiego - Zwycięstwa – Bol. Chrobrego	71	A-776	1955-05-23	
24	obwarowania miejskie	90		1955-05-25	
25	młyn (zespół) ul. Młyńska 37/39	910		1976-05-04 KI.IV.5340/1/76	
26	kamienica ul. Młyńska 37/39	910		1976-05-04 KI.IV.5340/1/76	
27	dom, ul. Bolesława Chrobrego 6	95	A-782	1955-10-24	
28	chałupa i chlewik (z Dąbek) ul. Młyńska 37/39	876	A-1167	31.01.1974 23.04.2013	
OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE					
I	dom ul. Ks. Kard. S. Wyszyńskiego (d. u. ZWM 19)	101		1956-08-24	obiekt nie istnieje (do skreślenia z rej. zab.)
II	dom ul. Ks. Kard. S. Wyszyńskiego (d. ul. ZWM 11)	102		1956-08-24	obiekt nie istnieje (do skreślenia z rej. zab.)
III	dom ul. Bolesława Chrobrego 10	125		1956-11-08	obiekt nie istnieje (do skreślenia z rej. zab.)
IV	dom ul. Estkowskiego 11	135		1956-11-08	obiekt nie istnieje (do skreślenia z rej. zab.)
V	budynek mieszkalno gospodarczy Jamno nr 95	901		1975-02-13	obiekt nie istnieje (do skreślenia z rej. zab.)

I.p. (nr foto)	Obiekt (zgodnie z treścią decyzji)	Numer rejestr	Nowy nr rej.	Data / nr decyzji	Uwagi
VI	dom ob. Plac Wolności (d. pl. Stalina 5)	99		1956-08-24	obiekt nie istnieje (do skreślenia z rej.zab.)
INNE OBIEKTY					
A	szczyt Góry Chełmskiej zwany Krzyżanką	1204		1986-06-06 KI.IV.-5350/1/86	obiekt archeologiczny (ujęty w spisie zabytków archeolog. woj. zachodniopom.)

Załącznik nr 2**Obiekty wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków**

Wykaz obiektów na podstawie pism Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Delegatura w Koszalinie z dn.: 03.12.2010 r. (DZ-K-4142/19/EK/2010), 30.05.2012 r. (DZ.K.5133.1.2.2011.2012.KB) i 15.07.2013 r. (DZ.K.5133.5.2013.KB) w/s obiektów wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków na terenie miasta Koszalina, po korekcie adresów, powtórzeń i przeniesieniu do rejestru zabytków oraz po uwzględnieniu weryfikacji terenowej i oceny wartości zabytkowych.

I.p. wg VERBUM 2013	Adres	Obiekt – nazwa własna	Uwagi
1.	ul. Władysława Andersa 12	gmach Rejencji (stary) z ogrodem i ogrodzeniem, ob. Policja	
2.	ul. Władysława Andersa 34	gmach Rejencji (nowy), ob. Urząd Wojewódzki	
3.	ul. Aleja Armii Krajowej 3	stacja kolejowa (zespół)	d. Borzymkowskiego i inne
4.	ul. Aleja Armii Krajowej 4a	wodociągowa wieża ciśnięć - kolejowa	
5.	ul. Batalionów Chłopskich 8	kamienica	
6.	ul. Batalionów Chłopskich 10	kamienica	
7.	ul. Batalionów Chłopskich 12	kamienica	
8.	ul. Batalionów Chłopskich 34-36	kamienica	
9.	ul. Batalionów Chłopskich 35	kamienica	
10.	ul. Batalionów Chłopskich 38	kamienica	
11.	ul. Batalionów Chłopskich 39	kamienica	
12.	ul. Batalionów Chłopskich 40	kamienica	
13.	ul. Batalionów Chłopskich 41	kamienica	
14.	ul. Batalionów Chłopskich 42	kamienica	
15.	ul. Batalionów Chłopskich 49	kamienica	
16.	ul. Batalionów Chłopskich 54	kamienica	
17.	ul. Batalionów Chłopskich 56	kamienica	
18.	ul. Batalionów Chłopskich 58	kamienica	
19.	ul. Tytusa Chałubińskiego 1-9	szpital (Salem), ob. szpital wojewódzki	(zespół budynków)
20.	ul. Michała Drzymały 1	kamienica	
21.	ul. Michała Drzymały 13	kamienica	
22.	ul. Dworcowa 4	kamienica	
23.	ul. Dzieci Wrzesińskich 17	kamienica	
24.	ul. Dzieci Wrzesińskich 21	kamienica	
25.	ul. Dzieci Wrzesińskich 27	kamienica	
26.	ul. Dzieci Wrzesińskich 28	kamienica	
27.	ul. Dzieci Wrzesińskich 30	kamienica	
28.	ul. Dzieci Wrzesińskich 32	kamienica	
29.	ul. Dzieci Wrzesińskich 34	kamienica	
30.	ul. Franciszkańska 30	wieża ciśnień	
31.	ul. Gnieźnieńska	cmentarz: z okresu II wojny światowej (żołnierzy radzieckich)	ob. fragment cmentarza komunalnego

I.p. wg VERBUM 2013	Adres	Obiekt – nazwa własna	Uwagi
32.	ul. Gnieźnieńska	cmentarz (Neue Friedhof), ob. komunalny	obecnie komunalny
33.	ul. Harcerska 17	kamienica	
34.	ul. Harcerska 25	kamienica	
35.	ul. Jamneńska 11	budynek bramny	(d. Jamno 24)
36.	ul. Jamneńska 11	stodoła	(d. Jamno 24)
37.	ul. Jamneńska 32	chałupa	(d. Jamno 13)
38.	ul. Jana z Kolna 24	budynek mieszkalny	
39.	ul. Jana z Kolna 28	kamienica	
40.	ul. Kaszubska 5	kamienica	
41.	ul. Kaszubska 6	kamienica	
42.	ul. Kaszubska 11	kamienica	
43.	ul. Kaszubska 13	kamienica	
44.	ul. Kaszubska 18	kamienica	
45.	ul. Kaszubska 25	kamienica	
46.	ul. Kazimierza Wielkiego 7	straż pożarna	
47.	ul. Komisji Edukacji Narodowej 1	liceum ogólnokształcącego	im. S. Dubois
48.	ul. Krakusa i Wandy 11	zakład opiekuńczy, ob. gmach policji (z ogrodem)	
49.	ul. Krakusa i Wandy 12	kamienica	
50.	ul. Krakusa i Wandy 14	kamienica	
51.	ul. Krakusa i Wandy 16	kamienica	
52.	ul. Krakusa i Wandy 18	kamienica	
53.	ul. Krakusa i Wandy 20	kamienica	
54.	ul. Krakusa i Wandy 22	kamienica	
55.	ul. Krakusa i Wandy 24	kamienica	
56.	ul. Krakusa i Wandy 26	kamienica	
57.	ul. Krakusa i Wandy 28	kamienica	
58.	ul. Krakusa i Wandy 30	kamienica	
59.	ul. Lechicka 3	kamienica	
60.	ul. Lechicka 9	kamienica	
61.	ul. Lechicka 11	kamienica	
62.	ul. Legnicka 15	budynek mieszkalny	
63.	ul. Legnicka 17	kamienica	
64.	ul. Legnicka 19	kamienica	
65.	ul. Legnicka 21	kamienica	
66.	ul. Legnicka 23	kamienica	
67.	ul. Legnicka 26	kamienica	
68.	ul. Lubiatowska	cmentarz - ewangelicki	(d. Dzierżęcino)
69.	ul. Łużycka 1	kamienica	
70.	ul. Łużycka 2	willa	
71.	ul. Łużycka 4	willa	
72.	ul. Łużycka 6	dom wielorodzinny	

I.p. wg VERBUM 2013	Adres	Obiekt – nazwa własna	Uwagi
73.	ul. Łużycka 7	kamienica	
74.	ul. Mariańska 4	kamienica	
75.	ul. Mariańska 6	kamienica	
76.	ul. Mariańska 23	kamienica	
77.	ul. Jana Matejki 14	kamienica	
78.	ul. Jana Matejki 17	kamienica	
79.	ul. Jana Matejki 19	kamienica	
80.	ul. Jana Matejki 21	kamienica	
81.	ul. Jana Matejki 23	kamienica	
82.	ul. Adama Mickiewicza 26	sąd, ob. gmach urzędu miejskiego	
83.	ul. Heleny Modrzejewskiej 26	kamienica	
84.	ul. Heleny Modrzejewskiej 28 / Legnicka	kamienica	
85.	ul. Heleny Modrzejewskiej 30 / Legnicka	kamienica	
86.	ul. Heleny Modrzejewskiej 39	kamienica	
87.	ul. Heleny Modrzejewskiej 41	kamienica	
88.	ul. Morska 17	młyn parowy, ob. magazyn - spichlerz	d. młyn Paula Heisiga
89.	ul. Niepodległości 1	kamienica	
90.	ul. Niepodległości 3	kamienica	
91.	ul. Niepodległości 5	kamienica	
92.	ul. Niepodległości 7	kamienica	
93.	ul. Niepodległości 9	kamienica	
94.	ul. Niepodległości 11	kamienica	
95.	ul. Niepodległości 13	kamienica	
96.	ul. Niepodległości 15	kamienica	
97.	ul. Orla / Rieczna	cmentarz żydowski	Bgr. Pl. (stary)
98.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 1	kamienica	
99.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 2 / Zwycięstwa 123	kamienica	
100.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 3	kamienica	
101.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 4 / Rotmistrza Witolda Pileckiego	dom mieszkalny	
102.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 6	kamienica	
103.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 8	kamienica	
104.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 10	kamienica	
105.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 11-15	kamienica	
106.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 14	kamienica	
107.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 16	kamienica	
108.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 18	kamienica	
109.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 20	kamienica	
110.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 22	kamienica	
111.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 24	kamienica	
112.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 26	kamienica	
113.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 28	kamienica	
114.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 43	willa z ogrodem	

I.p. wg VERBUM 2013	Adres	Obiekt – nazwa własna	Uwagi
115.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 44	willa	
116.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 49	willa z ogrodem	
117.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 50	willa	
118.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 52	willa	
119.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 80	dom mieszkalny (willa)	
120.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 82	willa	
121.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 92-94	zespół dawnej szkoły kadetów, ob. straż graniczna	(zespół wojskowy)
122.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 98	cmentarz - przyszpitalny siostr diakonisek	
123.	ul. Plac Gwiazdzisty 3	kamienica	
124.	ul. Plac Gwiazdzisty 5	kamienica	
125.	ul. Plac Gwiazdzisty 7	kamienica	
126.	ul. Powstańców Wielkopolskich 38 / Lechicka	kamienica	
127.	ul. Marii Skłodowskiej - Curie 2	lazaret, ob. budynek archiwum państwowego	
128.	ul. Słoneczna 15	zespół szpitala przeciwgruźliczego	(zespół budynków), ob. szpital psychiat.
129.	ul. Słupska b.nr	terenowy zbiornik wody - wyrównawczy	d. Piłsudskiego / Sianowska
130.	ul. Sołecka 82	budynek mieszkalno – gospodarczy	(d. Jamno 31)
131.	ul. Spółdzielcza 16	kamienica	
132.	ul. Spółdzielcza 25 - 29	kamienica	
133.	ul. Starowiejska 91	stodoła	(d. Łabusz 5)
134.	ul. Starowiejska 91	chałupa	(d. Łabusz 5)
135.	ul. Starowiejska 93-95	zagroda: budynek bramny, budynek inwentarski	(Łabusz 4)
136.	ul. Szczecińska 4B	wagonownia	d. ul. Towarowa 4b
137.	ul. Szczecińska	wiadukt kolejowy	
138.	ul. Szpitalna 2-4	budynek szpitala	
139.	ul. Ludwika Waryńskiego 7	gmach sądu okręgowego	
140.	ul. Władysława Laskonogiego 4	cmentarz	przykatedralny
141.	ul. Waleriana Wróblewskiego 4-6	kamienica	
142.	ul. Waleriana Wróblewskiego 7	kamienica	
143.	ul. Waleriana Wróblewskiego 8	kamienica	
144.	ul. Waleriana Wróblewskiego 9	kamienica	
145.	ul. Waleriana Wróblewskiego 10	kamienica	
146.	ul. Waleriana Wróblewskiego 11	kamienica	
147.	ul. Waleriana Wróblewskiego 12	kamienica	
148.	ul. Waleriana Wróblewskiego 14	kamienica	
149.	ul. Waleriana Wróblewskiego 17	kamienica	
150.	ul. Waleriana Wróblewskiego 18	kamienica	
151.	ul. Waleriana Wróblewskiego 19	kamienica	

I.p. wg VERBUM 2013	Adres	Obiekt – nazwa własna	Uwagi
152.	ul. Waleriana Wróblewskiego 20	kamienica	
153.	ul. Waleriana Wróblewskiego 21	kamienica	
154.	ul. Waleriana Wróblewskiego 24	kamienica	
155.	ul. Waleriana Wróblewskiego 25	kamienica	
156.	ul. Waleriana Wróblewskiego 26	kamienica	
157.	ul. Waleriana Wróblewskiego 27	kamienica	
158.	ul. Waleriana Wróblewskiego 28 / Michała Drzymały 7	kamienica	
159.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 5	kamienica	
160.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 7	kamienica	
161.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 9	kamienica	
162.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 11	kamienica	
163.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 13	kamienica	
164.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 17 / Artura Grottgera 7	kamienica	
165.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 19	kamienica	
166.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 21	kamienica	
167.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 23	kamienica	
168.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 25 / Józefa Chełmońskiego 8	kamienica	
169.	ul. Zwycięstwa 6-6a	pałac – willa, ob. budynki dyrekcji PKS	(zespół budynków)
170.	ul. Zwycięstwa 8 / Krakusa i Wandy	kamienica	
171.	ul. Zwycięstwa 10	kamienica	
172.	ul. Zwycięstwa 12	kamienica	
173.	ul. Zwycięstwa 14	kamienica	
174.	ul. Zwycięstwa 42 / Poławska	budynek dawnego Banku Pomorskiego	
175.	ul. Zwycięstwa 113 / Jedności	kamienica	
176.	ul. Zwycięstwa 117	gimnazjum, ob. szkoła podstawowa i gimnazjum nr 1	
177.	ul. Zwycięstwa 121	kamienica	
178.	ul. Zwycięstwa 138	willa	
179.	ul. Zwycięstwa 248	cmentarz - ewangelicki	
180.	Koszalin-Góra Chełmska-Maszkowo	Europejski szlak św. Jakuba droga Pomorska- św. Góry	Pomorska droga św. Jakuba - Święte Góry
181.	Jamno	historyczny układ ruralistyczny	w granicach strefy „B” i „K” - zgodnie ze studium uwarunkowań
182.	Łabusz	historyczny układ ruralistyczny	w granicach strefy „B” - zgodnie ze studium uwarunkowań

Załącznik nr 3**Wykaz stanowisk archeologicznych na obszarze miasta Koszalina**

Wg Gminnej Ewidencji Zabytków z 2013 r. (Zarządzenie Prezydenta Miasta Koszalina, Nr 427/1870/13, z dn. 21.08.2013 r.), po weryfikacji i opinii Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Delegatura w Koszalinie.

(W ewidencji WUOZ, Delegatura w Koszalinie znajdowało się 167 stanowisk, a do Gminnej Ewidencji Zabytków zakwalifikowano 149 stanowisk, zachowując pierwotny układ porządkowy - LP)

lp	miejsowość	nr stan. w miejsc.	nr AZP	chronologia	forma osadn.	strefa
1	Koszalin	56	14-21/56	SR, NOW	X	W III
3	Koszalin	55	14-21/55	WS, SR, NOW	LX, X	W III
4	Koszalin	57	14-21/57	WS, SR	X, LX	W III
5	Koszalin	58	14-21/58	WS, SR	X, LX	W III
6	Koszalin	67	14-21/67	Kłuż	O	W III
7	Koszalin	54	14-21/54	WS, SR, NOW	LX, X	W III
9	Koszalin	52	14-21/52	WS	O	W III
10	Koszalin	75	14-21/64	SR, NOW	LX, X	W III
11	Koszalin	59	14-21/59	WS	O	W III
12	Koszalin	74	14-21/63	SR, NOW	LX, O	W III
15	Koszalin	60	14-21/60	WS	przyp.	W III
16	Koszalin	53	14-21/53	WS	X	W III
17	Koszalin	51	14-21/51	SR, NOW	O	W III
18	Koszalin	49	14-21/49	SR, NOW	O	W III
19	Koszalin	50	14-21/50	WS, SR, NOW	X, O	W III
20	Koszalin	61	14-21/61	WS, SR, NOW	LX, O	W III
21	Koszalin-Góra Chełmska	28	14-21/21	KPom	C	W II
22	Koszalin-Góra Chełmska	29	14-21/22	WS;SR	O, miejsce kultu; C	W II
25	Koszalin	19	14-21/19	KPom	O?	W III
26	Koszalin	20	14-21/16	XVII-XVIII w.	kolektor wodociagowy	W III

30	Koszalin	5	14-21/5	SR, NOW	C	W III
32	Stare Bielice	31	15-20/76	pradzieje, NOW	LX,X	W III
33	Koszalin	62	15-21/1	WS	LX	W III
34	Koszalin	63	15-21/2	SR	O	W III
35	Koszalin	64	15-21/3	SR	X	W III
36	Koszalin	65	15-21/4	WS, SR	X, LX	W III
37	Koszalin	67	15-21/6	SR	O	W III
38	Koszalin	68	15-21/7	SR	O	W III
39	Koszalin	66	15-21/5	WS, SR	X, LX	W III
41	Koszalin	80	15- 21/132	WS	O	W III
42	Koszalin	12	15-21/9	KPom	O	W III
43	Zagórzyno	1	15-21/10	KPom	O	W III
44	Zagórzyno	2	15-21/11	Kpom, Now	O, LX	W III
45	Zagórzyno	3	15-21/12	KPom, NOW	X, LX	W III
46	Zagórzyno	4	15- 21/140	Kłuż, WS, SR	LX, O, LX	W III
47	Zagórzyno	5	15- 21/141	Kłuż	LX	W II
48	Dzierżęcino	2	15-21/13	Kłuż	C	W II
49	Dzierżęcino	9	15- 21/133	Kłuż, WS	LX, X	W II
50	Dzierżęcino	3	15-21/14	Kłuż	C	W II
51	Dzierżęcino	1	15-21/15	Kłuż	C	W II
52	Dzierżęcino	13	15- 21/137	N/WEB, WS, SR	LX, O, O	W III
53	Dzierżęcino	14	15- 21/138	N/WEB, WS, SR	X, LX, X	W III
55	Dzierżęcino	6	15-21/18	pradzieje, SR	LX, LX	W III
56	Dzierżęcino	7	15-21/19	M, N, Kłuż	O, O, O	W II
57	Dzierżęcino	5	15-21/17	N, Kłuż, NOW	O, O, O	W II
59	Dzierżęcino	8	15-21/20	N?, SR	LX, LX	W III
62	Wilkowo	2	15-21/23	WS, SR	O, O	W III

63	Wilkowo	5	15-21/26	WS, SR	LX, LX	W III
64	Wilkowo	3	15-21/24	SR	O	W III
65	Wilkowo	4	15-21/25	SR	O	W III
66	Wilkowo	8	15-21/30	WS	X	W III
67	Wilkowo	7	15-21/29	WS, NOW	X, X	W III
68	Wilkowo	6	15-21/27	Kpom, SR	LX, LX	W III
70	Wilkowo	9	15-21/31	Kpom, SR, NOW	X, LX, X	W III
71	Wilkowo	10	15-21/62	R?, WS	LX, LX	W III
72	Wilkowo	11	15-21/63	WS, SR	LX, O	W III
73	Sarzyno	3	15-21/65	SR, NOW	O	W III
74	Sarzyno	8	15-21/70	N, SR, NOW	LX, O, O	W III
75	Sarzyno	9	15-21/71	WS, SR, NOW	LX, X, LX	W III
76	Sarzyno	10	15-21/72	KPom, WS	LX, LX	W III
77	Konikowo	2	15-21/73	WS, NOW	LX, LX	W III
78	Sarzyno	16	15- 21/104	SR, NOW	O	W III
79	Sarzyno	15	15- 21/103	WS, SR	LX, X	W III
81	Sarzyno	14	15- 21/102	WS, NOW	LX, O	W III
83	Sarzyno	11	15-21/74	WS, SR	LX, LX	W III
84	Sarzyno	7	15-21/69	WS, SR	O, LX	W III
85	Sarzyno	6	15-21/68	WS?	X	W III
86	Sarzyno	2	15-21/64	WS	O	W III
87	Sarzyno	5	15-21/67	WS, SR	LX, LX	W III
88	Sarzyno	4	15-21/66	WS, NOW	O, O	W III
89	Konikowo	2	15-21/77	WS, NOW	LX, LX	W III
90	Sarzyno	13	15-21/13	WS, NOW	LX, LX	W III
91	Konikowo	3	15-21/78	WS, NOW	X, O	W III
92	Konikowo	4	15-21/79	KŁuż?, WS, SR	LX, X, X	W III

93	Konikowo	25	15-21/100	SR	LX	W III
94	Konikowo	24	15-21/99	WS, NOW	O, X	W III
95	Konikowo	5	15-21/80	WS, NOW	LX, X	W III
96	Konikowo	6	15-21/81	WS, NOW	X, X	W III
97	Konikowo	7	15-21/82	WS, SR, NOW	LX, O	W III
98	Raduszka	2	15-21/53	KPom	C?	W III
99	Raduszka	1	15-21/52	KŁuż/Pom, SR	X, X	W III
100	Raduszka	3	15-21/54	KPom	O	W III
101	Raduszka	4	15-21/55	WS?, SR	LX, X	W III
102	Raduszka	5	15-21/56	WS	LX	W III
103	Raduszka	6	15-21/57	KPom, WS, SR	LX, O, LX	W III
104	Raduszka	10	15-21/61	SR	LX	W III
105	Raduszka	7	15-21/58	KŁuż, WS	LX, O	W III
106	Raduszka	8	15-21/59	WS	O	W III
107	Raduszka	9	15-21/60	WS	LX	W III
108	Dzierżęcino	16	15-22/1	SR, NOW	X, X	W III
109	Dzierżęcino	17	15-22/2	WS, SR	LX, LX	W III
110	Dzierżęcino	18	15-22/3	KPom, WS, SR	LX, X, X	W III
111	Dzierżęcino	20	15-22/5	KPom, WS, NOW	X, LX, X	W III
112	Dzierżęcino	21	15-22/6	WS	X	W III
113	Dzierżęcino	19	15-22/4	WS, SR	O, X	W III
114	Lubiatowo	4	15-22/7	EK, KPom	LX, X	W III
115	Lubiatowo	6	15-22/8	KPom	X	W III
116	Lubiatowo	7	15-22/9	KWielb, WS, SR	C?, X, LX	W II
117	Lubiatowo	9	15-22/11	WS, SR	O, O	W III
118	Lubiatowo	8	15-22/10	KPom, WS, SR	X, O, O	W III
119	Lubiatowo	5	15-22/14	KPom	C?	W II

120	Lubiatowo	3	15-22/13	WS, SR	O, O	W II
121	Lubiatowo	2	15-22/12	Kłuż, R, WS, SR	C, O?, O?, O?	W II
122	Lubiatowo	1	15-22/34	WS	osada palowa?	W III
123	Kretomino - Młynary	5	15-21/33	WS, SR	skarb monet, młyn	W III
124	Kretomino	1	15-21/32	WS	G	W I
125	Koszalin – Stare Miasto		14-21, 15-21	SR	miasto	W III
126	Łabusz	1	13-21/1	M	obozowisko	W II
127	Łabusz	2	13-21/2	M, SR	obozowisko, LX	W II
128	Łabusz	3	13-21/3	M	obozowisko	W II
129	Łabusz	4	13-21/4	M	LX	W III
130	Łabusz	5	13-21/5	M, WS	obozowisko, O	W III
131	Łabusz	6	13-21/6	SR	LX	W III
132	Łabusz	7	13-21/7	R, WS, SR	LX, LX, LX	W III
133	Łabusz	8	13-21/8	SR	O	W II
134	Łabusz	9	13-21/9	M, R, SR	obozowisko, O, LX	W II
135	Łabusz	10	13-21/10	M, R, SR	LX, O, LX	W III
136	Łabusz	11	13-21/11	WS	O	W III
137	Łabusz	12	13-21/12	R, SR	O, LX	W III
138	Łabusz	13	13-21/13	WS, SR	O, LX	W III
139	Łabusz	14	13-21/14	WS, SR	O, LX	W III
140	Jamno	1	13-21/15	WS, SR	O, LX	W III
141	Jamno	2	13-21/16	KPom, SR	LX, LX	W III
142	Jamno	3	13-21/17	EK, SR	LX, LX	W III
143	Jamno	4	13-21/18	pradzieje, SR	LX, LX	W III
144	Jamno	5	13-21/19	EK, SR	LX, LX	W III
145	Jamno	6	13-21/20	WS	O	W III
146	Jamno	7	13-21/21	pradzieje, WS	LX, LX	W III

147	Jamno	8	13-21/22	WS	O	W III
148	Jamno	9	13-21/23	WS	LX	W III
149	Jamno	10	13-21/24	M	LX	W III
150	Jamno	11	13-21/25	pradzieje, SR	LX, LX	W III
151	Jamno	12	13-21/26	WS	LX	W III
152	Jamno	13	13-21/27	M, WS, SR	LX, O, LX	W III
153	Jamno	14	13-21/28	WS, SR	LX, LX	W III
154	Jamno	15	13-21/29	WS	LX	W III
155	Jamno	16	13-21/30	WS, SR	O, LX	W III
156	Jamno	17	13-21/31	EK	LX	W III
157	Jamno	18	13-21/32	EK	LX	W III
158	Jamno	19	13-21/33	EK, WS	LX, LX	W III
159	Jamno	20	13-21/34	SR	LX	W III
160	Jamno	21	13-21/35	pradzieje, SR	LX, LX	W III
161	Jamno	22	13-21/36	WS	LX	W III
162	Jamno	23	13-21/37	SR	LX	W III
163	Jamno	24	13-21/38	R, WS	LX, O	W III
164	Jamno	25	13-21/39	WS	O	W III
165	Jamno	26	13-21/40	pradzieje, WS, SR	LX, O, LX	W III
166	Jamno	27	13-21/41	pradzieje	LX	W III
167	Jamno	28	13-21/42	EK, KPom, WS	LX, C?, LX	W III

LEGENDA**CHRONOLOGIA**

Pradz.	- pradzieje
STAR	- starożytność
EK (P, M, N)	- epoka kamienia (Paleolit, Mezolit, Neolit)
EB/H (KŁŻ)	- epoka brązu / Halstatt (Halsztat) (Kultura łużycka)
L/R	- La Tène (laten) / okres wpływów rzymskich
Kpom	- kultura pomorska
WŚ	- wczesne średniowiecze
ŚR	- średniowiecze
NOW	- okres nowożytny

FORMA OSADNICZA

C	- cmentarzysko
G	- grodzisko
O/OB	- osada/obozowisko
X	- punkt osadniczy
LX	- ślad osadniczy
NOW	- okres nowożytny

Załącznik nr 4

Obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków, wskazane przez Prezydenta Miasta Koszalina

Zarządzenia Prezydenta Miasta Koszalina (Nr 427/1870/13, z dn. 21.08.2013 r.).

L.P.	OBIEKTY WSKAZANE PRZEZ PREZYDENTA MIASTA W POROZUMIENIU Z WOJEWÓDZKIM KONSERWATOREM ZABYTKÓW	
	Adres	Typ obiektu lub obszaru
1.	ul. 1 Maja 8	Kamienica
2.	ul. 1 Maja 10 / Kardynała Stefana Wyszyńskiego 2a	Kamienica
3.	ul. 1 Maja 36	Bank
4.	ul. Władysława Andersa 17	Dom, ob. Sąd Rejonowy
5.	ul. Władysława Andersa 18	Budynek zakładów poligraficznych, ob. budynek usługowy
6.	ul. Władysława Andersa 20 / Pocztowa	Budynek zakładów poligraficznych, ob. budynek usługowy
7.	ul. Władysława Andersa 30	Seminarium Nauczycielskie, ob. zespół szkół nr 1 im. M. Kopernika
8.	ul. Władysława Andersa 32	Kasyno wojskowe
9.	ul. Artylerzystów 24	Dom jednorodzinny
10.	ul. Adama Asnyka 8	Kamieniczka
11.	ul. Norberta Barlickiego 9	Kamienica
12.	ul. Norberta Barlickiego 15	Kamienica
13.	ul. Norberta Barlickiego 22	Kamienica
14.	ul. Batalionów Chłopskich 4	Kamienica
15.	ul. Batalionów Chłopskich 13	Kamienica
16.	ul. Batalionów Chłopskich 18	Kamienica
17.	ul. Batalionów Chłopskich 23	Kamienica
18.	ul. Batalionów Chłopskich 25	Kamienica
19.	ul. Batalionów Chłopskich 44	Kamienica
20.	ul. Batalionów Chłopskich 60	Kamienica
21.	ul. Batalionów Chłopskich 76a-76b	Willa dwurodzinna z ogrodem
22.	ul. Batalionów Chłopskich 77	Hala przemysłowa papierni, ob. budynek magazynowo-usługowy
23.	ul. Batalionów Chłopskich 79	Budynek biurowy, ob. szkoła
24.	ul. Batalionów Chłopskich 80	Kamienica
25.	ul. Batalionów Chłopskich 82	Kamienica
26.	ul. Batalionów Chłopskich 84a-84b	Willa dwurodzinna z ogrodem
27.	ul. Batalionów Chłopskich 90	Dom jednorodzinny
28.	ul. Batalionów Chłopskich 98	Kamienica
29.	ul. Generała Józefa Bema 1-3	Dom dwurodziny z ogrodem
30.	ul. Generała Józefa Bema 4-6	Dom dwurodziny z ogrodem
31.	ul. Generała Józefa Bema 5-7	Dom dwurodziny z ogrodem
32.	ul. Generała Józefa Bema 8	Dom kilkurodziny z przedogródkiem
33.	ul. Generała Józefa Bema 10	Dom kilkurodziny z przedogródkiem
34.	ul. Generała Józefa Bema 12	Dom kilkurodziny z przedogródkiem

35.	ul. Generała Józefa Bema 14	Dom kilkurodzinny z przedogródkiem
36.	ul. Generała Józefa Bema 16	Dom kilkurodzinny z przedogródkiem
37.	ul. Bogusława II 26 / Zawiszy Czarnego	Kamienica
38.	ul. Bogusława II 39	Kamienica
39.	ul. Bogusława II 43	Kamienica
40.	ul. Bolesława Chrobrego 7	Kamienica
41.	ul. Bolesława Chrobrego 8	Kamienica
42.	ul. Bolesława Chrobrego 12	Kamienica
43.	ul. Bolesława Chrobrego 14	Kamienica
44.	ul. Bolesława Chrobrego 16	Kamienica
45.	ul. Bolesława Chrobrego 18	Kamienica
46.	ul. Bolesława Krzywoustego 3	Dom kilkurodzinny z ogrodem i ceglanym murem obwodowym
47.	ul. Bolesława Krzywoustego 5	Szkoła miejska, ob. gimnazjum nr 2 im. J. Korczaka
	ul. Tadeusza Boya-Żeleńskiego 5 → patrz Jana Kasprowicza 3	Dom dwurodzinny z ogrodem
48.	ul. Tadeusza Boya-Żeleńskiego 8-10	Dom dwurodzinny z ogrodem
49.	ul. Tadeusza Boya-Żeleńskiego 16-18	Dom dwurodzinny z ogrodem
50.	ul. Tadeusza Boya-Żeleńskiego 32-34	Dom dwurodzinny z ogrodem
51.	ul. Tadeusza Boya-Żeleńskiego 36-38	Dom dwurodzinny z ogrodem
52.	ul. Tadeusza Boya-Żeleńskiego 40-42	Dom dwurodzinny z ogrodem
53.	ul. Brzozowa 18-20	Dom dwurodzinny
54.	ul. Brzozowa 25	Dom dwurodzinny (część)
55.	ul. Józefa Chełmońskiego 7	Szkoła, ob. II Liceum Ogólnokształcące im. Wł. Broniewskiego
56.	ul. Fryderyka Chopina 3	Dom kilkurodzinny z ogrodem
57.	ul. Fryderyka Chopina 5	Dom – willa z ogrodem
58.	ul. Fryderyka Chopina 7	Dom – willa z ogrodem
59.	ul. Fryderyka Chopina 9	Dom – willa z ogrodem
60.	ul. Fryderyka Chopina 11	Dom – willa z ogrodem
61.	ul. Fryderyka Chopina 13	Dom dwurodzinny z ogrodem
62.	ul. Fryderyka Chopina 15	Dom kilkurodzinny z ogrodem
63.	ul. Fryderyka Chopina 25	Dom kilkurodzinny
64.	ul. Fryderyka Chopina 30	Dom kilkurodzinny z ogrodem
65.	ul. Fryderyka Chopina 31-33	Dom dwurodzinny z ogrodem
66.	ul. Fryderyka Chopina 32	Dom kilkurodzinny z ogrodem
67.	ul. Fryderyka Chopina 34	Dom – willa z ogrodem
68.	ul. Fryderyka Chopina 35-37	Dom dwurodzinny z ogrodem
69.	ul. Fryderyka Chopina 39-41	Dom dwurodzinny z ogrodem
70.	ul. Fryderyka Chopina 40	Dom jednorodzinny z ogrodem
71.	ul. Fryderyka Chopina 43-45	Dom dwurodzinny z ogrodem
72.	ul. Fryderyka Chopina 47-49	Dom dwurodzinny z ogrodem
73.	ul. Fryderyka Chopina 51-53	Dom dwurodzinny z ogrodem
74.	ul. Fryderyka Chopina 55-57	Dom dwurodzinny z ogrodem
75.	ul. Fryderyka Chopina 59-61	Dom dwurodzinny z ogrodem
76.	ul. Jarosława Dąbrowskiego 14	Kamienica
77.	ul. Jarosława Dąbrowskiego 16	Kamienica

78.	ul. Jarosława Dąbrowskiego 32	Kamienica
79.	ul. Jarosława Dąbrowskiego 34	Kamienica
80.	ul. Jarosława Dąbrowskiego 36	Kamienica
81.	ul. Dąbrówki 8 / Bogusława II	Kamienica
82.	ul. Dąbrówki 10	Kamienica
83.	ul. Michała Drzymały 3	Kamienica
	ul. Michała Drzymały 3a → patrz Mariańska 26	Kamienica
84.	ul. Michała Drzymały 5 / Mariańska 27	Kamienica
85.	ul. Michała Drzymały 7 / Wróblewskiego 28	Kamienica
86.	ul. Michała Drzymały 9 / Waleriana Wróblewskiego	Kamienica
87.	ul. Michała Drzymały 11	Kamienica
88.	ul. Michała Drzymały 15 / Norberta Barlickiego 25	Kamienica
89.	ul. Michała Drzymały 18 / Kaszubska	Kamienica
90.	ul. Dworcowa 1-3 / Zwycięstwa 19	Kamienica
91.	ul. Dworcowa 2	Kamienica
92.	ul. Dworcowa 9	Kamienica
93.	ul. Dworcowa 17	Kamienica
94.	ul. Dzieci Wrzesińskich 11	Kamienica
95.	ul. Dzieci Wrzesińskich 13	Kamienica
96.	ul. Dzieci Wrzesińskich 29 / Michała Drzymały	Kamienica
97.	ul. Dzierżęcińska 4	Zagroda (dom, ogrodzenie)
98.	ul. Dzierżęcińska 5-5a	Dom dwurodzinny
99.	ul. Dzierżęcińska 108	Zagroda (dom, stodoła)
100.	ul. Franciszkańska 4	Dom jednorodzinny z ogrodem
101.	ul. Franciszkańska 8	Dom jednorodzinny z ogrodem
102.	ul. Franciszkańska 12	Dom jednorodzinny z ogrodem
103.	ul. Franciszkańska 19-19a	Dom kilkurodzinny
104.	ul. Franciszkańska / Papiernicza	Hala papierni, ob. magazyn
105.	ul. Bartosza Głowackiego 2	Willa z ogrodem
106.	ul. Bartosza Głowackiego 8	Kamienica
107.	ul. Bartosza Głowackiego 11	Hospicjum, ob. dom wielorodzinny
108.	ul. Bartosza Głowackiego 11a	Hospicjum, ob. dom wielorodzinny
109.	ul. Bartosza Głowackiego 11b	Hospicjum, ob. dom wielorodzinny
110.	ul. Bartosza Głowackiego 11c	Hospicjum, ob. dom wielorodzinny
111.	ul. Bartosza Głowackiego 13	Hospicjum, ob. dom wielorodzinny
112.	ul. Gnieźnieńska 22	Dom kilkurodzinny
113.	ul. Gnieźnieńska 28-28a	Dom kilkurodzinny
114.	ul. Gnieźnieńska 30-30a	Dom wielorodzinny
115.	ul. Gnieźnieńska 42	Kaplica cmentarna
116.	ul. Artura Grottgera 4	Urząd Pracy, ob. sąd rejonowy
117.	ul. Artura Grottgera 5	Kamienica
118.	ul. Artura Grottgera 8-10	Dom kilkurodzinny z przedogródkami
119.	ul. Grunwaldzka 1	Browar - budynek główny, ob. budynek usługowo-magazynowy
120.	ul. Grunwaldzka 5	Kamienica

121.	ul. Grunwaldzka 7	Kamienica
122.	ul. Grunwaldzka 8-10	Kamienica, kino („Adria”)
123.	ul. Grunwaldzka 11	Kamienica
124.	ul. Grunwaldzka 12	Kamienica
125.	ul. Grunwaldzka 20	Kamienica
126.	ul. Gryfitów 12-14 (d. Jamno ul. Bursztynowa 10-12)	Dom mieszkalny, budynek inwentarski
127.	ul. Gryfitów 16 (d. Jamno ul. Bursztynowa 14)	Stodoła
128.	ul. Gryfitów 24 (d. Jamno ul. Bursztynowa 20)	Budynek gospodarczy
129.	ul. Harcerska 8	Kamienica
130.	ul. Harcerska 14	Kamienica
131.	ul. Harcerska 16	Kamienica
132.	ul. Harcerska 18	Kamienica
133.	ul. Harcerska 19	Kamienica
134.	ul. Harcerska 21	Kamienica, ob. Obwodowy Urząd Miar i Wąg
135.	ul. Harcerska 23	Kamienica
136.	ul. Hołdu Pruskiego 1	Kamienica
137.	ul. Hołdu Pruskiego 2	Kamienica
138.	ul. Hołdu Pruskiego 3	Kamienica
139.	ul. Hołdu Pruskiego 5	Kamienica
140.	ul. Hołdu Pruskiego 7	Kamienica
141.	ul. Hołdu Pruskiego 9	Kamienica
142.	ul. Hołdu Pruskiego 10	Kamienica
143.	ul. Jamneńska 5 (d. Jamno ul. Koszalińska 63)	Zagroda (dom, obora)
144.	ul. Jamneńska 7 (d. Jamno ul. Koszalińska 65)	Zagroda (bud. mieszk.-gosp., stodoła, obora)
145.	ul. Jamneńska 9 (d. Jamno ul. Koszalińska 67)	Budynek inwentarski
146.	ul. Jamneńska 15 (d. Jamno ul. Koszalińska 71)	Dom mieszkalny
147.	ul. Jamneńska 21 (d. Jamno ul. Koszalińska 75)	Stodoła
148.	ul. Jamneńska 26-28 (d. Jamno ul. Koszalińska 70-72)	Dom w zagrodzie
149.	ul. Jana z Kolna 4	Kamienica
150.	ul. Jana z Kolna 6	Kamienica
151.	ul. Jana z Kolna 7	Kamienica
152.	ul. Jana z Kolna 8	Kamienica
153.	ul. Jana z Kolna 10	Kamienica
154.	ul. Jana z Kolna 14	Kamienica
155.	ul. Jana z Kolna 16	Kamienica
156.	ul. Jana z Kolna 20	Kamienica
157.	ul. Jana z Kolna 22 / Spółdzielcza	Kamienica
158.	ul. Jana z Kolna 26	Kamienica
159.	ul. Jana z Kolna 30	Kamienica
160.	ul. Jedności 5	Willa – policja, ob. budynek biurowy
161.	ul. Jedności 9-11	Szkoła, ob. zespół szkół nr 2, im. St. Lema

162.	ul. Jeziorna 17a	Dom w zagrodzie
163.	ul. Mieczysława Karłowicza 8	Dom (willa) z ogrodem
164.	ul. Mieczysława Karłowicza 10	Dom (willa) z ogrodem
165.	ul. Jana Kasprowicza 3 / Tadeusza Boya-Żeleńskiego 5	Dom dwurodzinny z ogrodem
166.	ul. Jana Kasprowicza 15 / Marii Konopnickiej 3	Dom dwurodzinny z ogrodem
167.	ul. Jana Kasprowicza 29-31	Dom dwurodzinny z ogrodem
168.	ul. Jana Kasprowicza 33-35	Dom dwurodzinny z ogrodem
169.	ul. Kaszubska 7	Kamienica
170.	ul. Kaszubska 8	Kamienica
171.	ul. Kaszubska 9	Kamienica
172.	ul. Kaszubska 20	Kamienica
173.	ul. Kaszubska 22	Kamienica
174.	ul. Kaszubska 27	Kamienica
175.	ul. Kaszubska 29	Kamienica
176.	ul. Kaszubska 31	Kamienica
177.	ul. Kazimierza Wielkiego b.nr	Zespół dawnych piwnic browarnych
178.	ul. Kolejowa 1 / Zwycięstwa / Powstańców Wielkopolskich	Kamienica
179.	ul. Kolejowa 7	Dom jednorodzinny
	ul. Marii Konopnickiej → patrz Jana Kasprowicza 15	Dom dwurodzinny z ogrodem
180.	ul. Konstytucji 3 Maja 2 / Harcerska	Kamienica
181.	ul. Konstytucji 3 Maja 4	Kamienica
182.	ul. Konstytucji 3 Maja 7	Kamienica
183.	ul. Konstytucji 3 Maja 9	Kamienica
184.	ul. Konstytucji 3 Maja 13	Kamienica
185.	ul. Konstytucji 3 Maja 15	Kamienica
186.	ul. Konstytucji 3 Maja 19	Kamienica
187.	ul. Konstytucji 3 Maja 23	Kamienica
188.	ul. Konstytucji 3 Maja 25	Kamienica
189.	ul. Konstytucji 3 Maja 27	Kamienica
190.	ul. Konstytucji 3 Maja 33	Kamienica
191.	ul. Konstytucji 3 Maja 35	Kamienica
192.	ul. Koszalińska 60 (d. Jamno ul. Koszalińska 46)	Zagroda (dom mieszkalny, budynek inwentarski)
	ul. Tadeusza Kościuszki 1 → patrz ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 35	Kamienica
193.	ul. Tadeusza Kościuszki 8 / Ogrodowa 1	Dom kilkurodzinny
194.	ul. Tadeusza Kościuszki 16-18	Dom wielorodzinny
195.	ul. Tadeusza Kościuszki 30	Kamienica
196.	ul. Tadeusza Kościuszki 32	Kamienica
197.	ul. Tadeusza Kościuszki 33	Willa z ogrodem
198.	ul. Tadeusza Kościuszki 36	Kamienica
199.	ul. Tadeusza Kościuszki 59	Kamienica
	ul. Tadeusza Kościuszki 61 → patrz Młyńska 54	Kamienica
200.	ul. Krakusa i Wandy 1-9	Blok wielorodzinny

201.	ul. Krakusa i Wandy 2-10	Blok wielorodzinny
202.	ul. Krokusów 13	Dom w zagrodzie
	ul. Księżnej Anastazji 2-4 → patrz Rynek Staromiejski 8	Bank (Powiatowa Kasa Oszczędności), ob. Bank PKO SA
203.	ul. Eugeniusza Kwiatkowskiego 5-5a	Dom dwurodzinny
204.	ul. Eugeniusza Kwiatkowskiego 7-7a	Dom dwurodzinny
205.	ul. Eugeniusza Kwiatkowskiego 10-10a	Dom dwurodzinny
206.	ul. Eugeniusza Kwiatkowskiego 11-11a	Dom dwurodzinny
207.	ul. Lechicka 2	Kamienica
208.	ul. Lechicka 5 / Lutyków	Kamienica
209.	ul. Lechicka 6	Willa
210.	ul. Lechicka 8	Willa
211.	ul. Lechicka 10	Dom kilkurodzinny
212.	ul. Lechicka 12	Dom kilkurodzinny
213.	ul. Lechicka 13	Kamienica
214.	ul. Lechicka 15 / Obotrytów	Kamienica
215.	ul. Lechicka 17 / Obotrytów	Kamienica
216.	ul. Lechicka 19	Willa
217.	ul. Lechicka 21	Willa
218.	ul. Lechicka 25-27	Dom wielorodzinny
219.	ul. Lechicka 46-48	Dom (willa)
220.	ul. Lechicka 47	Dom kilkurodzinny
221.	ul. Lechicka 49	Spichlerz
222.	ul. Lechicka 51-51c	Zespół fabryczny: hala, budynki biurowe, domy (w obrębie zakładów „Bumar”)
223.	ul. Lechicka 62	Dom – willa
224.	ul. Leśna 24	Dom kilkurodzinny z ogrodem
225.	ul. Lubiatowska 32	Dom jednorodzinny
226.	ul. Lubiatowska dz. 39, obr.42	Cmentarz ewangelicki (nieczynny)
227.	ul. Lubiatowska dz. 101, obr.42	Cmentarz ewangelicki (nieczynny)
228.	ul. Lutyków 1	Kamienica
229.	ul. Lutyków 3	Kamienica
230.	ul. Lutyków 5	Kamienica
231.	ul. Lutyków 7	Kamienica
232.	ul. Lutyków 9	Kamienica
233.	ul. Lutyków 19	Dom kilkurodzinny z ogrodem
234.	ul. Lutyków 25-27	Dom kilkurodzinny
235.	ul. Lutyków 29-31	Dom kilkurodzinny
236.	ul. Lutyków 33-35	Dom kilkurodzinny
237.	ul. Łużycka 5	Dom jednorodzinny
238.	ul. Łużycka 9	Kamienica
239.	ul. Łużycka 11	Kamienica
240.	ul. Łużycka 12	Dom kilkurodzinny
241.	ul. Łużycka 13	Kamienica
242.	ul. Łużycka 31	Willa z ogrodem
243.	ul. Łużycka 33	Willa dwurodzinna z ogrodem
244.	ul. Łużycka 35	Dom (willa) z ogrodem

245.	ul. Łużycka 37	Dom (willa) z ogrodem
246.	ul. Łużycka 47-49	Dom kilkurodzinny
247.	ul. Łużycka 48-50	Dom kilkurodzinny z przedogródkiem
248.	ul. Łużycka 52-54	Dom kilkurodzinny
249.	ul. Łużycka 55-57	Dom dwurodzinny z ogrodem
250.	ul. Łużycka 56-62	Dom kilkurodzinny
251.	ul. Łużycka 59-61	Dom dwurodzinny z ogrodem
252.	ul. Łużycka 66-68	Dom dwurodzinny z ogrodem
253.	ul. Łużycka 70	Dom kilkurodzinny
254.	ul. Mariańska 8	Kamienica
255.	ul. Mariańska 11	Kamienica
256.	ul. Mariańska 19	Kamienica
257.	ul. Mariańska 21	Kamienica
258.	ul. Mariańska 24	Kamienica
259.	ul. Mariańska 25	Kamienica
260.	ul. Mariańska 26 / Michała Drzymały 3a	Kamienica
261.	ul. Mariańska 27 / Michała Drzymały 5	Kamienica
262.	ul. Jana Matejki 3	Kamienica
263.	ul. Jana Matejki 5	Kamienica
264.	ul. Jana Matejki 7	Kamienica
265.	ul. Jana Matejki 9	Kamienica
266.	ul. Jana Matejki 11	Kamienica
267.	ul. Jana Matejki 12	Kamienica
268.	ul. Jana Matejki 16 / Ludwika Waryńskiego 6	Kamienica
269.	ul. Jana Matejki 20	Dom jednorodzinny z ogrodem
270.	ul. Jana Matejki 25 / Ludwika Waryńskiego 4	Kamienica
271.	ul. Jana Matejki 28	Dom (willa dwurodzinna) z ogrodem
272.	ul. Jana Matejki 30	Dom (willa jednorodzinna) z ogrodem
273.	ul. Jana Matejki 37	Dom jednorodzinny z ogrodem
274.	ul. Adama Mickiewicza 6-8	Wędzarnia (Waldemana) – zakłady („Bogusławka”) – budynki frontowe
275.	ul. Adama Mickiewicza 9	Kamienica
276.	ul. Adama Mickiewicza 10	Kamienica, ob. budynek biurowo-handlowy
277.	ul. Mieszka I 2	Dom z ogrodem
278.	ul. Mieszka I 8	Dom jednorodzinny
279.	ul. Mieszka I 17	Dom jednorodzinny
280.	ul. Mieszka I 23-23a	Dom kilkurodzinny
281.	ul. Miła 15	Dom jednorodzinny z ogrodem
282.	ul. Miła 18	Dom dwurodzinny z ogrodem
283.	ul. Miła 21	Dom jednorodzinny z ogrodem
284.	ul. Miła 24	Dom jednorodzinny z ogrodem
285.	ul. Miła 26	Dom jednorodzinny z ogrodem
286.	ul. Miła 30	Dom jednorodzinny z ogrodem
287.	ul. Miła 32	Dom jednorodzinny z ogrodem
288.	ul. Józefa Mireckiego 7	Dom jednorodzinny z ogrodem
289.	ul. Józefa Mireckiego 8	Dom dwurodzinny z ogrodem

290.	ul. Józefa Mireckiego 10	Dom dwurodzinny z ogrodem
291.	ul. Józefa Mireckiego 12	Dom dwurodzinny z ogrodem
292.	ul. Młyńska 48	Kamienica
293.	ul. Młyńska 50	Kamienica
294.	ul. Młyńska 51	Kamienica
295.	ul. Młyńska 52a	Kamienica
296.	ul. Młyńska 54 / Tadeusza Kościuszki 61	Kamienica
297.	ul. Młyńska 56	Kamienica
298.	ul. Młyńska 58	Kamienica
299.	ul. Młyńska 60	Kamienica
300.	ul. Młyńska 62	Kamienica
301.	ul. Młyńska 63	Kamienica
302.	ul. Młyńska 64	Kamienica
303.	ul. Młyńska 65	Kamienica
304.	ul. Młyńska 67	Kamienica
305.	ul. Młyńska 69	Dom (obecnie w ramach zespołu Aresztu Śledczego)
306.	ul. Młyńska 72	Kamienica
307.	ul. Młyńska 74-74a	Kamienica
308.	ul. Młyńska 75	Kamienica
309.	ul. Młyńska 77	Kamienica
310.	ul. Młyńska 78/78a	Dom kilkurodzinny
311.	ul. Młyńska 79	Dom
312.	ul. Młyńska 81	Dom
313.	ul. Młyńska 82-84	Dom kilkurodzinny
314.	ul. Heleny Modrzejewskiej 1 / Szpitalna	Kamienica
315.	ul. Heleny Modrzejewskiej 3	Kamienica
316.	ul. Heleny Modrzejewskiej 5	Kamienica
317.	ul. Heleny Modrzejewskiej 9	Kamienica
318.	ul. Heleny Modrzejewskiej 12	Zbór ewangelicki, ob. Bałtycki Teatr Dramatyczny
319.	ul. Heleny Modrzejewskiej 13	Kamienica
320.	ul. Heleny Modrzejewskiej 14	Kamienica
321.	ul. Heleny Modrzejewskiej 18	Kamienica
322.	ul. Heleny Modrzejewskiej 19	Kamienica
323.	ul. Heleny Modrzejewskiej 20	Kamienica
324.	ul. Heleny Modrzejewskiej 24	Kamienica
325.	ul. Heleny Modrzejewskiej 27	Kamienica
326.	ul. Heleny Modrzejewskiej 29	Kamienica
327.	ul. Heleny Modrzejewskiej 31	Kamienica
328.	ul. Heleny Modrzejewskiej 37	Kamienica
329.	ul. Heleny Modrzejewskiej 43	Kamienica
330.	ul. Heleny Modrzejewskiej 48	Kamienica
331.	ul. Heleny Modrzejewskiej 58	Dom jednorodzinny z ogrodem
332.	ul. Heleny Modrzejewskiej 71-71a	Budynek opiekuńczy (Elisabeth Stif), ob. budynek biurowy, szkoła
333.	ul. Stanisława Moniuszki 3	Willa z ogrodem
334.	ul. Stanisława Moniuszki 4	Dom jednorodzinny z ogrodem

335.	ul. Stanisława Moniuszki 5	Dom kilkurodzinny
336.	ul. Stanisława Moniuszki 7	Dom kilkurodzinny
337.	ul. Stanisława Moniuszki 10	Dom kilkurodzinny
338.	ul. Stanisława Moniuszki 11	Dom kilkurodzinny
339.	ul. Stanisława Moniuszki 12	Dom kilkurodzinny
340.	ul. Stanisława Moniuszki 13	Dom kilkurodzinny
341.	ul. Stanisława Moniuszki 14	Dom kilkurodzinny
342.	ul. Stanisława Moniuszki 16	Dom kilkurodzinny
343.	ul. Stanisława Moniuszki 20-22	Blok kilkurodzinny z ogrodem
344.	ul. Aleja Monte Cassino 7 / Młyńska	Dom Opieki (fundacji Urliki von Heydeberck), ob. Dom Miłosierdzia
345.	ul. Morska 2	Zajezdnia tramwajowa, rzeźnia, ob. budynek handlowy
346.	ul. Morska 9	Kamienica i budynek usługowy
347.	ul. Morska 9a	Kamienica
348.	ul. Morska 11	Kamienica, ob. budynek biurowy
349.	ul. Morska 12	Dom z ogrodem
350.	ul. Morska 13	Dom
351.	ul. Morska 15	Dom
352.	ul. Morska 18	Dom kilkurodzinny
353.	ul. Morska 19	Dom z oficyną
354.	ul. Morska 21	Dom kilkurodzinny z oficyną
355.	ul. Morska 22	Dom jednorodzinny
356.	ul. Morska 23	Dom kilkurodzinny
357.	ul. Morska 28	Dom jednorodzinny
358.	ul. Morska 32	Dom dwurodzinny
359.	ul. Morska 36	Dom jednorodzinny z ogrodem
360.	ul. Morska 38	Dom jednorodzinny
361.	ul. Morska 40	Dom jednorodzinny
362.	ul. Morska 42	Dom dwurodzinny
363.	ul. Morska 45	Dom kilkurodzinny, ob. budynek biurowy
364.	ul. Morska 66	Dom kilkurodzinny
365.	ul. Morska 67-69	Blok wielorodzinny
366.	ul. Morska 68-72	Blok wielorodzinny
367.	ul. Morska 74-76	Blok wielorodzinny
368.	ul. Morska 75-77	Blok wielorodzinny
369.	ul. Morska 78-80	Blok wielorodzinny
370.	ul. Morska 79-81	Blok wielorodzinny
371.	ul. Morska 82-84	Blok wielorodzinny
372.	ul. Morska 83-85	Blok wielorodzinny
373.	ul. Morska 86-88	Blok wielorodzinny
374.	ul. Morska 90-92	Blok wielorodzinny
375.	ul. Morska 91-93	Blok wielorodzinny
376.	ul. Morska 94-96	Blok wielorodzinny
377.	ul. Morska 95-97	Blok wielorodzinny
378.	ul. Morska 100	Dom dwurodzinny
379.	ul. Morska 111	Dom w zespole folwarcznym
380.	ul. Niepodległości 2-8	Kamienica

381.	ul. Niepodległości 14	Kamienica
382.	ul. Niepodległości 16	Kamienica
383.	ul. Niepodległości 18	Kamienica
384.	ul. Niepodległości 20	Kamienica
385.	ul. Niepodległości 21	Kamienica
386.	ul. Niepodległości 23	Kamienica
387.	ul. Niepodległości 25	Kamienica
388.	ul. Niepodległości 27	Kamienica
389.	ul. Niepodległości 29	Kamienica
390.	ul. Niepodległości 30	Kamienica
391.	ul. Niepodległości 31	Kamienica
392.	ul. Niepodległości 32	Kamienica
393.	ul. Niepodległości 33	Kamienica
394.	ul. Niepodległości 34	Willa
395.	ul. Niepodległości 35	Kamienica
396.	ul. Niepodległości 37	Kamienica
397.	ul. Niepodległości 39	Kamienica
398.	ul. Niepodległości 40	Dom kilkurodzinny
399.	ul. Niepodległości 41	Kamienica
400.	ul. Niepodległości 43	Kamienica
401.	ul. Niepodległości 45	Kamienica
402.	ul. Niepodległości 47	Kamienica
403.	ul. Niepodległości 49	Kamienica
404.	ul. Obotrytów 8	Dom kilkurodzinny
405.	ul. Obotrytów 12-14	Dom kilkurodzinny
406.	ul. Obotrytów 16-18	Dom dwurodzinny z ogrodem
407.	ul. Obotrytów 17-47	Zespół domów jednorodzinnych w zabudowie szeregowej
408.	ul. Obotrytów 22-24	Dom dwurodzinny z ogrodem
409.	ul. Obotrytów 28-30	Dom dwurodzinny z ogrodem
	ul. Ogrodowa 1 → patrz Tadeusza Kościuszki 8	Dom kilkurodzinny
410.	ul. Ogrodowa 3	Dom (willa) z ogrodem
411.	ul. Ogrodowa 5	Dom (willa) z ogrodem
412.	ul. Ogrodowa 6	Dom jednorodzinny z ogrodem
413.	ul. Ogrodowa 8	Dom (willa) z ogrodem
414.	ul. Ogrodowa 19	Dom jednorodzinny z ogrodem
415.	ul. Ogrodowa 20	Dom jednorodzinny z ogrodem
416.	ul. Ogrodowa 21	Dom jednorodzinny z ogrodem
417.	ul. Orla 2a	Budynek opiekuńczy (Elisabeth Stif), ob. szkoła (BWSH)
418.	ul. Orląt Lwowskich 3	Dom (willa) z ogrodem
419.	ul. Orląt Lwowskich 5	Dom kilkurodzinny z ogrodem
420.	ul. Orląt Lwowskich 6	Dom kilkurodzinny z ogrodem
421.	ul. Orląt Lwowskich 12	Willa, ob. dom dwurodzinny z ogrodem
422.	ul. Orląt Lwowskich 13	Willa, ob. dom dwurodzinny z ogrodem
423.	ul. Orląt Lwowskich 17	Willa, ob. dom dwurodzinny z ogrodem
424.	ul. Paproci 27	Dom (chałupa)

425.	ul. Partyzantów 2	Willa, ob. dom dwurodzinny z ogrodem
426.	ul. Partyzantów 15	Willa, ob. dom dwurodzinny z ogrodem
427.	ul. Rotmistrza Witolda Pileckiego 4	Kamienica
428.	ul. Rotmistrza Witolda Pileckiego 13	Hospicjum, ob. dom wielorodzinny
429.	ul. Rotmistrza Witolda Pileckiego 15	Hospicjum, ob. dom kilkurodzinny
430.	ul. Rotmistrza Witolda Pileckiego 17	Hospicjum, ob. dom kilkurodzinny
431.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 12	Kamienica
432.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 17	Kamienica
433.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 19	Kamienica
434.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 23	Kamienica
435.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 25	Kamienica
436.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 27	Kamienica
437.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 29	Kamienica
438.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 31	Kamienica
439.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 33	Kamienica
440.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 35 / Tadeusza Kościuszki 1	Kamienica
441.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 39	Willa z ogrodem
442.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 40	Willa - dom kilkurodzinny
443.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 45	Willa z ogrodem
444.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 46	Willa z ogrodem
445.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 47	Willa z ogrodem
446.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 48	Willa z ogrodem
447.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 51	Willa z ogrodem
448.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 54	Willa z ogrodem
449.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 55	Dom kilkurodzinny, ob. PIP
450.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 60	Dom kilkurodzinny
451.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 61	Dom kilkurodzinny z ogrodem
452.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 62	Dom kilkurodzinny
453.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 63	Dom dwurodzinny z ogrodem
454.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 64	Dom kilkurodzinny
455.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 71	Dom kilkurodzinny
456.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 73	Willa – dom kilkurodzinny
457.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 87	Dom kilkurodzinny z ogrodem
458.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 90	Dom kilkurodzinny
459.	ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 97	Pedagogium (dr. Reusse), ob. Internat Ośrodka Szkolenia Straży Pożarnej
460.	Plac Jana Kilińskiego1	Kamienica
461.	Plac Jana Kilińskiego 3-5	Kamienica
462.	ul. Płowce 1	Kamienica
463.	ul. Płowce 9	Kamienica
464.	ul. Płowce 11	Kamienica
465.	ul. Pocztowa 2-6	Budynek w zespole dawnych zakładów poligraficznych C. Hendessa
466.	ul. Podgórna 1	Kamienica
467.	ul. Podgórna 3	Kamienica
468.	ul. Podgórna 16	Szkoła, ob. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej
469.	ul. Podgrodzie 1a	Kościół nowoapostolski, ob. restauracja

		"Fregata"
470.	ul. Podgródzie 4	Kamienica
471.	ul. Połczyńska 18	Spichlerz
472.	ul. Poławska 7	Kamienica
473.	ul. Poprzeczna 12–14	Dom dwurodzinny z ogrodem
474.	ul. Powstańców Wielkopolskich 17	Kamienica
475.	ul. Powstańców Wielkopolskich 19	Kamienica
476.	ul. Powstańców Wielkopolskich 26	Kamienica
477.	ul. Powstańców Wielkopolskich 28	Kamienica
478.	ul. Powstańców Wielkopolskich 30	Kamienica
479.	ul. Powstańców Wielkopolskich 32	Kamienica
480.	ul. Powstańców Wielkopolskich 34	Kamienica
481.	ul. Północna (Jamno), dz. 76	Cmentarz ewangelicki
482.	ul. Radogoszczańska 1	Kamienica
483.	ul. Radogoszczańska 3	Kamienica
484.	ul. Radogoszczańska 5	Dom kilkurodzinny
485.	ul. Radogoszczańska 7	Willa, ob. dom dwurodzinny z ogrodem
486.	ul. Radogoszczańska 25	Dom jednorodzinny z ogrodem
487.	ul. Tadeusza Rejtana 1 / Sportowa	Dom kilkurodzinny
488.	ul. Tadeusza Rejtana 4	Dom kilkurodzinny z ogrodem
489.	ul. Tadeusza Rejtana 6	Dom dwurodzinny z ogrodem
490.	ul. Tadeusza Rejtana 9	Dom kilkurodzinny
491.	ul. Tadeusza Rejtana 10	Dom kilkurodzinny z ogrodem
492.	ul. Tadeusza Rejtana 14	Dom kilkurodzinny z ogrodem
493.	ul. Tadeusza Rejtana 16	Dom (willa) z ogrodem
494.	ul. Władysława Reymonta 1-3	Dom dwurodzinny z ogrodem
495.	ul. Władysława Reymonta 5-7	Dom dwurodzinny z ogrodem
496.	ul. Władysława Reymonta 9-11	Dom dwurodzinny z ogrodem
497.	ul. Władysława Reymonta 13-15	Dom dwurodzinny z ogrodem
498.	ul. Władysława Reymonta 17-19	Dom dwurodzinny z ogrodem
499.	ul. Ferdynanda Ruszczyca 1	Dom jednorodzinny (willa) z ogrodem
500.	ul. Ferdynanda Ruszczyca 3	Dom jednorodzinny
501.	ul. Ferdynanda Ruszczyca 7	Dom kilkurodzinny
502.	ul. Ferdynanda Ruszczyca 9	Dom jednorodzinny z ogrodem, ob. pensjonat
503.	ul. Ferdynanda Ruszczyca 16	Szkoła, ob. Centrum Edukacji Nauczycieli
504.	ul. Ferdynanda Ruszczyca 17	Dom jednorodzinny z ogrodem
505.	ul. Rybacka 2	Dom jednorodzinny z ogrodem
506.	ul. Rybacka 6-8	Dom dwurodzinny z ogrodem
507.	ul. Rybacka 14-16	Dom dwurodzinny z ogrodem
508.	ul. Rybacka 15-17	Blok wielorodzinny
509.	ul. Rybacka 18-24	Domy dwurodzinne w zabudowie szeregowej - zespół
510.	ul. Rybacka 19 / Henryka Sienkiewicza 14	Domy kilkurodzinne w zabudowie szeregowej - zespół
511.	ul. Rybacka 27-33	Dom 4-rodzinny w zabudowie szeregowej z ogrodem
512.	ul. Rybacka 32-38	Dom 4-rodzinny w zabudowie szeregowej z ogrodem

513.	ul. Rybacka 40-46	Dom 4-rodzinny w zabudowie szeregowej
514.	ul. Rybacka 48-54	Dom 4-rodzinny w zabudowie szeregowej
515.	ul. Rycerska 17 (d. Jamno ul. Grodzka 17)	Dom kilkurodzinny z ogrodzeniem
516.	ul. Rynek Staromiejski 8 / Księżnej Anastazji 2-4	Bank (Powiatowa Kasa Oszczędności), ob. Bank PKO SA
517.	ul. Rzemieślnicza 2	Kamienica
518.	ul. Rzemieślnicza 3	Kamienica
519.	ul. Rzemieślnicza 5	Kamienica
520.	ul. Sanatoryjna 6	Dom jednorodzinny (willa) z ogrodem
521.	ul. Henryka Sienkiewicza 2-6	Blok wielorodzinny
522.	ul. Henryka Sienkiewicza 10-12	Blok wielorodzinny
	ul. Henryka Sienkiewicza 14 → patrz Rybacka 19	Domy kilkurodzinne w zabudowie szeregowej - zespół
523.	ul. Piotra Skargi 5-7	Dom dwurodzinny z ogrodem
524.	ul. Piotra Skargi 12-18	Dom - Blok kilkurodzinny
525.	ul. Piotra Skargi 20-26	Dom kilkurodzinny
526.	ul. Marii Skłodowskiej-Curie 4	Kamienica
527.	ul. Sołecka 6 (d. Jamno ul. Bałtycka 4)	Dom jednorodzinny
528.	ul. Sołecka 12/1-12/2 (d. Jamno ul. Bałtycka 12)	Zagroda (dom, obora, stodoła)
529.	ul. Sołecka 18/1-18/2 (d. Jamno ul. Bałtycka 18)	Zagroda (dom, obora, stodoła)
530.	ul. Sołecka 22/1-22/2 (d. Jamno ul. Bałtycka 20)	Zagroda (dom, budynek bramny, obora)
531.	ul. Sołecka 29 (d. Jamno ul. Bałtycka 23)	Dom (chałupa) w zagrodzie
532.	ul. Sołecka 31 (d. Jamno ul. Bałtycka 25)	Dom (chałupa) w zagrodzie
533.	ul. Sołecka 40-42 (d. Jamno ul. Bałtycka 28-30)	Zagroda (dom, obora)
534.	ul. Sołecka 44 (d. Jamno ul. Bałtycka 32)	Zagroda (dom, stodoła-obora)
535.	ul. Sołecka 52 - 54 (d. Jamno ul. Bałtycka 42)	Zagroda (dom, obora)
536.	ul. Sołecka 58-60 (d. Jamno ul. Bałtycka 46-48)	Zagroda (dom, obora, stodoła)
537.	ob. Sołecka 68 (d. Jamno ul. Bałtycka 54)	Zagroda (dom, obora-stodoła)
538.	ob. Sołecka 76 (d. Jamno ul. Bałtycka 62)	Dom (chałupa) w zagrodzie
539.	ul. Spokojna 2-8	Dom 4-rodzinny z ogrodem
540.	ul. Spokojna 9-15	Dom 4-rodzinny z ogrodem
541.	ul. Spokojna 14-20	Dom 4-rodzinny z ogrodem
542.	ul. Spokojna 22-24	Dom 2-rodzinny z ogrodem
543.	ul. Spokojna 26-32	Dom 4-rodzinny z ogrodem
544.	ul. Spokojna 33-39	Dom 4-rodzinny z ogrodem
545.	ul. Spokojna 38-44	Dom 4-rodzinny z ogrodem
546.	ul. Spokojna 41-47	Dom 4-rodzinny z ogrodem
547.	ul. Sportowa 1	Dom (willa) dwurodzinny z ogrodem
548.	ul. Sportowa 2	Dom (willa) dwurodzinny z ogrodem
549.	ul. Sportowa 3	Dom jednorodzinny z ogrodem

550.	ul. Sportowa 4	Willa z ogrodem
551.	ul. Sportowa 6	Dom dwurodzinny z ogrodem
552.	ul. Sportowa 8-10	Dom (blok) kilkurodzinny z ogrodem
553.	ul. Sportowa 9-11	Dom dwurodzinny z ogrodem
554.	ul. Sportowa 13-15	Dom dwurodzinny z ogrodem
555.	ul. Spółdzielcza 1	Kamienica
556.	ul. Spółdzielcza 2-4	Kamienica
557.	ul. Spółdzielcza 9	Kamienica
558.	ul. Spółdzielcza 11	Kamienica
559.	ul. Spółdzielcza 13	Kamienica
560.	ul. Spółdzielcza 15	Kamienica
561.	ul. Spółdzielcza 17	Kamienica
562.	ul. Spółdzielcza 19	Kamienica
563.	ul. Spółdzielcza 29a	Kamienica
564.	ul. Starowiejska 68-70	Zagroda (chałupa, obora, stodoła)
565.	ul. Starowiejska 72 (d. Łabusz 6)	Chałupa (w zagrodzie)
566.	ul. Starowiejska 76 (d. Łabusz 8)	Budynek stodołno - inwentarski
567.	ul. Starowiejska 78 (d. Łabusz 10)	Budynek mieszkalno - gospodarczy
568.	ul. Starowiejska 80 (d. Łabusz 11)	Budynek inwentarski
569.	ul. Starowiejska 84-86 (d. Łabusz 12)	Zagroda (chałupa, budynek inwentarski)
570.	ul. Starowiejska 101-105 (d. Łabusz 19/20)	Zagroda (dom mieszkalny, obora)
571.	ul. Starowiejska 103 (d. Łabusz 9)	Budynek mieszkalno - inwentarski
572.	ul. Starowiejska 107 (d. Łabusz 18)	Chałupa (w zagrodzie)
573.	ul. Starowiejska b.nr	Kapliczka przydrożna
574.	ul. Andrzeja Struga 2-4	Dom dwurodzinny
575.	ul. Andrzeja Struga 6-8	Dom dwurodzinny
576.	ul. Szczecińska 2	Dom kilkurodzinny z ogrodem
577.	ul. Szczecińska 13	Willa
578.	ul. Szczecińska 21	Dom kilkurodzinny
579.	ul. Szczecińska 22	Dom kilkurodzinny
580.	ul. Szczecińska 23	Dom kilkurodzinny
581.	ul. Szczecińska 25	Dom jednorodzinny z ogrodem
582.	ul. Szczecińska 27	Dom kilkurodzinny z ogrodem
583.	ul. Szczecińska 32	Budynek przemysłowy (obecnie hurtownia)
584.	ul. Szpitalna 8	Kamienica
585.	ul. Karola Szymanowskiego 1	Dom jednorodzinny z ogrodem
586.	ul. Karola Szymanowskiego 7	Dom dwurodzinny z ogrodem
587.	ul. Karola Szymanowskiego 32	Dom kilkurodzinny
588.	ul. Karola Szymanowskiego 38-40	Dom dwurodzinny z ogrodem
589.	ul. Karola Szymanowskiego 41	Dom dwurodzinny z ogrodem
590.	ul. Karola Szymanowskiego 43	Dom dwurodzinny z ogrodem
591.	ul. Karola Szymanowskiego 45	Dom jednorodzinny z ogrodem

592.	ul. Karola Szymanowskiego 46-48	Dom dwurodzinny z ogrodem
593.	ul. Karola Szymanowskiego 47	Dom jednorodzinny z ogrodem
594.	ul. Karola Szymanowskiego 50-52	Dom dwurodzinny z ogrodem
595.	ul. Karola Szymanowskiego 58-60	Dom dwurodzinny z ogrodem
596.	ul. Karola Szymanowskiego 62-64	Dom jednorodzinny z ogrodem
597.	ul. Świętego Wojciecha 14	Dom w zagrodzie
598.	ul. Świętego Wojciecha b.nr /Akacyjowa	Słup transformatora
599.	ul. Tkacka 3 (d. Jamno ul. Spokojna 3)	Stodoła
600.	ul. Topolowa 2	Dom jednorodzinny z ogrodem
601.	ul. Romualda Traugutta 5	Dom dwurodzinny z ogrodem
602.	ul. Romualda Traugutta 10-12	Blok wielorodzinny
603.	ul. Romualda Traugutta 11	Dom dwurodzinny z ogrodem
604.	ul. Romualda Traugutta 13	Dom dwurodzinny z ogrodem
605.	ul. Romualda Traugutta 14-16	Blok wielorodzinny
606.	ul. Romualda Traugutta 19	Dom kilkurodzinny z ogrodem
607.	ul. Romualda Traugutta 21	Dom dwurodzinny z ogrodem
608.	ul. Romualda Traugutta 25	Dom kilkurodzinny z ogrodem
	ul. Ludwika Waryńskiego 4 → patrz Jana Matejki 25	Kamienica
609.	ul. Ludwika Waryńskiego 5	Willa
	ul. Ludwika Waryńskiego 6 → patrz Jana Matejki 16	Kamienica
610.	ul. Ludwika Waryńskiego 8-10	Kamienica
611.	ul. Ludwika Waryńskiego 12	Kamienica
612.	ul. Ludwika Waryńskiego 14	Kamienica
613.	ul. Ludwika Waryńskiego 16-18	Kamienica
614.	ul. Westerplatte 9	Dom jednorodzinny
615.	ul. Westerplatte 13	Dom jednorodzinny z częścią gospodarczą
616.	ul. Westerplatte 18	Dom jednorodzinny
617.	ul. Westerplatte 34	Dom kilkurodzinny
618.	ul. Wojska Polskiego 6	Kamienica
619.	ul. Wojska Polskiego 8	Kamienica
620.	ul. Wojska Polskiego 13	Szkoła, ob. Dom Samotnej Matki („Dar Życia”)
621.	ul. Wojska Polskiego 19-21	Blok wielorodzinny
622.	ul. Wojska Polskiego 28	Dom jednorodzinny z ogrodem
623.	ul. Wojska Polskiego 29	Dom kilkurodzinny
624.	ul. Wojska Polskiego 38	Dom jednorodzinny z ogrodem
625.	ul. Wojska Polskiego 39-41	Dom kilkurodzinny z ogrodem
626.	ul. Wojska Polskiego 40	Dom jednorodzinny z ogrodem
627.	ul. Wojska Polskiego 43-45	Dom kilkurodzinny z ogrodem
628.	ul. Wojska Polskiego 44-46	Dom dwurodzinny z ogrodem
629.	ul. Wojska Polskiego 48-50	Dom dwurodzinny z ogrodem
630.	ul. Wojska Polskiego 51-53	Dom kilkurodzinny
631.	ul. Wojska Polskiego 52-54	Dom dwurodzinny z ogrodem
632.	ul. Wojska Polskiego 56-58	Dom dwurodzinny z ogrodem
633.	ul. Wojska Polskiego 60-62	Dom dwurodzinny z ogrodem
634.	ul. Walerego Wróblewskiego 15	Kamienica

635.	ul. Walerego Wróblewskiego 16	Kamienica
636.	ul. Walerego Wróblewskiego 23	Kamienica
637.	ul. Józefa Wybickiego 2	Dom jednorodzinny z ogrodem
638.	ul. Józefa Wybickiego 3	Dom dwurodzinny z ogrodem
639.	ul. Józefa Wybickiego 4	Dom (willa) jednorodzinny z ogrodem
640.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 4	Willa z ogrodem, ob. przedszkole (nieużytkowane)
641.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 8	Willa z ogrodem
642.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 10	Willa kilkurodzinna z ogrodem
643.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 12	Willa kilkurodzinna z ogrodem
644.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 14	Willa kilkurodzinna z ogrodem
645.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 16-18	Dom kilkurodzinny
646.	ul. Stanisława Wyspiańskiego 20	Willa z ogrodem
	ul.Kardynała Stefana Wyszyńskiego 2a → patrz 1 Maja 10	Kamienica
647.	ul.Kardynała Stefana Wyszyńskiego 14	Kamieniczka
648.	ul.Kardynała Stefana Wyszyńskiego 17	Kamienica
649.	ul.Kardynała Stefana Wyszyńskiego 25 / Bolesława Chrobrego 5	Dom – kamienica, ob. Kuria Biskupia
650.	ul. Zacisze 2-4	Dom kilkurodzinny z ogrodem
651.	ul. Zacisze 10-12	Dom kilkurodzinny z ogrodem
652.	ul. Zacisze 17-19	Dom dwurodzinny z ogrodem
653.	ul. Zacisze 18-20	Dom kilkurodzinny z ogrodem
654.	ul. Zacisze 21-23	Dom dwurodzinny z ogrodem
655.	ul. Zacisze 26-28	Dom kilkurodzinny z ogrodem
656.	ul. Zacisze 49-51	Dom dwurodzinny z ogrodem
657.	ul. Zawiszy Czarnego 13 / Księżnej Anastazji	Kamienica
658.	ul. Zdobywców Wału Pomorskiego 13	Dom jednorodzinny
	ul. Zwycięstwa 19 → patrz Dworcowa 1-3	Kamienica
659.	ul. Zwycięstwa 26	Kamienica
660.	ul. Zwycięstwa 30	Kamienica
661.	ul. Zwycięstwa 32	Kamienica
662.	ul. Zwycięstwa 81	Kamienica
663.	ul. Zwycięstwa 95	Kamienica
664.	ul. Zwycięstwa 105	Teatr impresaryjny i sala koncertowa Georga Lüdtkego, ob. Miejski Ośrodek Kultury (część frontowa)
665.	ul. Zwycięstwa 107	Bank hipoteczny, ob. budynek Towarzystwa Ubezpieczeń Warta
666.	ul. Zwycięstwa 131	Kamienica
667.	ul. Zwycięstwa 133	Kamienica
668.	ul. Zwycięstwa 134	Kasyno oficerskie, obecnie siedziba PZU
669.	ul. Zwycięstwa 135	Kamienica
670.	ul. Zwycięstwa 136	Kamienica
671.	ul. Zwycięstwa 142	Kamienica
672.	ul. Zwycięstwa 143	Kamienica
673.	ul. Zwycięstwa 144	Kamienica
674.	ul. Zwycięstwa 145	Kamienica

675.	ul. Zwycięstwa 149	Kamienica
676.	ul. Zwycięstwa 151 / Ludwika Waryńskiego	Kamienica
677.	ul. Zwycięstwa 152	Kamienica
678.	ul. Zwycięstwa 154 / Artura Grottgera	Kamienica
679.	ul. Zwycięstwa 155	Kamienica
680.	ul. Zwycięstwa 156 / Artura Grottgera	Kamienica
681.	ul. Zwycięstwa 157	Kamienica
682.	ul. Zwycięstwa 159	Kamienica
683.	ul. Zwycięstwa 160	Kamienica
684.	ul. Zwycięstwa 161	Kamienica
685.	ul. Zwycięstwa 162	Kamienica
686.	ul. Zwycięstwa 165	Kamienica
687.	ul. Zwycięstwa 166	Kamienica
688.	ul. Zwycięstwa 167 / Hołdu Pruskiego	Kamienica
689.	ul. Zwycięstwa 168 / Józefa Chelmońskiego	Kamienica, ob. budynek użyteczności publicznej
690.	ul. Zwycięstwa 169 / Hołdu Pruskiego	Dom – kamieniczka
691.	ul. Zwycięstwa 170 / Józefa Chelmońskiego	Kamienica
692.	ul. Zwycięstwa 171	Kamienica
693.	ul. Zwycięstwa 172	Kamienica
694.	ul. Zwycięstwa 173	Kamienica
695.	ul. Zwycięstwa 174	Kamienica
696.	ul. Zwycięstwa 175	Kamienica
697.	ul. Zwycięstwa 176	Kamienica
698.	ul. Zwycięstwa 177-177a	Kamienica
699.	ul. Zwycięstwa 178	Kamienica
700.	ul. Zwycięstwa 180	Kamienica
701.	ul. Zwycięstwa 181	Kamienica
702.	ul. Zwycięstwa 182	Kamienica
703.	ul. Zwycięstwa 189	Dom kilkurodzinny z ogrodem
704.	ul. Zwycięstwa 191-193	Dom kilkurodzinny
705.	ul. Zwycięstwa 195-197	Dom kilkurodzinny
706.	ul. Zwycięstwa 199-201	Dom kilkurodzinny
707.	ul. Zwycięstwa 202-204a, ul. 4-go Marca, ul. Wojska Polskiego	Zespół budynków wojskowych (m.in. koszary, szpital, kasyno, hotel)
708.	ul. Zwycięstwa 203-205	Dom kilkurodzinny
709.	ul. Zwycięstwa 206-208	Dom dwurodzinny
710.	ul. Zwycięstwa 207-209	Dom kilkurodzinny
711.	ul. Zwycięstwa 210-212	Dom dwurodzinny z ogrodem
712.	ul. Zwycięstwa 211-213	Dom kilkurodzinny
713.	ul. Zwycięstwa 215-217	Dom kilkurodzinny
714.	ul. Zwycięstwa 226 / Zielona	Dom jednorodzinny
715.	ul. Zwycięstwa 232	Dom dwurodzinny
716.	ul. Zwycięstwa 252	Kamienica
717.	ul. Zwycięstwa 256	Dom (chałupa)
718.	ul. Zwycięstwa 279	Dom kilkurodzinny
719.	ul. Zwycięstwa 295	Dom dwurodzinny

720.	ul. Zwycięstwa 297	Dom dwurodzinny, poczta
721.	ul. Zwycięstwa 301	Dom kilkurodzinny
722.	ul. Zwycięstwa 317	Dom kilkurodzinny z ogrodem
723.	ul. Zwycięstwa 319	Dom kilkurodzinny z ogrodem
724.	ul. Żeromskiego 2-4	Dom kilkurodzinny z ogrodem
725.	ul. Żeromskiego 6-8	Dom dwurodzinny z ogrodem
726.	ul. Żeromskiego 10-12	Dom dwurodzinny z ogrodem
727.	ul. Żeromskiego 14-16	Dom dwurodzinny z ogrodem
728.	ul. Żeromskiego 18-20	Dom dwurodzinny z ogrodem
729.	ul. Żwirki i Wigury 2	Dom jednorodzinny z ogrodem
730.	ul. Żwirowa 6	Dom kilkurodzinny - kamienica

Załącznik nr 5

Przykładowe kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

W ramach priorytetu I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

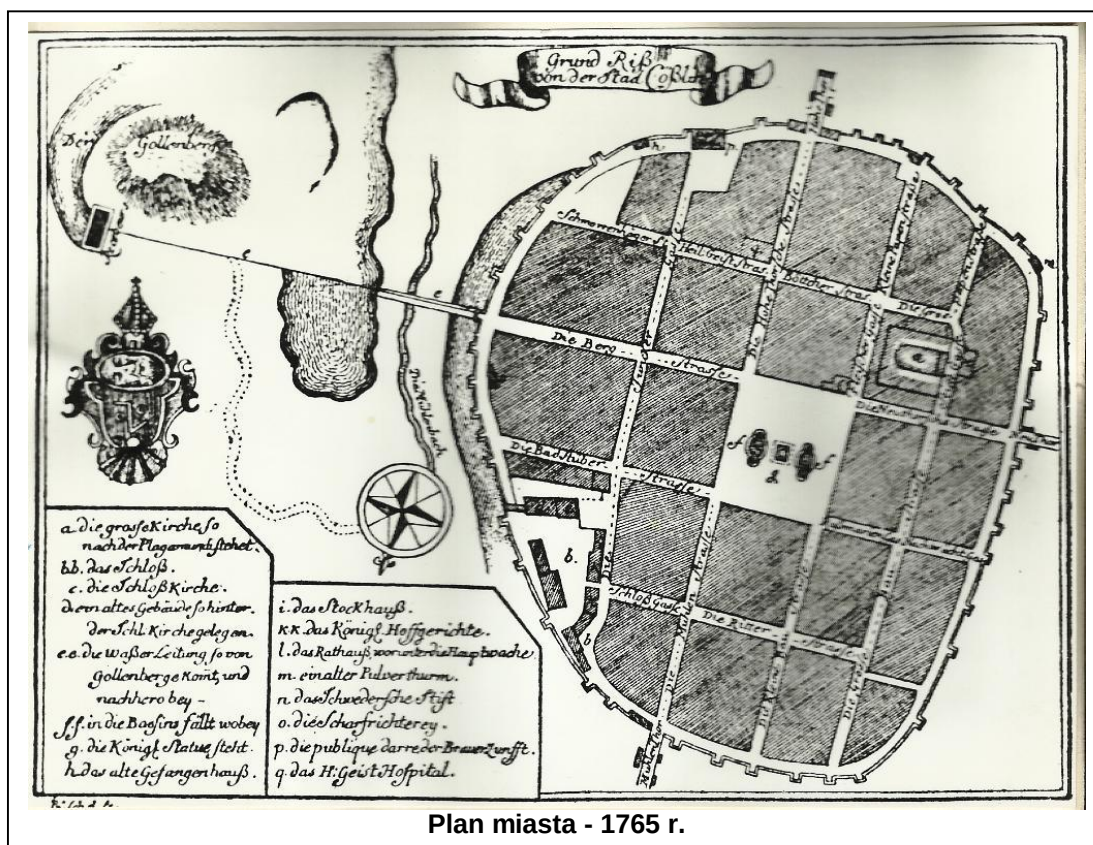
- Poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami.
- Wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów.
- Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom.
- Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi.
- Inne.

W ramach priorytetu II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

- Poziom (w %) objęcia terenu gminy wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.
- Liczba utworzonych parków kulturowych.
- Liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych.
- Liczba wniosków o uznanie obiektów i obszarów za pomniki historii.
- Zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi.
- Inne.

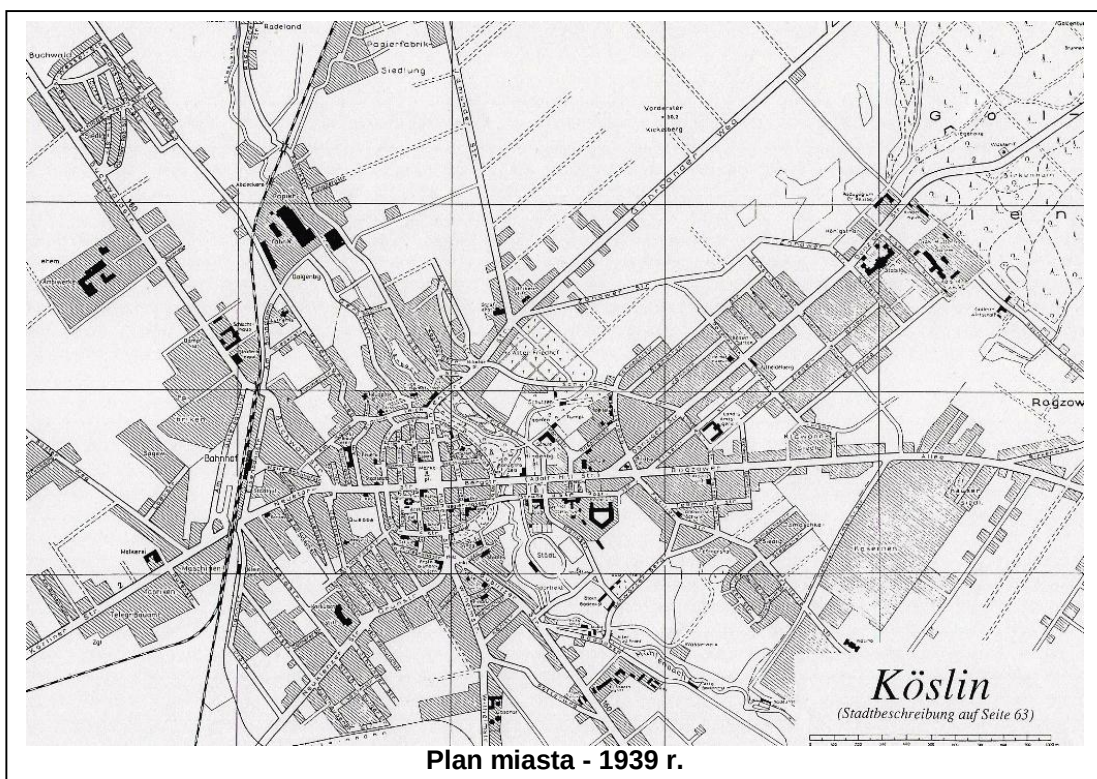
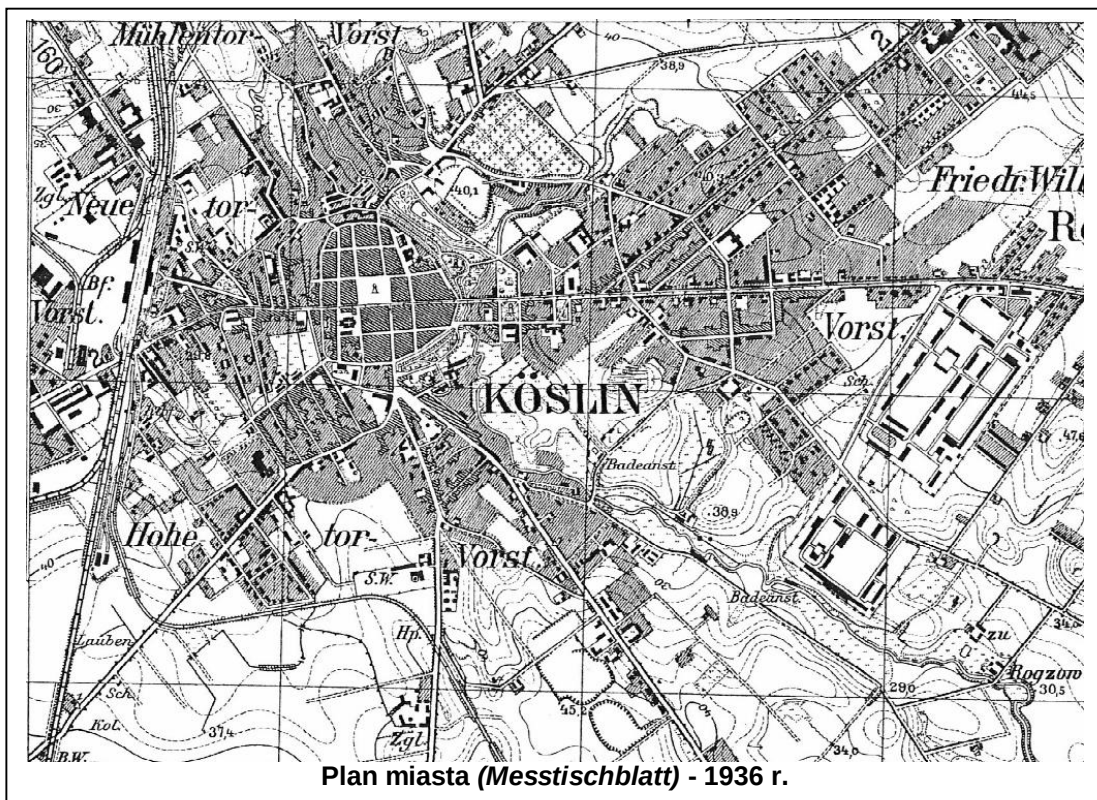
W ramach priorytetu III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

- Liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego).
- Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy.
- Liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych.
- Liczba opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników).
- Liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej.
- Liczba osób zwiedzających muzea, skanseny, izby regionalne itp.
- Liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.
- Inne.

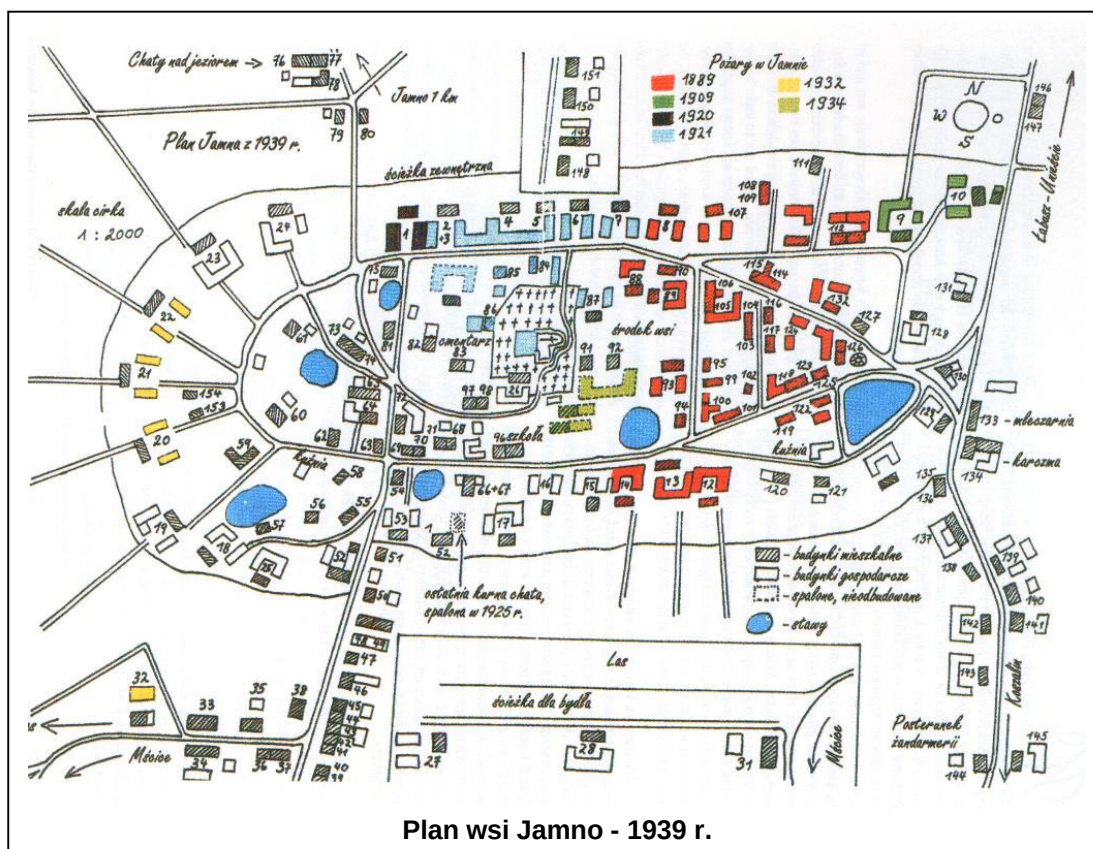
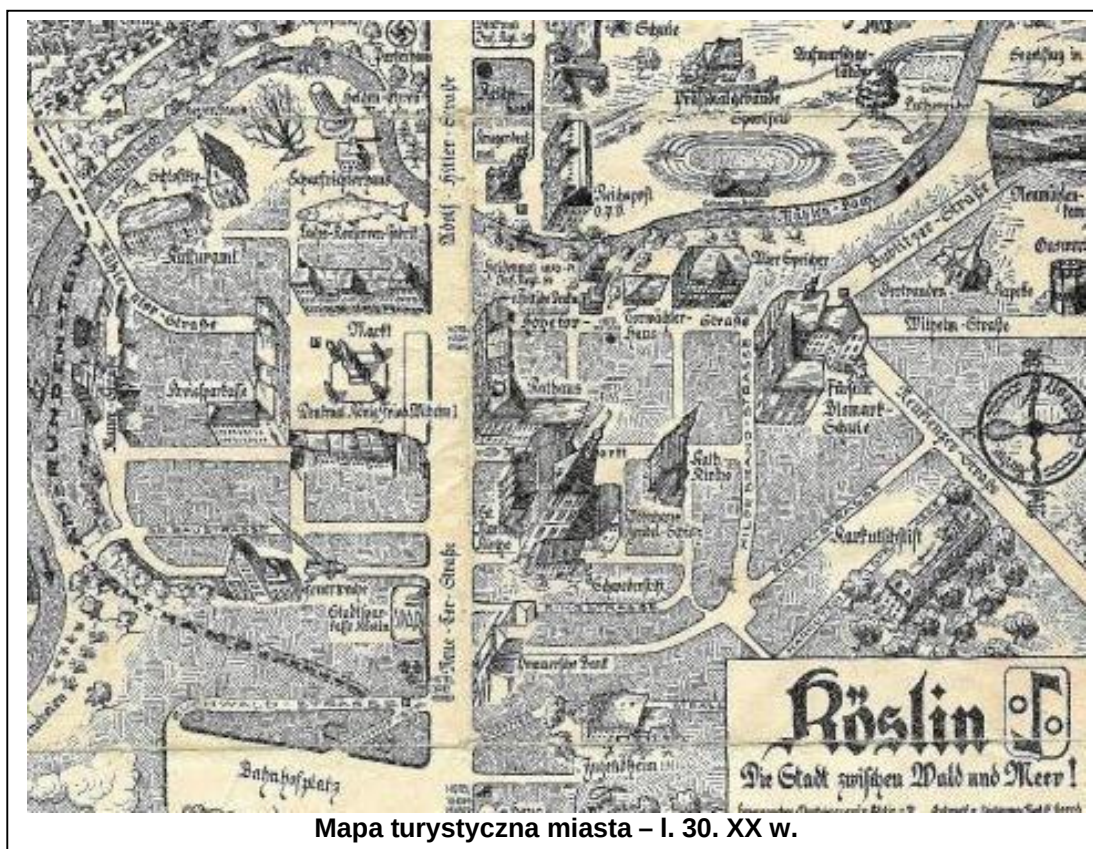
KARTOGRAFIA⁷⁰

⁷⁰ Mapy i plany z opracowań konserwatorskich: archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie oraz Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie.

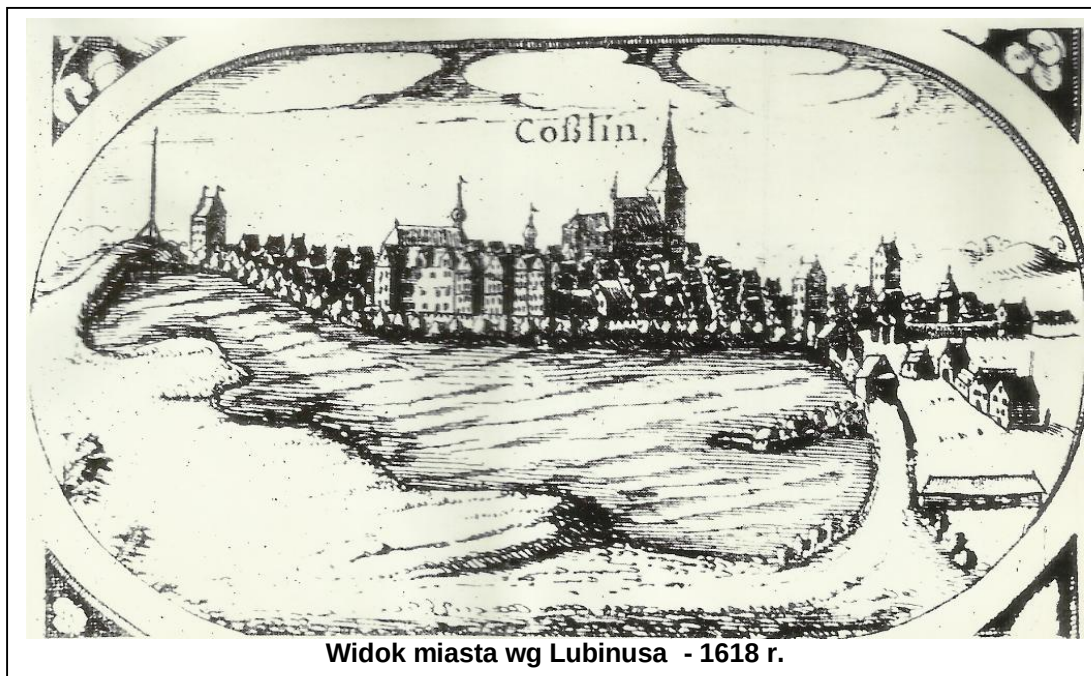
KARTOGRAFIA

KARTOGRAFIA

IKONOGRAFIA⁷¹

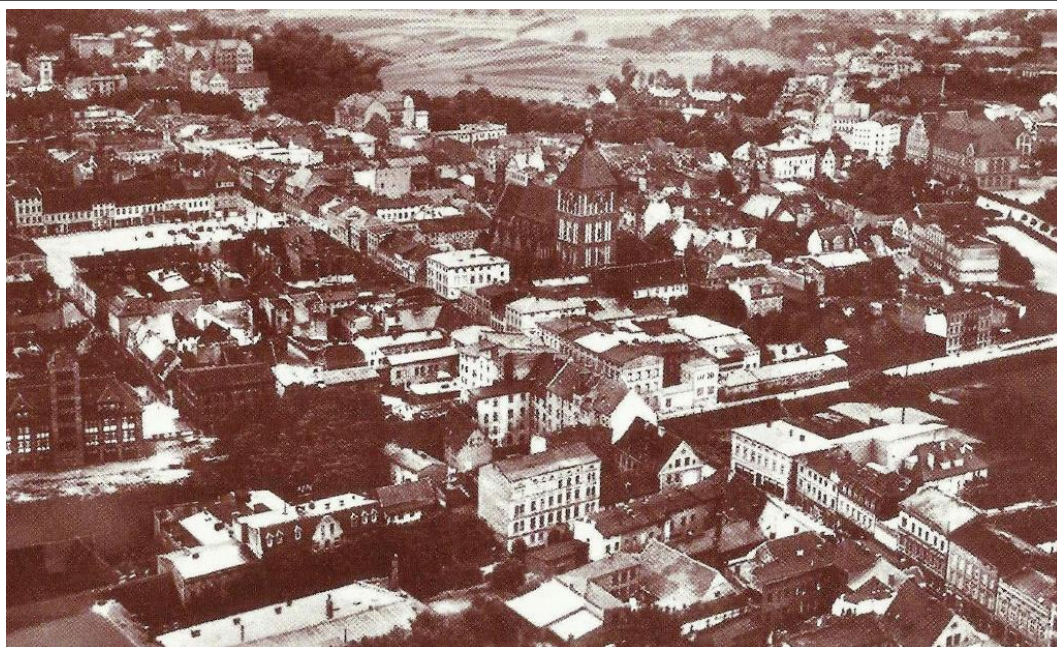
Widok miasta wg Lubinusa - 1618 r.

Widok miasta wg Samme – XIX w.

⁷¹ Ikonografia ze zbiorów: archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie i Biura Dokumentacji Zabytków w Szczecinie oraz „Koszalin na strych widokówek”, Zapol Szczecin 2008, <http://www.starykoszalin.w8w.pl/>, <http://www.jpg.pl/>, <http://dobra.edukacja.koszalin.pl/index.php>.

IKONOGRAFIA

Widok miasta z lotu ptaka – I. 30. XX w.

Widok miasta z lotu ptaka – I. 30. XX w.

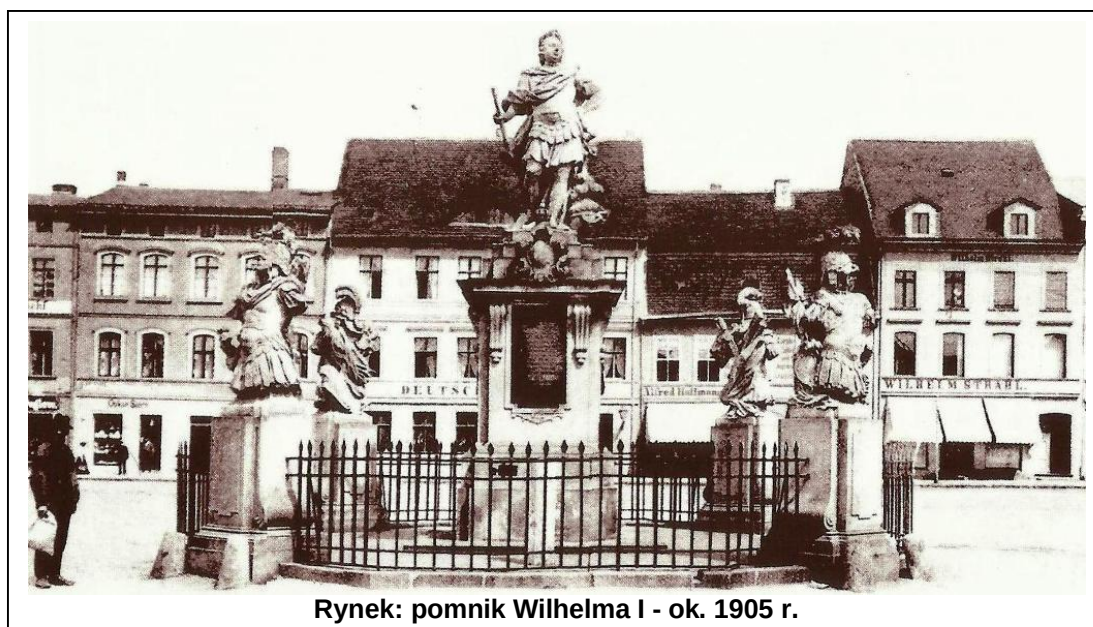
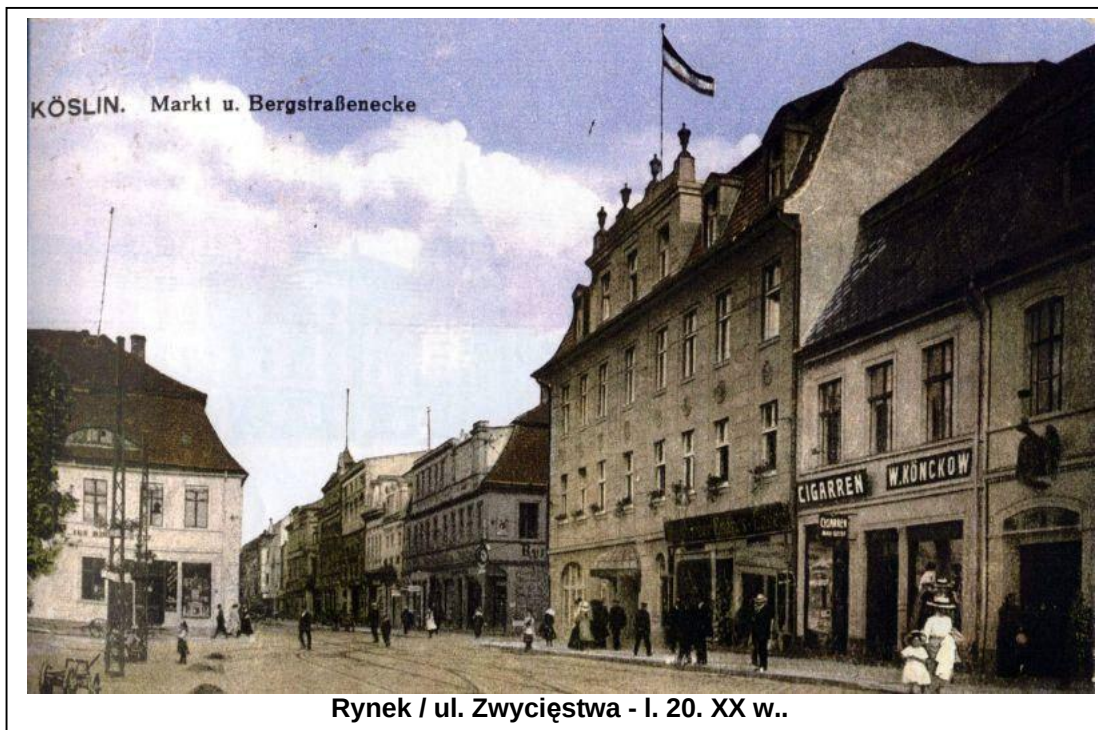
IKONOGRAFIA

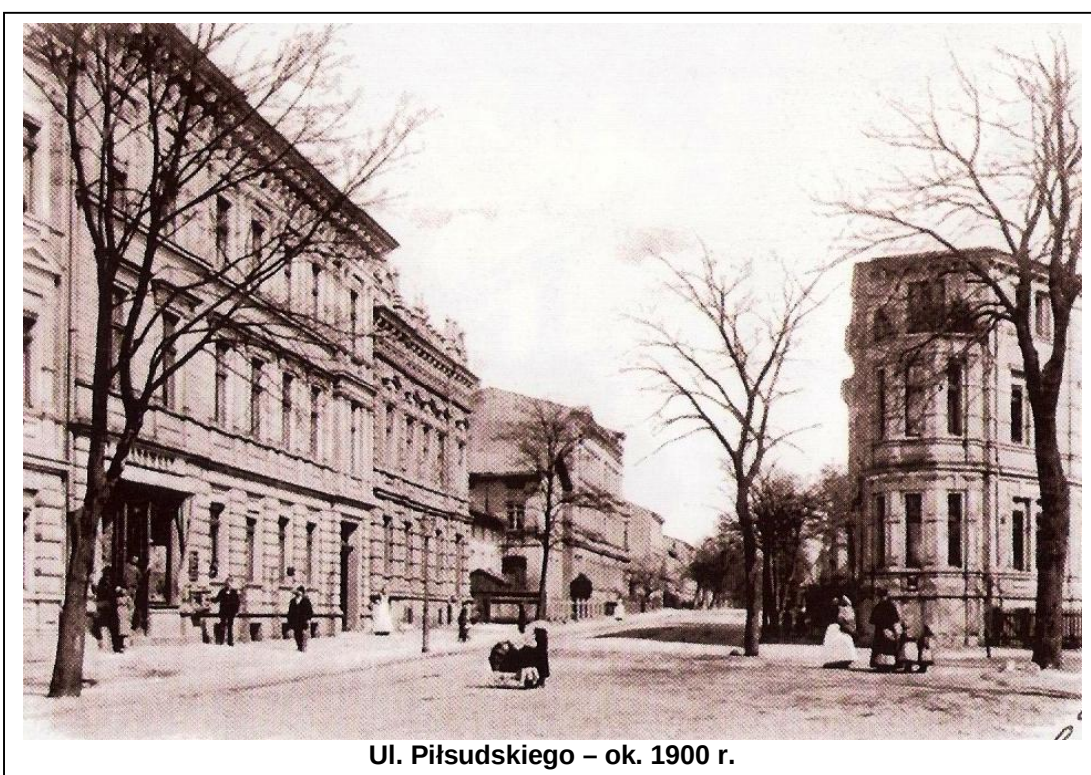
IKONOGRAFIA

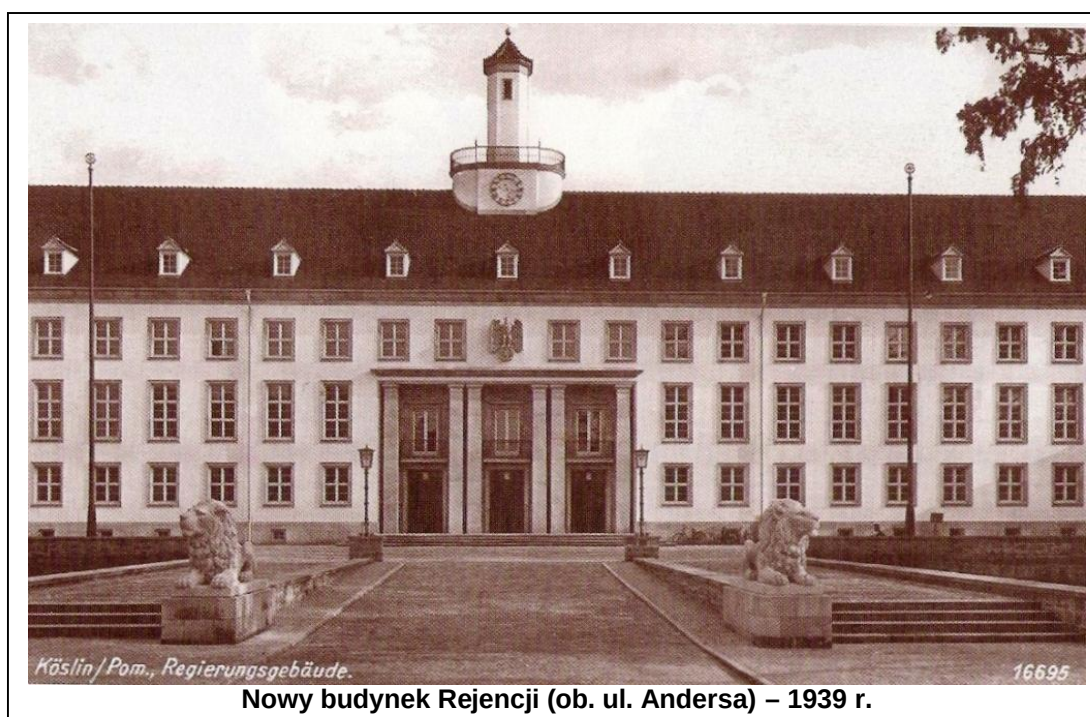
IKONOGRAFIA

IKONOGRAFIA

IKONOGRAFIA

IKONOGRAFIA

IKONOGRAFIA

IKONOGRAFIA

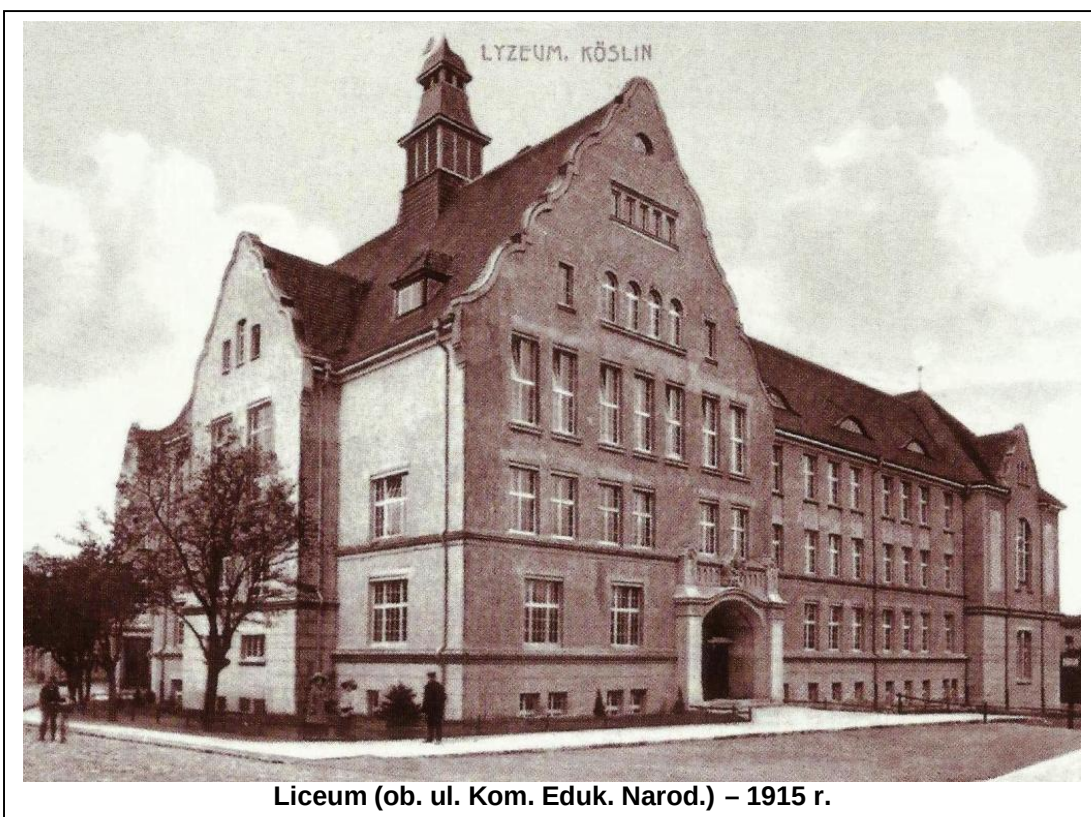

Szpital przeciwgruźliczy (ob. ul. Słoneczna) – I. 20. XX w.

Dworzec kolejowy - I. 30. XX w.

IKONOGRAFIA

IKONOGRAFIA

Hotel „Schumacher” (ob. ul. Zwycięstwa) – I. 30. XX w.

Sąd (ob. ul. Waryńskiego) – I. 30. XX w.

IKONOGRAFIA

ILUSTRACJE⁷² MURY MIEJSKIE

⁷² Opis obiektów wg kolejności funkcji: pierwotna – współczesna - aktualna ulica

ILUSTRACJE KOŚCIOŁY

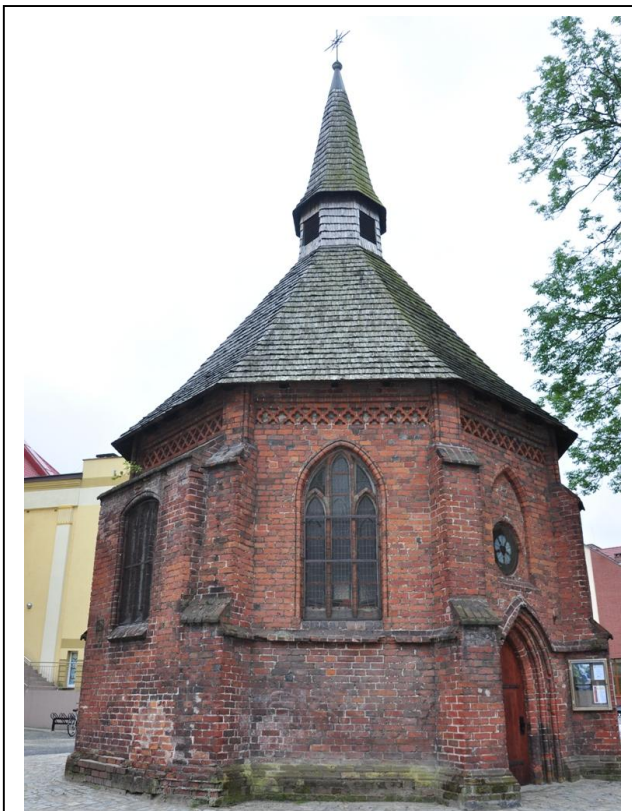

Kościół (katedra) p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP – ul. Zwycięstwa

Kościół p.w. św. Józefa – ul. Bp. Domina

ILUSTRACJE KOŚCIOŁY

Kaplica św. Gertrudy – ul. Modrzejewskiej

Kaplica zamkowa, ob. cerkiew – ul. Mickiewicza

ILUSTRACJE KOŚCIOŁY

Kościół p.w. MB Różańcowej (Jamno)

Kościół p.w. św. Wojciecha, cmentarz poewangelicki – ul. Zwycięstwa

ILUSTRACJE KOŚCIOŁY

Sanktuarium Matki Bożej – Góra Chełmska

Fundamenty kaplicy (rekonstrukcja) - Góra Chełmska

ILUSTRACJE KOŚCIOŁY

Zbór ewangelicki, ob. teatr - ul. Modrzejewskiej

Kościół nowoapostolski, ob. restauracja – ul. Podgrodzie

ILUSTRACJE URZĘDY

Budynek Rejencji, ob. Policja – ul. Andersa

Budynek Rejencji, ob. Delegatura UW – ul. Andersa

ILUSTRACJE URZĘDY

Sąd ob. Urząd Miejski - ul. Mickiewicza

Sąd Okręgowy - ul. Waryńskiego

ILUSTRACJE SZKOŁY

Seminarium nauczycielskie, ob. ZSZ - ul. Andersa

Gimnazjum – Szkoła Podstawowa – ul. Zwycięstwa

ILUSTRACJE SZKOŁY

Szkoła Podstawowa – ul. Krzywoustego

Liceum – ul. Komisji Edukacji Narodowej

ILUSTRACJE SŁUŻBA ZDROWIE / OPIEKA

Szpital miejski - ul. Szpitalna

Szpital Sióstr Diakonisek, ob. szpital wojewódzki - ul. Chałubińskiego

ILUSTRACJE

SŁUŻBA ZDROWIE / OPIEKA

Lazaret, ob. Archiwum Państwowe – ul. Skłodowskiej-Curie

Szpital przeciwgruźliczy, ob. szpital psychiatryczny - ul. Słoneczna

ILUSTRACJE

SŁUŻBA ZDROWIE / OPIEKA

Zakład opiekuńczy „Karkutscha”, ob. Policja - ul. Krakusa i Wandy

Hospicjum, Dom wielorodzinny - ul. Głowackiego

ILUSTRACJE WOJSKO / STRAŻ POŻARNA

Szkoła Kadetów, ob. Straż Graniczna – ul. Piłsudskiego

Koszary wojskowe - ul. Zwycięstwa / 4 Marca

ILUSTRACJE

WOJSKO / STRAŻ POŻARNA

Kasyno wojskowe, ob. PZU – ul. Zwycięstwa

Straż Pożarna – ul. Kazimierza Wielkiego

ILUSTRACJE BUDYNKI UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

Poczta – ul. Andersa

Bank – ul. Zwycięstwa

ILUSTRACJE BUDYNKI UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

Bank, ob. TU „Warta” – ul. Zwycięstwa

Teatr, sala koncertowa, ob. Miejski Dom Kultury – ul. Zwycięstwa

ILUSTRACJE

TECHNIKA / PRZEMYSŁ

ILUSTRACJE

TECHNIKA / PRZEMYSŁ

Wieża widokowa – Góra Chelmska

Kolejowa wieża ciśnien – ul. Armii Krajowej

Wieża ciśnien – ul. Franciszkańska

Wieża ciśnien – ul. Piłsudskiego/Sianowska

ILUSTRACJE
TECHNIKA / PRZEMYSŁ

Młyn, ob. Muzeum - ul. Młyńska

Młyn, ob. magazyn zbożowy - ul. Morska

ILUSTRACJE TECHNIKA / PRZEMYSŁ

ILUSTRACJE TECHNIKA / PRZEMYSŁ

Zajezdnia tramwajowa, ob. magazyn - ul. Morska

Browar – ul. Grunwaldzka

ILUSTRACJE

ZABUDOWA MIESZKALNA

Kamieniczka gotycka (dom kata), ob. Teatr Dialog - ul. Grodzka

Kamieniczka gotycka, ob. Pałac Ślubów - ul. Bogusława II

ILUSTRACJE ZABUDOWA MIESZKALNA

XVIII-wieczny dom z oficyną – pl. Wolności 4

Pałac, ob. biuro – ul. Zwycięstwa

ILUSTRACJE ZABUDOWA MIESZKALNA

Kamienica czynszowa – ul. Piłsudskiego

Kamienica - ul. Jana z Kolna

ILUSTRACJE

ZABUDOWA MIESZKALNA

Kamienica czynszowa – ul. Dworcowa

Kamienica czynszowa – ul. Spółdzielcza

ILUSTRACJE ZABUDOWA MIESZKALNA

Kamienica czynszowa – ul. Wyspiańskiego

Kamienice czynszowe – ul. Wróblewskiego

ILUSTRACJE

ZABUDOWA MIESZKALNA

XIX-wieczna willa – ul. Zwycięstwa

XIX-wieczna willa – ul. Piłsudskiego

ILUSTRACJE ZABUDOWA MIESZKALNA

Willa – ul. Bat. Chłopskich

Willa – ul. Jana z Kolna

ILUSTRACJE

ZABUDOWA MIESZKALNA

Dom – ul. Bat. Chłopskich

Dom – ul. Lechicka

ILUSTRACJE

ZABUDOWA MIESZKALNA

Dom dwurodzinny – ul. Bema

Dom wielorodzinny – ul. Gnieźnieńska

ILUSTRACJE

ZABUDOWA MIESZKALNA

Dom wielorodzinny – ul. Modrzejewskiej

Blok wielorodzinny – ul. Krakusa i Wandy

ILUSTRACJE

ZABUDOWA ZAGRODOWA

Ryglowy budynek mieszkalno-gospodarczy - ul. Sołecka (Jamno)

Ryglowy zagroda - ul. Starowiejska (Łabusz)

ILUSTRACJE

ZABUDOWA ZAGRODOWA

Chałupa – ul. Dzierżęcińska

Chałupa – ul. Paproci

ILUSTRACJE ZABUDOWA ZAGRODOWA

Ryglowy stodoła - ul. Gryfitów (Jamno)

Budynek inwentarsko-magazynowy – ul. Sołeczka (Jamno)

ILUSTRACJE

PARKI

Park Książąt Pomorskich „A”

Park Książąt Pomorskich „B”

ILUSTRACJE

PARKI

Park im. Kościuszki

Park przy amfiteatrze

ILUSTRACJE

PARKI

ILUSTRACJE **CMENTARZE**

Kaplica cmentarna – ul. Gnieźnieńska

Cmentarz żołnierzy radzieckich – ul. Gnieźnieńska

ILUSTRACJE CMENTRZE

Cmentarz poewangelicki – ul. Lubiatowska

Cmentarz żydowski – ul. orla / Rieczna

ILUSTRACJE KULTURA JAMNEŃSKA

Chałupa z Dąbek – Muzeum w Koszalinie (skansen)

Jarmark Jamneński - Muzeum w Koszalinie (skansen)